

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
VERSLO IR VIEŠOSIOS VADYBOS KATEDRA

Kamilė SAKALČIK

Viešojo valdymo studijų programos studentė

PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT VIEŠUOSIUS
SPRENDIMUS: ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Magistro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2018

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
VERSLO IR VIEŠOSIOS VADYBOS KATEDRA

Kamilė SAKALČIK

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT VIEŠUOSIUS
SPRENDIMUS: ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Magistro baigiamasis darbas

Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (612N70006)

Darbo vadovė:

prof. dr. Aistė LAZAUSKIENĖ

Teigiu, kad baigiamasis darbas, kurį teikiu Viešojo administravimo magistro laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Sakalčik, K. (2018). Piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus: Šiaulių miesto savivaldybės atvejis. Viešojo valdymo studijų programos magistro baigiamasis darbas. Baigiamojo darbo vadovė prof. dr. A. Lazauskienė. Šiaulių universitetas, Verslo ir viešosios vadybos katedra, 136 p. (149 p.)

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus vietos savivaldos lygmeniu. Darbo tikslas – išanalizavus piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus naudą, būdus ir galimybes, ištirti piliečių dalyvavimo Šiaulių miesto savivaldybėje situaciją ir pagrįsti šio dalyvavimo tobulinimo kryptis. Pirmoje baigiamojo darbo dalyje analizuojamos teorijos, kurios taikytinos tiriant piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus. Remiantis įvairių mokslininkų įžvalgomis, įvardijami piliečių dalyvavimo apibrėžimai, identifikuojamos šio dalyvavimo priežastys, reikšmė, nauda, galimybės ir probleminės sritys. Taip pat analizuojami teisės aktai ir kiti dokumentai, reglamentuojantys piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese. Antroje darbo dalyje aprašoma piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus tyrimo metodologija. Šioje dalyje išsamiai pateikiama tyrimo strategija, naudojami kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodai ir instrumentai, aprašomas tyrimo organizavimas ir tyrimo etika. Trečioje baigiamojo darbo dalyje analizuojama piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situacija Šiaulių miesto savivaldybėje, naudojant anketinės apklausos, pusiau struktūrizuoto interviu ir nestruktūrizuoto stebėjimo metodus, išsamiai pateikiami tyrimo rezultatai. Atlikus Šiaulių miesto gyventojų anketinę apklausą (n=174), 7 interviu su Šiaulių miesto savivaldybės atstovais, turinčiais bendravimo su piliečiais patirties, taip pat žinančiais bei galinčiais įvertinti komunikacijos su gyventojais procesus ir tiesioginį Šiaulių miesto Centrinio parko rekonstravimo techninio projekto stebėjimą, nustatyta, kad didelis miesto gyventojų aktyvumas pasireiškia tik tuomet, kai tam tikri nutarimai daro įtaką jų artimai aplinkai. Sprendimų priėmimo procese vyresnio amžiaus žmonės yra aktyvesni, negu jaunesnio amžiaus gyventojai, todėl savivaldybės atstovams dažnai būna sunku priimti tinkamą sprendimą, kuris tenkintų daugumos piliečių interesus. Taip pat tyrimas atskleidė gyventojų dalyvavimo viešuosiuose svarstymuose svarbą, nes būtent dalyvavimo metu piliečiai gali daryti didžiausią įtaką sprendimų priėmimui, tačiau kol kas juose dalyvauja tik negausi Šiaulių miesto gyventojų dalis.

Remiantis mokslinės literatūros analize ir tyrimo rezultatais buvo suformuluotos pagrindinės rekomendacijos apie tai, kaip reikia stiprinti veiksmingą piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese: pilietiškumo stiprinimas; piliečių įtraukimas į kuo ankstesnius sprendimų priėmimo etapus; informacijos turinio ir prieinamumo gerinimas; periodiškas piliečių ir savivaldybės atstovų komunikacijos tyrimų atlikimas; projektų pristatymo laiko korekcija; sėkmingo bendradarbiavimo su gyventojais viešinimas.

Reikšminiai žodžiai: demokratija, piliečių dalyvavimas, sprendimų priėmimas, pilietiškumas, vietos savivalda.

Sakalčik, K. (2018). Citizen Participation in Public Decision Making: The Case of Šiauliai City Municipality. Final paper of master's degree in Public Management curriculum. Advisor of the final work: prof. dr. A. Lazauskiene. Šiauliai University, Department of Business and Public Management, 136 p. (149 p.)

SUMMARY

The master's thesis examines the participation of citizens in public decision-making at the local government level. The aim of the work: after analyzing the benefits, methods and possibilities of citizens' participation in public decision-making, to investigate the situation of citizens' participation in the Municipality of Šiauliai and to justify the direction of this participation development. The first part of the final work analyzes the theories that are applicable when investigating the participation of citizens in public decision making. Based on the insights of various scholars, the definitions of citizen participation are named, the causes, significance, benefits, opportunities and problem areas of this participation are identified. It also analyzes legislation and other documents regulating the participation of citizens in the public decision-making process. The second part of the paper describes the analysis methodology of citizen participation in public decision making. This section details the research strategy, qualitative and quantitative research methods and tools used, describes the organization of the research and the ethics of the research. The third part of the thesis analyzes the situation of citizens' participation in public decision making in Šiauliai city municipality, using questionnaires, expert interviews and monitoring methods, detailed results of the research are presented. After completing the questionnaire survey (n=174) of the residents of Šiauliai, interviews with representatives of the city municipality of Šiauliai (n=7) having experience of communication with citizens, as well as knowing and able to evaluate the processes of communication with the population and direct monitoring of the technical project for reconstruction of the central park of Šiauliai City, it has been established that the high activity of the urban population occurs only when certain resolutions affect their close environment. Senior citizens are more active in the decision-making process than those of the younger age, and it is often difficult for municipal representatives to make an appropriate decision that would satisfy the interests of most citizens. The survey also revealed the importance of residents' participation in public deliberation, because during participation the citizens can make the largest impact on decision-making, but so far only a small part of the population of Šiauliai is involved.

Based on the analysis of the scientific literature and the results of the research, the main recommendations were formulated on how to strengthen the effective participation of citizens in the public decision-making process: strengthening citizenship; involving citizens in the early stages of decision-making; improving the content of the information and its accessibility; periodic surveys of communication between citizens and municipality representatives; project delivery time adjustment; publicity of successful cooperation with the residents.

Keywords: democracy, citizen participation, decision-making, citizenship, local self-government

TURINYS

ĮVADAS	11
1. TEORIJŲ, PAGRINDŽIANČIŲ PILIEČIŲ DALYVAVIMĄ PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS, APŽVALGA	16
1.1. Demokratija ir pilietiškumas	16
1.1.1. Demokratijos samprata.....	16
1.1.2. Piliečių dalyvavimas demokratinio valdymo procese.....	19
1.1.3. Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė	25
1.2. Piliečių dalyvavimo koncepcija	28
1.2.1. Piliečių įtraukimas ir jų dalyvavimas priimant sprendimus.....	28
1.2.2. Piliečių dalyvavimas vietos savivaldos lygmeniu.....	38
1.2.3. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus užsienio šalių praktika.....	43
1.3. Piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese reglamentuojantys teisės aktai ir kiti dokumentai.....	47
1.3.1. Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese klausimai strateginiuose dokumentuose	47
1.3.2. Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese teisinis reglamentavimas	51
2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖJE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA	57
2.1. Tyrimo strategija	58
2.2. Tyrimo metodai ir instrumentai	63
2.3. Tyrimo organizavimas ir tyrimo etika	71
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖJE TYRIMO REZULTATAI	74
3.1. Anketinės apklausos rezultatų analizė.....	74
3.2. Pusiau struktūrizuoto interviu rezultatų analizė	93
3.3. Nestruktūrizuoto stebėjimo rezultatų analizė.....	118
DISKUSIJA IR APIBENDRINIMAS	122
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	126
MOKSLINĖ LITERATŪRA	129
PRIEDAI	137

LENTELĖS

1 lent. Demokratijos teorijos požiūriai.....	18
2 lent. Demokratiškos sistemos kriterijai.....	20
3 lent. Demokratijos pagrindinės kategorijos.....	23
4 lent. Pasitikėjimo valdžia didinimo būdai.....	24
5 lent. Pilietiškumo sudėtis.....	25
6 lent. Sprendimų priėmimo proceso dalyvių tikslai.....	32
7 lent. Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese principai.....	34
8 lent. Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese nauda.....	34
9 lent. Piliečių dalyvavimo būdai.....	35
10 lent. Dalyvavimo metodų klasifikacija.....	36
11 lent. Piliečių dalyvavimo savivaldoje svarba.....	38
12 lent. Piliečių vaidmuo vietos savivaldoje.....	39
13 lent. Piliečių įtraukimo būdai užsienio valstybėse.....	44
14 lent. Numatyti pokyčiai pažangos srityse.....	47
15 lent. Visuomenės dalyvavimo akcentai darnaus vystymosi strategijoje.....	49
16 lent. Programoje numatyti visuomenės įgalinimo akcentai.....	50
17 lent. Gyventojų dalyvavimo teisinis reglamentavimas.....	51
18 lent. Teisinė bazė, užtikrinanti piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese...52	
19 lent. Konstitucijos straipsnių, užtikrinančių piliečių įgalinimą, detalizavimas.....	53
20 lent. Europos vietos savivaldos chartijos straipsnių, numatančių piliečių dalyvavimo priimant sprendimus galimybes, detalizavimas.....	54
21 lent. Vietos savivaldos įstatymo straipsnių, užtikrinančių piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus, detalizavimas.....	55
22 lent. Tyrimo problemų laukas.....	58
23 lent. Kiekybinio tyrimo plano komponentai.....	63
24 lent. Kiekybinio tyrimo instrumento pristatymas.....	65
25 lent. Tyrime naudoti statistiniai metodai.....	67
26 lent. Kiekybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) instrumento pristatymas.....	69
27 lent. Magistro baigiamojo darbo organizavimas pagal Ganto grafiką.....	72
28 lent. Respondentų pasiskirstymas demografinėse grupėse.....	75
29 lent. Skirtinga veikla užsiimančių respondentų požiūris į politikų sprendimų priėmimo ypatumus (balų vidurkis ir ANOVA testas).....	76
30 lent. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kurie savivaldybės sprendimai jiems yra svarbiausi (N, %)...78	
31 lent. Piliečių nuomonės aktyvumo palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (ANOVA kriterijaus rezultatai).....	79
32 lent. Informacijos kiekio pakankamumo vertinimo palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai).....	80
33 lent. Skirtingo amžiaus respondentų bendravimas su skirtingais savivaldybės atstovais apie miesto problemas ar jų sprendimą per paskutiniuosius 12 mėn.....	81

34 lent. Skirtingo amžiaus respondentų aktyvumas savivaldybės veikloje per paskutiniuosius 12 mėn. (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai).....	82
35 lent. Informacijos pakankamumo vertinimas skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai).....	85
36 lent. Skirtingą išsilavinimą turinčių asmenų kalbėjimasis apie netvarką su skirtingais savivaldybės atstovais per paskutinius metus (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai).....	86
37 lent. Būdų, kuriais galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, žinojimas vyrų ir moterų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai).....	88
38 lent. Tyrimo skalių vidinio suderinamumo Crombach alfa rezultatai.....	89
39 lent. Piliečių dalyvavimo sąlygų, kompetencijų ir įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimų palyginimas vyrų ir moterų grupėse (Vidurkis, Stand. n., Stjudento t-kriterijus).....	90
40 lent. Piliečių dalyvavimo sąlygų, kompetencijų ir įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimų palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (Vidurkis, Stand. n., ANOVA kriterijus).....	91
41 lent. Kokybinio interviu struktūra.....	93
42 lent. Aktyvaus piliečio portretas.....	94
43 lent. Miesto gyventojų aktyvumas priimant sprendimus.....	96
44 lent. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus tikslai ir motyvai.....	99
45 lent. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus nauda.....	100
46 lent. Piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdai.....	102
47 lent. Savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesai.....	105
48 lent. Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus.....	108
49 lent. Gyventojų informavimo ypatumai.....	110
50 lent. Piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys.....	112
51 lent. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus skatinimo galimybės.....	115

PAVEIKSLĖLIAI

1 pav. Piliečių dalyvavimo ir įtraukimo skirtumai.....	29
2 pav. Piliečių įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą.....	31
3 pav. Visuomenės dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procese.....	33
4 pav. Bendradarbiavimas tarp savivaldybės ir NVO.....	40
5 pav. Piliečių įtraukimo dalyvauti viešojo valdymo procese lygmenys.....	41
6 pav. Empirinio tyrimo struktūra.....	60
7 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema.....	62
8 pav. Skirtingo amžiaus respondentų aktyvumas, siekiant pareikšti nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldybės atstovams, bei domėjimasis viešaisiais sprendimais (balų vidurkis).79	
9 pav. Skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų aktyvumas siekiant pareikšti nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldybės atstovams ($F=2.617$, $p=0.053$, $Eta^2=0.044$) bei susidomėjimas viešaisiais sprendimais ($F = 2.48$, $p = 0.062$, $Eta^2 = 0.042$) (balų vidurkis).....	84

TERMINŲ ŽODYNAS

Demokratija- vienoda kiekvieno piliečio teisė dalyvauti valdžios procesuose (Fagence, 2014).

Dalyvavimo demokratija- piliečių tiesioginis įsitraukimas į politinių sprendimų priėmimo procesą, kurio padedami piliečiai labiau stiprina savo galimybes kontroliuoti sprendimus, turinčius įkatą jų gyvenimui (Tijūnaitienė, 2013).

Realistinė demokratija- įvairių lyderių grupių kova už piliečių paramą, kuri manifestuojama periodiškai vykstančiuose rinkimuose, kur piliečiai politinius lyderius kontroliuoja rinkimų metu (Imbrasaitė, 2013).

Demokratizacija – išvestinė sąvoka, traktuojama kaip demokratijos įdiegimas arba tam tikros struktūros pertvarkymas demokratijos pagrindais (Juknevičienė, 2008).

Pilietis – nagrinėjant piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese aspektą, sąvoka „pilietis“ apibūdina ir tuos asmenis, kurie neturi Lietuvos Respublikos pilietybės, tačiau teisės aktai suteikia jiems kai kurias galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procese (Vidaus reikalų ministerija, 2010).

Pilietiškumas - naudojimasis teisėmis ir atsakomybe, kurios yra susijusios su buvimu arba tapimu tam tikro vieneto (valstybės, miesto, politinės partijos, profesinės sąjungos ar nevyriausybinių organizacijos) nariu. Pilietiškumas yra ne tiek teisės, kiek filosofijos sąvoka. Tai daugiau įsipareigojimas prisiimti teises ir pareigas rūpintis bendruomenės ateitimi, naudotis narystės teikiamomis galimybėmis ir aktyviai dalyvauti (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012).

Pilietinė visuomenė – pasižymi tam tikromis kokybinėmis charakteristikomis: tarpusavio pasitikėjimas, gerai išplėtotas pilietinės pareigos jausmas bei socialinis gebėjimas bendradarbiauti bendrų interesų labui (Jančaitytė, 2011).

Dalyvavimas – būdas garantuojantis, kad bus išsamiai išsiaiškinti įvairių grupių interesai, kad jie bus įvertinti vienas kito atžvilgiu ir integruoti į sprendimo priėmimo procesą (Tijūnaitienė, 2013).

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese – tai valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris grindžiamas atskirų piliečių, suinteresuotų piliečių grupių (interesų grupių) įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, derinimo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatytais būdais, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimanant sprendimus (Bernotienė, 2010).

Įsitraukimas – tai procesas, kurio metu individai ir grupės savanoriškai susirenka koku nors būdu bendrauti, sąveikauti, keistis informacija, įdėti indelį į konkrečių problemų sprendimą ir dalyvauti juos priimant (Tijūnaitienė, 2013).

Įtraukimas – visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus iniciavimas, kai sprendimą priimančioji pusė informuoja, konsultuojasi, bendradarbiauja, dalinasi informacija su visuomene, siekdama sužinoti jos nuomonę, apsvarstyti ir suprasti piliečių interesus bei lūkesčius (Smalskys, Šilinskytė, 2016).

Įgalinimas – tai suteikimas teisių, skatinančių piliečių dalyvavimą priimant sprendimus, ir politinio veiksmingo užtikrinimas (Dvarionas, Mažeikienė, Motiečienė, Naujanienė, Ruškus, 2013).

Bendruomenė – žmonių grupė, kurios narius jungia bendras interesus ir suvokimas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei. (Nefas, Smalskys, Šlapauskas, 2011).

Vietos savivalda – gyventojų teisė patiems tvarkyti vietos reikalus per savo išrinktus atstovus (Lazauskienė, 2013).

Savivaldybė – įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio bendruomenė turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per to valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų išrinktą savivaldybės tarybą ir jos sudarytas, jai atskaitingas vykdomąją ir kitas savivaldybės institucijas bei įstaigas (Astrauskas, 2013).

Seniūnaitis – gyvenamosios vietovės ar jos dalies bendruomenės išrinktas atstovas, turintis šio įstatymo nustatytas teises ir pareigas (vietos savivaldos įstatymas, 1994).

Seniūnas – seniūnijos vadovas, seniūnijai skirtų asignavimų valdytojas. Seniūnas yra valstybės tarnautojas: seniūnijos – savivaldybės administracijos filialo – seniūnas yra karjeros valstybės tarnautojas, seniūnijos – biudžetinės įstaigos – seniūnas yra valstybės tarnautojas – įstaigos vadovas (vietos savivaldos įstatymas, 1994).

ĮVADAS

Piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra neatsiejama demokratinio valdymo dalis (Jančaitytė, 2011). Pasak Petukienės ir Tijūnaitienės (2007), būtent piliečių dalyvavimas įtraukia visuomenę į socialinius ir ekonominius sprendimus. Kitaip tariant, piliečiai dalyvaudami demokratinio valdymo procese įgauna puikias sąlygas daryti įtaką sprendimų priėmimui, taip susikurdami galimybę sumažinti bendruomenės konfliktus.

Nagrinęjant piliečių dalyvavimą, vis dažniau sugrįžtama prie pilietiškumo sąvokos. Apskritai pilietiškumas tampa vis svarbesniu politikų ir pilietinės visuomenės prioritetu, kuris neatsiejamas nuo demokratijos (Bellamy, Palumbo, 2016). Visose demokratinėse valstybėse yra skatinamas visų piliečių tiesioginis įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus būtent todėl, kad valdžios institucijų ir visuomenės dialogas bei partnerystė priimant viešuosius sprendimus yra pilietinės bei demokratinės visuomenės plėtros pagrindas. (Vidaus reikalų ministerija, 2010)

Dauguma autorių (Aurylaitė, 2017; Lazauskienė, 2013; Nefas, 2012; Nickson, 2011; Tijūnaitienė, 2013) sutinka su nuomone, kad arčiausiai gyventojų veikianti valdžia yra būtent savivalda, tad geriausia kalbėti apie piliečių dalyvavimą priimant sprendimus yra vietos lygmeniu. Taigi, magistro darbe labiausiai akcentuojamas piliečių dalyvavimas priimant sprendimus vietos lygmeniu. Pasak Stačinskienės (2015), vietos savivaldos institucijos turėtų pasirinkti tinkamus būdus dirbti su visuomene ir sugebėti patenkinti jos kintančius poreikius. Autorės nuomone, konsultavimasis su gyventojais turėtų tapti įprastu vietos savivaldos reiškiniu.

Dauguma analitikų sutaria, jog vietos valdžiai piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus turi būti itin reikšmingas. Vaičiūnienė (2004) išskiria tokius pagrindinius punktus, kodėl piliečių dalyvavimas yra toks svarbus ir reikalingas vietos valdžiai:

- padėtų savivaldybėms nustatyti bendruomenės poreikius ir prioritetus;
- įgalintų savivaldybes kurti programas ir teikti paslaugas, atitinkančias vietos bendruomenės narių poreikius;
- leistų savivaldybėms prieiti prie bendruomenės išteklių ir jais pasinaudoti;
- padėtų savivaldybėms reguliuoti konfliktus bendruomenėje;
- padarytų valdžios sprendimus labiau suprantamus;
- padėtų savivaldybėms įgyti visuomenės pritarimą ir palaikymą.

Temos naujumas ir aktualumas. Pasak Marcinkevičiūtės ir Petrauskienės (2008), piliečių dalyvavimas priimant sprendimus pradėjo stiprėti tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir yra visiškai naujas reiškinys. Pagrindinis klausimas, kurį sprendžia dauguma Europos valstybių, – kaip organizuoti gyventojų dalyvavimą, kad jis gerintų, o ne blogintų sprendimų priėmimo kokybę bei spartintų, o ne stabdytų pažangą (Stračinskienė, 2015).

Europos Tarybos vietos ir regiono valdžios kongresas (2012) atkreipia dėmesį į nepakankamą piliečių dalyvavimą vietos valdžios reikaluose ir rekomenduoja paskatinti piliečių dalyvavimą vietos lygmenyje, todėl Lietuva ratifikavo Europos vietos savivaldos chartijos papildomą protokolą dėl teisės dalyvauti vietos valdžios reikaluose (CETS Nr. 207), pasirašytą 2009 m. Europos Tarybos valstybės narės, pasirašė šį Europos vietos savivaldos chartijos papildomą protokolą manydamos, kad teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus yra vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos Europos Tarybos valstybės narės ir, kad Chartiją reikėtų papildyti nuostatomis, kurios garantuotų teisę dalyvauti sprendžiant vietos valdžios reikalus.

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose yra itin reikšmingas ir aktualus ne tik Lietuvoje, bet ir visose demokratinėse valstybėse. Tai įrodo daug Lietuvos (Astrauskas, 2013; Aurylaitė, 2017; Bartuškaitė, Žilys, 2011; Bernotienė, 2010; Bielskienė, 2016; Damkuvienė, Tijūnaitienė, 2010; Domarkas, 2008; Imbrasaitė, 2013; Jančaitytė, 2011; Kurikka, Vaičiūnienė, 2004; Lazauskienė, 2013; Nefas, 2012; Nefas, Smalskys, Šlapauskas, 2011; Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Petukienė, Tijūnaitienė, 2007; Smalskys, Šilinskytė, 2016; Stračinskienė, 2015; Tijūnaitienė, 2013; Vaičiūnienė, 2004) ir užsienio (Bellamy, Palumbo, 2016; Dahl, 1989; Fagence, 2014; Fraenkel-Haeberle, Kropp, Palermo, Sommermann, 2015; Hahn, 2017; Johansson (2004); Kak, Tandon, 2007; Kemmis 1990; Linkola, 2004; Lovitt, 2017; Macedo, 2005; Nickson, 2011; Richardson 2002; Schooley, 2008; Schumpeter, 1976; Shannon, 1992; Smith, 2009; Wondolleck 1988) autorių, kurie savo darbuose akcentuoja piliečių dalyvavimo priimant sprendimus svarbą demokratinėse valstybėse. Pasak Marcinkevičiūtės, Petrauskienės (2008), Lietuva yra besiformuojanti demokratiška valstybė, kurioje yra itin aktualios problemos: (1) aktyvus piliečių dalyvavimas valdymo procesuose; (2) piliečių iniciatyva; (3) valdžios atstovų atsakomybė bei atskaitomybė.

Mokslininkai, kurie tyrinėja demokratizaciją, vieningai sutaria, kad be aktyvaus piliečių dalyvavimo priimant sprendimus demokratija negalės tinkamai funkcionuoti, tad piliečių dalyvavimo stokojanti politinė sistema neišvengiamai patirs demokratijos deficitą. Mūsų pačių išrinkti atstovai dažnai priima itin sudėtingus sprendimus, kurių, be piliečių įsitraukimo į

diskusiją, patys negali visiškai suprasti, kaip ir negali žinoti visų visuomenėje egzistuojančių problemų, jei visuomenės nariai organizuotai nereiškia savo nuomonės (Bielskienė, 2016).

Galima būtų išskirti Europos vietos ir regionų valdžios kongreso institucinį komitetą, kuris analizavo daugelio šalių narių pateiktą informaciją apie piliečių dalyvavimą priimant sprendimus ir nustatė tokias bendras tendencijas: (1) silpnėja visuomenės domėjimasis politika, auga abejingumas jai; (2) sudėtinga didinti bendruomenės dalyvavimą vietos gyvenime tiesioginiu pasitarimų formomis; (3) atstovaujамųjų vietos savivaldos institucijų silpnumas mažina sistemos efektyvumą, atvirumą ir atskaitingumą. (Stračinskienė, 2015)

Temos naujumu bei aktualumu taip pat galime įsitikinti pažvelgę į įvairius strateginius dokumentus, kuriuose visuomenės dalyvavimas priimant sprendimus turi didelę reikšmę kiekvienoje strategijoje. Pavyzdžiui, Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje minimas piliečių dalyvavimo principas, kurio tikslas – sustiprinti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje taip pat akcentuojama piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus svarba ir teigiama, kad valstybė turi rūpintis piliečiais, skatinti jų pilietinį aktyvumą bei dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose. Septynioliktosios Vyriausybės politikos įgyvendinimas remiasi tam tikromis darnaus vystymosi nuostatomis: atvira ir demokratinė visuomenė, piliečių įtraukimas ir jų dalyvavimas. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ buvo įvardytos pagrindinės šalies problemos. Viena iš jų – visuomenės uždarumas ir silpnas tikėjimas šalies sėkme. Tekste atsispindi magistro baigiamojo darbo temos svarba bei aktualumas, nes strateginiame dokumente teigiama, kad strategijai „Lietuva 2030“ įgyvendinti reikia piliečio pritarimo, ryžto keistis, tarpusavio pasitikėjimo, pagarbos ir iniciatyvos. Valstybė negalės įgyvendinti numatytų iniciatyvų, negalės sustiprinti bendruomenių solidarumo, negalės sumažinti visuomenės uždarumo ar pasiekti reikšmingų pokyčių kitose svarbiose srityse, jeigu visuomenė bus pasyvi stebėtoja (Strategija „Lietuva 2030“). Strategijoje nurodoma, jog, norint pasiekti tam tikrų tikslų, visuomenės dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus yra būtinas.

Pilietinės visuomenės institutas (2016) taip pat atkreipė dėmesį į piliečių dalyvavimo priimant sprendimus svarstant viešuosius reikalus svarbą ir pabrėžia, kad šiuos aspektus būtina tobulinti, todėl visai neseniai parengė rekomendacijas, kaip sustiprinti ir paskatinti veiksmingą visuomenės dalyvavimą. Taigi, galima daryti išvadą, kad piliečių dalyvavimo priimant sprendimus klausimai yra aktualūs iki pat šių dienų.

Darbo problema. Tyrimo problema iškeliamą tokiais probleminiais klausimais:

- (1) kokia piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus reikšmė;
- (2) kokios piliečių dalyvavimo galimybės priimant viešuosius sprendimus yra reglamentuotos įstatymų ir kitų dokumentų;

(3) kokia piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situacija Šiaulių miesto savivaldybėje.

Darbo objektas – piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus.

Darbo tikslas – išanalizavus piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus naudą, būdus ir galimybes, ištirti piliečių dalyvavimo Šiaulių miesto savivaldybėje situaciją ir pagrįsti šio dalyvavimo tobulinimo kryptis.

Uždaviniai:

- (1) nustatyti, kokios teorijos taikytinos tiriant gyventojų dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus;
- (2) atkleisti piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus reikšmę;
- (3) išanalizuoti piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus teisinę bazę;
- (4) nustatyti piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situaciją Šiaulių miesto savivaldybėje, naudojant anketinės apklausos, pusiau struktūrizuoto interviu ir nestruktūrizuoto stebėjimo metodus;
- (5) apibendrinus tyrimo rezultatus, pateikti išvadas ir rekomendacijas, kurios padėtų pagerinti šio dalyvavimo situaciją.

Darbe naudojami metodai ir instrumentai. Magistro baigiamajame darbe buvo atlikta mokslinės literatūros, teisės aktų ir kitų dokumentų analizė bei kiekybinis ir kokybinis tyrimai. Kiekybinio tyrimo metu buvo naudojamas anketinės apklausos metodas, o jo instrumentas – anketa. Pirmas kokybinio tyrimo metodas buvo pusiau struktūrizuotas interviu, kurio instrumentas – klausimyno gairės. Antras kokybinio tyrimo metu naudojamas metodas buvo nestruktūrizuotas stebėjimas, o jo instrumentas – protokolas.

- (1) Mokslinės literatūros, teisės aktų ir kitų dokumentų analizės metu buvo išnagrinėtos piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus taikytinos teorijos, identifikuotos šio dalyvavimo priežastys, nauda, reikšmė, galimybės ir probleminės sritys.
- (2) Anketinė apklausa atlikta siekiant atskleisti piliečių patirtį bei jų nuostatas dėl dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje.
- (3) Pusiau struktūrizuotas interviu atliktas siekiant atskleisti savivaldybės atstovų patirtį ir požiūrį į piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje.
- (4) Nestruktūrizuotas stebėjimas atliktas siekiant patikslinti interviu ir anketinės apklausos metu gautą informaciją apie gyventojų dalyvavimą priimant sprendimus.

Kadangi kiekybinis tyrimas padeda išsiaiškinti tik gyventojų nuomonę, o kokybinis tyrimas leidžia objektyviau įvertinti piliečių dalyvavimo situaciją savivaldybės atstovų požiūriu, todėl darbe buvo taikomas mišrių metodų tyrimas. Rengiant kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto

interviu) klausimyno gaires, buvo remtasi įvairių autorių (Bellamy, Palumbo, 2016; Linkola, 2004; Fagence, 2014; Bernotienė, 2010; Jančaitytė, 2011; Bielskienė, 2016; Lovitt, 2017; Smalskys, Šilinskytė (2016); Stračinskienė, 2015 ir kt.) įžvalgomis. Rengiant kiekybinio tyrimo (anketinės apklausos) klausimus buvo adaptuotas profesionalus instrumentas – remtasi VŠĮ Pilietinės visuomenės instituto užsakytu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro Vilmorus 2014 m. tyrimo klausimynu. Dalis klausimų buvo parengti remiantis mokslininkų (Bernotienė, 2010; Tijūnaitienė, 2013; Stračinskienė, 2015; Smith, 2009 ir kt.) darbais.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro santrauka lietuvių kalba, santrauka anglų kalba, turinys, lentelių ir paveikslėlių sąrašas, terminų žodynas, įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai.

Pirmame skyriuje analizuojamos teorijos, grindžiančios piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus, taip pat teisės aktuose bei strateginiuose dokumentuose apžvelgti pagrindiniai piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus klausimai.

Antrame skyriuje yra aprašoma tyrimo metodika (pateikiant tyrimo objektą, tikslą, uždavinius, imtį), plačiai aprašomi pasirinkti tyrimo metodai ir instrumentai, pristatoma problemų lauko analizė bei galima problemos paieškos schema, taip pat aprašoma darbo etika bei tyrimo strategija ir galiausiai pateikiama magistro darbo loginė schema.

Trečiame skyriuje pateikiami ir analizuojami piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje kiekybinio ir kokybinio tyrimo metu surinktos informacijos rezultatai.

Išvados ir rekomendacijos buvo parengtos išanalizavus mokslinę literatūrą, apžvelgus teisės aktus, strateginius dokumentus bei atliktais (kiekybinio ir kokybinio) tyrimų rezultatais.

Atlikti tyrimai ir gauti rezultatai.

Magistro baigiamajame darbe buvo atlikta mokslinių šaltinių, teisėk aktų ir kitų dokumentų analizė, Šiaulių miesto gyventojų anketinė apklausa (n=174), pusiau struktūrizuotas interviu su septyniais Šiaulių miesto savivaldybės atstovais ir Centrinio Šiaulių miesto parko rekonstravimo techninio projekto nestruktūrizuotas stebėjimas. Rezultatai atskleidė piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdus, reikšmę, galimybes, užsienio šalių praktiką, taip pat piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situaciją Šiaulių miesto savivaldybėje bei šio dalyvavimo tobulinimo kryptis.

1. TEORIJŲ, PAGRINDŽIANČIŲ PILIEČIŲ DALYVAVIMĄ PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS, APŽVALGA

1.1. Demokratija ir pilietiškumas

1.1.1. Demokratijos samprata

Demokratiją paprasčiausiu būdu galima apibrėžti atsižvelgiant į graikiškos kilmės žodžio reikšmę. Žodį „demokratija“ sudaro dvi graikiškų žodžių šaknys: *demos* – liaudis, *kratos* – valdžia. Taigi žodis „demokratija“ reiškia „liaudies valdžia“ ir visiškai skiriasi nuo monarchijos arba oligarchijos (Spurga, 2012). Demokratijos pagrindinis principas – vienoda kiekvieno piliečio teisė dalyvauti valdžios procesuose. (Fagence, 2014)

Šią nuomonę apibrėžiant demokratiją palaiko Nefas, Smalskys ir Šlapauskas (2011), kurie priduria, kad nors demokratijos, kaip liaudies valdžios, apibrėžimas yra demokratijos esmės nagrinėjimo atspirties pradinis taškas, tačiau jo neįmanoma vienareikšmiškai apibrėžti. Autoriai teigia, kad demokratija taip pat gali reikšti skirtingas liaudies valdžios rūšis arba gyvenimo formas – savivaldą, kuriai esant kokios nors bendruomenės nariai yra įsipareigoję reguliuoti save ir valdymą, kuriam egzistuojant demokratija yra priemonė įteisinti kartkartėmis renkamus į valdžią atstovus ir jų sprendimus. Dėl to kyla labai sunkūs demokratijos apimtys ir ribų klausimai, į kuriuos vienareikšmiškai atsakyti neįmanoma. (Nefas, Smalskys, Šlapauskas, 2011)

Nefas, Smalskys, Šlapauskas (2011) teigia, jog Vakarų pasaulyje demokratija suprantama kaip liberalioji demokratija (dar vadinama moderniąja demokratija), kuriai būdingi yra ne tik laisvi ir teisingi rinkimai, bet ir įstatymo viršenybė, aukščiausios valdžios šakų atskyrimas ir pagrindinių laisvių – žodžio, susirinkimų, religinių įsitikinimų ir nuosavybės valdymo laisvės – konstitucinis įteisinimas. Autoriai teigia, jog demokratija teikia itin daug galimybių individų iniciatyvai, tačiau svarbu paminėti, kad negarantuoja socialinės organizacijos raidos laimėjimų ir gali virsti iškreiptos formos demokratija. (Nefas, Smalskys, Šlapauskas, 2011)

Demokratija dažnai yra skirstoma į tam tikras formas, t. y. atstovaujamoji ir dalyvaujamoji demokratija. Tijūnaitienė (2013) demokratiją apibrėžia kaip esminį elementą, kuriant ir įgyvendinant demokratiją, kuri būtinai turi būti suvokiama kaip procesas, kuriame nuolat derinami atstovaujamosios ir dalyvaujamosios demokratijas principai. Autorė apibendrina, kad piliečiai gali dalyvauti skirtingais lygmenimis ir naudotis skirtingais metodais. Kai kurie metodai liko mažai pakitę jau keletą dešimtmečių, tačiau yra ganėtinai modernių

formų, kuriomis galima skatinti šiuolaikinį dalyvavimą, tam turi įtakos ne tik formalūs teisiniai ar politiniai determinantai, bet ir asmeniniai faktoriai, tokie kaip motyvacija, išteklių, įgūdžiai. (Tijūnaitienė, 2013)

Tačiau kyla klausimas, ar minėti teisiniai, politiniai determinantai, asmeniniai politiniai faktoriai vienareikšmiai sąlygoja piliečių dalyvavimą. Dauguma akademikų ir praktikų vis dėlto įrodo, kad nuolat auga viešųjų administratorių poreikis angažuoti piliečius, kuriems jie ir tarnauja, gausinti jų dalyvavimą valdžioje (Schooley, 2008). Teigiama, jog šiame kontekste tokie argumentai tarnauja kaip raginimas naujiems, inovatyviems dalyvavimo būdams, kurie gausintų tą dalyvavimą. (Tijūnaitienė, 2013)

Moderniame Vakarų pasaulyje svarbiausiu demokratijos įgyvendinimo įrankiu tapo rinkimai, tačiau vis labiau pastebima, kad ši atstovaujamosios rinkimų demokratijos koncepcija išsikvėpė. Todėl atsigręžta į dalyvaujamąją demokratiją, kaip tiesioginės demokratijos atmainą. Pagaliau buvo pasitelkta ir pilietinės visuomenės sąvoka, kuri reiškia organizuotą visuomenę. Šiuo metu žmonės jau pradeda burtis į grupes ir taip reiškia savo interesus, siekdami daryti įtaką viešiesiems sprendimams. („Lietuvos žinios“, 2011)

Tuo tarpu užsienio autoriai (Kemmis 1990, Shannon 1992a, Wondolleck 1988b) dalyvaujamosios demokratijos principą aiškina kaip bendradarbiavimą ir pabrėžia tai, kad demokratinėje valstybėje didelę reikšmę turi tiek piliečių tarpusavio, tiek valdžios bei piliečių bendradarbiavimas. Jų manymu, administraciniai sprendimai bus priimtinesni piliečiams, jei jie bus priimami plačiai bendradarbiaujant su visuomene, ir tai gali labai padėti įveikti visuomenės susiskaldymą.

Panašios nuomonės laikosi Petukienė ir kt. (2007), kurie pabrėžia, jog dalyvaujamoji demokratija reikalauja realių veiksmų iš piliečių, kai dirbama kartu su kitais piliečiais, nes tik tokiu būdu galima sukurti geresnę visuomenę, tad svarbiausias dalyvaujamosios demokratijos apibūdinimas yra įtraukti piliečiai. Taigi, šioje teorijoje, priešingai nei atstovaujamosios demokratijos teorijoje, piliečių dalyvavimas suprantamas kaip itin svarbus valdžios stabilumo garantas.

Kaip ir buvo minėta, mokslinėje literatūroje egzistuoja keli demokratijos teorijos požiūriai: dalyvaujamosios ir atstovaujamosios demokratijos. Dauguma autorių atstovaujamąją demokratiją aprašo kaip realistinę demokratijos teoriją (žr. 1 lentelę).

Demokratijos teorijos požiūriai

POŽIŪRIS	ŠALININKAI	APIBRĖŽTIS
DALYVAUJANTI DEMOKRATIJA	Barber, 1984; Pateman, 1970.	Piliečiams būtina užtikrinti maksimalią dalyvavimo galimybę leidžiant įstatymus ir formuojant einamąją politiką.
REALISTINĖ DEMOKRATIJA	Schumpeter, 1998; Sartori, 1987.	Piliečių dalyvavimas turi ribotą vaidmenį demokratijoje. Piliečiai per rinkimus kontroliuoja politinius lyderius.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Imbrasaitė (2013). P. 18-19.

Šiuolaikinės valstybės kontekste dalyvaujantis valdymas yra kompleksiškesnis reiškinys lyginant su tiesiogine demokratija. Tiesioginis piliečių dalyvavimas apsiriboja dalyvavimu vietinėje sferoje ir tuo atveju piliečių tam tikri veiksmai gali turėti netiesioginį poveikį sprendimams. Dažniausi poveikio darymo būdai yra laiškų rašymas, kontaktavimas, peticijų pasirašymas ir kt. Tiesioginio piliečių dalyvavimo tikslas yra kuo labiau paveikti valdžios atstovų nuomonę. Modernioje dalyvaujančioje demokratijoje visuomenė aktyviai dalyvauja šiose veiklos formose. Valdžios institucijos suteikia piliečiams galimybę išsakyti savo nuomonę, požiūrį, taip skatinama dalyvauti. Deja, dalyvaujančios demokratijos šalininkai turi apie ją vieningą nuomonę: toks dalyvaujančių piliečių vaizdas toli gražu nėra realus. Realistinės demokratijos teorijos šalininkai demokratiją apibūdina kaip įvairių lyderių grupių kovą už piliečių paramą, kuri manifestuojama periodiškai vykstančiuose rinkimuose. Tada piliečiai turi mažai demokratinės galios, o politinius lyderius kontroliuoja rinkimų metu. (Imbrasaitė, 2013)

Įdomu tai, jog demokratijos kritikai vieningai aiškina, kad piliečiams trūksta įgūdžių, patirties ir kompetencijos priimti nuoseklius bei protingus politinius sprendimus. Pavyzdžiui, Schumpeter (1976) yra įsitikinęs, kad dažniausiai piliečiai apskritai negali priimti teisingų politinių sprendimų arba jiems trūksta motyvacijos priimti pagrįstus sprendimus. Tačiau dauguma skeptikų tvirtina, kad skaidrumas daugelyje šalių dar nėra įgyvendinamas vien todėl, kad piliečiai patys nežino, kaip paveikti valdžios sprendimus, bei ar jų indėlis išvis bus kažkaip įtrauktas į sprendimų priėmimo procesą. Vis dėlto yra daug įrodymų, kad dauguma piliečių neturi dalyvavimo patirties ir įgūdžių, reikalingų jų nuomonei suformuoti ir ją apginti vien todėl, kad pastarieji nesidomi viešųjų sprendimų priėmimu ir neskiria tam pakankamai laiko. (Smith, 2009)

Šią nuomonę palaiko Stračinskienė (2015), kuri akcentuoja, jog piliečiai įgaudami dalyvavimo patirties taptų ne tik tolerantiškesni, labiau išsilavinę, kilnesni, tačiau pastariesiems pati dalyvavimo esmė taptų kaip piliečių grupės ar visos visuomenės interesų išraiška.

Apibendrinant galima išskirti dvi pagrindines demokratijos teorijas: atstovaujamąją (kitai dar vadinamą realistinę) bei dalyvaujamąją demokratijas. Dauguma autorių sutinka, kad demokratinėje valstybėje piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra būtinas. Demokratijos principai apibrėžia piliečių galimybę dalyvauti rinkimuose, burtis į įvairias grupes, išreikšti savo interesus bei daryti įtaką sprendimų priėmimui. Deja, dažnas atvejis, kai piliečiams trūksta dalyvavimo patirties, kompetencijos bei įgūdžių, todėl jie negali tinkamai suformuoti ir pagrįsti savo nuomonę. Vis tik svarbu pabrėžti, kad demokratinėje valstybėje itin svarbus valdžios bei visuomenės bendradarbiavimas, nes tik bendradarbiaujant galima tikėtis priimtinesnių sprendimų abiem pusėms.

1.1.2. Piliečių dalyvavimas demokratinio valdymo procese

Pasak Jungtinių Tautų, geras valdymas – demokratinis valdymas. Šiame kontekste labai svarbūs dalyvavimo, skaidrumo bei atvirumo aspektai. Vienas iš demokratinio valdymo skiriamų principų yra piliečių dalyvavimas priimant sprendimus (Buškevičiūtė, 2014). Garrigues (2017) teigimu, piliečių dalyvavimas yra galingas demokratinis įrankis, kuris didina atskaitomybę, skaidrumą ir pasitikėjimą valdžia.

Vanago (2007) nuomone, demokratinėje visuomenėje viešasis sektorius turi pasižymėti atsakingumu ir atvirumu, tai reiškia, kad administracinė valdžia turi politinį mandatą, o piliečiai – galimybę dalyvauti priimant ir įgyvendinant sprendimus. Nickson (2011) teigimu, demokratinėse valstybėse (vietos savivaldos lygmeniu) piliečių dalyvavimas paprastai traktuojamas kaip priemonė, kuri leidžia įveikti socialinę įtampą bei padeda stiprinti demokratijos perspektyvas. Autorius piliečių dalyvavimą demokratinio valdymo procese aiškina kaip puikų būdą pagerinti sprendimų priėmimą, skaidrumą ir užtikrinti gyventojų interesų derinimą (Nickson, 2011).

Tačiau mokslinėje literatūroje egzistuoja ir kitas požiūris apie piliečių dalyvavimą ir skaidrumo užtikrinimą. Jasanoff (2016) teigimu, visuomenės dalyvavimas nebūtinai gali pagerinti sprendimų priėmimo kokybę. Pasak autorės, yra atlikta nemažai empirinių tyrimų, kurie parodė, jog skaidrumas gali dar labiau sustiprinti ginčus tarp piliečių ir valdžios, o tai neleistų institucijai veiksmingai svarstyti svarbius klausimus ir priimti tinkamus sprendimus.

Piliečių dalyvavimo kontekstas yra labai platus ir siejamas su teisinės valstybės bei pilietinės visuomenės definicijomis bei praktika. Nepaisant galimos korupcijos, skaidrumo nebuvimo ar galimybės pažeisti viešąjį interesą, bendroji demokratijos teorija ir valdymo demokratizavimo nuostatos reikalauja besąlyginio visuomenės dalyvavimo. (Raipa, 2010)

Pasak Marcinkevičiūtės ir Petrauskienės (2008), demokratinėse valstybėse piliečių dalyvavimas turi būti suprantamas šitaip:

- kiekvieno piliečio teisė dalyvauti priimant su jo gyvenimu susijusius sprendimus;
- vietos žmonių informavimas apie tai, kas vyksta;
- dalyvavimo kultūros vystymas;
- piliečių galimybė kontroliuoti tai, kas vyksta jų vietovėje.

Kurikka ir Vaičiūnienė (2004) palaiko nuomonę, kad demokratija ir piliečių dalyvavimas priimant sprendimus, yra neatsiejami. Kaip ir buvo minėta Nefo (2012), taip ir pastarieji autoriai sutinka su nuomone, kad Lietuvoje kol kas daugelį atvejų piliečių dalyvavimas pasireiškia tik balsuojant rinkimų metu, tačiau autoriai pabrėžia, kad demokratija – tai daugiau nei žmonių sugebėjimas išrinkti savus lyderius. Demokratija taip pat reikalauja, jog piliečiai per rinkimus galėtų išreikšti savo poreikius bei pageidavimus valdžiai. Vadovaujantis žmogaus teisių vertybėmis, demokratinės valstybės turi sukurti galimybes visuomenei dalyvauti priimant sprendimus, taip pat skatinti pilietinę visuomenę bei vietos bendruomenes formuluoti ir išreikšti savo poziciją jiems svarbiais klausimais (Good Governance and Human Rights, 2016).

Lovitt (2017) išskiria tam tikrus etapus, kuriuose demokratinėje valstybėje privalo dalyvauti piliečiai, t. y. politikos koncepcijų rengimas, poveikio vertinimas, įstatymo projektai, teisėkūra bei vėlesnė stebėseną ir vertinimas. R. Dahl (1989) aiškina, jei norima, kad piliečiai galėtų aktyviai dalyvauti demokratinio valdymo procese, būtina, jog demokratiška sistema visiškai atitiktų tam tikrus kriterijus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Demokratiškos sistemos kriterijai

KRITERIJAI	REIKŠMĖ
Veiksmingas dalyvavimas	Piliečiai turi turėti pakankamas ir lygias galimybes formuoti savo polinkius, įtraukti klausimus į viešąją darbotvarkę ir išdėstyti argumentus už vieną, ar kitą sprendimą.
Sąmoningas supratimas	Piliečiai privalo turėti plačias ir lygias galimybes sužinoti ir pareikšti, koks sprendimas svarstomu klausimu geriausiai atitiktų jų interesus.

Balsavimo lygybė lemiamu tarpsniu	Kiekvienas pilietis privalo būti tikras, kad jo nuomonė bus laikoma lygiaverte kitų piliečių nuomonėmis lemiamuoju kolektyvinio sprendimų priėmimo tarpsniu.
Darbotvarkės kontrolė	Piliečiai privalo turėti galimybę nutarti, kuriuos klausimus reikia arba kurių nereikia spręsti vykstant pirmuosius tris kriterijus atitinkančiam svarstymo procesui.
Įtraukimas	Pilietinių galių suteikimas visiems suaugusiems asmenims, turintiems teisėtų interesų valstybėje.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Stračinskiene, 2015. P. 4.

Iš 2 lentelės galima teigti, jei demokratiška sistema apims veiksmingą dalyvavimą, sąmoningą supratimą, balsavimo lygybę lemiamu tarpsniu, darbotvarkės kontrolę bei piliečių įtraukimą, tuomet bus atžvelgta į piliečių interesus, jie jausis saugiai ir galės lengviau dalyvauti demokratinio valdymo procesuose.

Labai svarbu suvokti, kad visi demokratijos sprendimai apima visuomenės dalyvavimą. Šiais laikais žmonės gali dalyvauti įvairiais būdais: balsuodami, išreikšdami nuomonę viešaisiais klausimais, sudarydami suinteresuotas grupes, siekdami sutelkti valdžios dėmesį į visuomenei rūpimus klausimus ar problemas (Dietz, Stern, 2008).

Strategijoje „Lietuva 2030“ pabrėžiama, kad valdžia ne tik negali, bet ir neturi spręsti visų problemų. Piliečiams turi būti suteikta daugiau galios ir atsakomybės priimant ir įgyvendinant daugelį svarbių sprendimų (Strategija „Lietuva 2030“).

Niekam ne paslaptis, kad piliečių dalyvavimas tvarkant viešuosius reikalus yra itin svarbi demokratinio valdymo dalis. Žmonės, kurie tyrinėja demokratizaciją, vieningai sutaria, kad be aktyvaus piliečių dalyvavimo priimant sprendimus demokratija negalės tinkamai funkcionuoti, tad piliečių dalyvavimo stokojanti politinė sistema neišvengiamai patirs demokratijos deficitą. Mūsų pačių išrinkti atstovai priima itin sudėtingus sprendimus, kurių, be piliečių įsitraukimo į diskusiją, patys negali visiškai suprasti, kaip ir negali žinoti visų visuomenėje egzistuojančių problemų, jei visuomenės nariai organizuotai nereiškia savo nuomonės. (Bielskienė, 2016)

Modernizuojant viešąjį valdymą, piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese, pilietinės visuomenės, demokratijos ir bendruomeniškumo sąvokos tampa vis populiarsnės. Kaip teigiama NVO teisės instituto leidinyje „Pilietinės visuomenės plėtros agentūra“ (2017), norint sėkmingai vystyti valstybę, įtvirtinti bei palaikyti demokratijos principus, būtina užtikrinti piliečių įsitraukimą į šalies valdymą, nes būtent dėl piliečių dalyvavimo stiprėja pilietinė visuomenė bei demokratija.

Kai kurie tyrinėtojai skiria bent jau penkias priežastis, kurios trukdo formuotis pilietinei visuomenei, ir mano, kad būtent jos atskleidžia piliečių pasyvumą bei nedalyvavimą priimant

sprendimus: (1) informacija apie valdančiųjų institucijų nutarimus ir veiksmus, kai jie neatitinka įstatymų, yra pavojinga valdininkams, todėl ji yra slepiama; (2) piliečių neturtas dažnai trukdo jiems kreiptis pagalbos į teisininkus (advokatus); (3) visuomenės nepasitikėjimas teismais piliečiui atima bet kokią norą patikėti jiems savo teisių gynimą; (4) baimė dėl valdininko keršto už kritiką dažnai nugali žmogaus norą priešintis savivalei; (5) nuostata skriaudos atveju kreiptis ne į teismą, o dalyvauti masinėse protesto akcijose. (Stračinskienė, 2015)

Nepaisant to, visose demokratinėse valstybėse yra skatinamas visų piliečių tiesioginis įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus būtent todėl, kad valdžios institucijų ir visuomenės dialogas bei partnerystė priimant viešuosius sprendimus yra pilietinės, taip pat demokratinės visuomenės plėtros pagrindas. Šiuo metu visose Europos šalyse yra vis didėjanti žodžio „dalyvauti“ terminų ir būdų įvairovė: referendumai, apklaustos, piliečių komitetai, asamblėjos, peticijos bei įvairios konsultacijos (Vidaus reikalų ministerija, 2010). Dalyvavimas svarstant biudžetą, piliečių asamblėjos ir tiesioginiai teisės aktai – tai yra trys pagrindinės demokratinės naujovės, kurios buvo specialiai sukurtos siekiant padidinti piliečių dalyvavimą viešuosius sprendimus. (Smith, 2009)

Imbrasaitės (2011) nuomone, demokratijos išlikimas ir efektyvus funkcionavimas priklauso nuo visuomenės pasitikėjimo valdžia bei piliečių noro pripažinti demokratijos taisykles ir jų laikytis. Autorės teigimu, parama valdžios institucijoms ir piliečių dalyvavimas valstybės valdymo procese – esminė demokratijos funkcionavimo ir stabilumo užtikrinimo sąlyga.

Skirtingi užsienio autoriai (Dewey, 1923; Pateman, 1970; Rosenbaum, 1978; Dahl, 1989, 1998; Habermas, 1991, 1996; Sen, 1999; Young, 2000; Warren, 2001; Shapiro, 2003) išdėsto įvairias sampratas apie tai, ką reiškia demokratija. Kai kurie autoriai teigia, kad šiuolaikinėje valstybėje žodis „demokratija“ reiškia šiek tiek daugiau nei reguliarūs ir konkurencingi rinkimai. Tačiau daugelis kitų teoretikų reikalauja žymiai prasmingiau išryškinti piliečių nuomonės svarbą bei plačiau įtraukti visuomenę į sprendimų priėmimo procesą. Kiekvienais metais daugybė mokslininkų kritikavo ankstesnius ir įžvelgdavo demokratijos apibrėžimuose vis naujų spragų, tačiau, nepaisant daugybės svarbių skirtumų, dauguma demokratijos teorijų yra linkę demokratiją suskirstyti į 3 pagrindines kategorijas (žr. 3 lentelę), t. y. politinę lygybę, suverenitetą, arba savivaldą, bei žmogaus vystymąsi. (Dietz, Stern, 2008)

Demokratijos pagrindinės kategorijos

KATEGORIJOS	APIBŪDINIMAS
Politinė lygybė	Kiekvienas pilietis turi neabejotiną teisę dalyvauti visose viešosiose politikos kryptyse.
Savivalda	Tam tikri įstatymai ar taisyklės, kurių kūrime dalyvauja piliečiai ir pagal kuriuos gyvena visuomenė.
Žmogaus vystymasis	Pagrindinis asmens vystymosi elementas yra demokratinis dalyvavimas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Dewey, 1923; Pateman, 1970; Rosenbaum, 1978 ir kt. (Cituojami Dietz, Stern, 2008). P. 46.

Autoriai politinę lygybę aiškina kaip principą, kuris reiškia, jog kiekvienas pilietis turi neabejotiną teisę dalyvauti visose viešosios politikos kryptyse. Nors iki pat šių dienų minėtas principas nėra visiškai įgyvendintas, tačiau vis dar išlieka labai plačiai paplitęs siekis. Derėtų pabrėžti, jog teoretikai lygybę traktuoja ne tik kaip vienodą požiūrį („vienas asmuo, vienas balsas“), tačiau ir kaip teisę piliečiams lygiomis galimybės išreikšti savo pageidavimus visuose viešųjų reikalų sprendimų priėmimo procesuose. Richardson (2002) suvereniteto ar savivaldos principą aiškina kaip tam tikrus įstatymus ir taisykles, kurių kūrime dalyvauja piliečiai ir pagal kuriuos gyvena visuomenė. Daugelis šiuolaikinių demokratijos teoretikų pabrėžia, kad dalyvavimas demokratinio valdymo procesuose nėra vien tik būdas piliečiams tobulinti savo dalyvavimo įgūdžius. Piliečių dalyvavimas yra tarsi priemonė, kuri gali padėti geriau suvokti, kaip jie priklauso nuo kitų piliečių. Taigi, dalyvavimas demokratinio valdymo procesuose yra pagrindinis asmens vystymosi elementas. (Dietz, Stern, 2008)

Kaip ir buvo minėta, piliečių dalyvavimas yra neatsiejama demokratinio valdymo dalis (Jančaitytė, 2011). Anot Petukienės ir Tijūnaitienės (2007), būtent piliečių dalyvavimas skatina visuomenę priimti socialinius ir ekonominius sprendimus. Kitaip tariant, piliečiai dalyvaudami demokratinio valdymo procesuose įgauna puikias sąlygas daryti įtaką sprendimų priėmimui, taip susikurdami galimybę sumažinti bendruomenės konfliktus.

Anot Buškevičiūtės, Raipos (2011), visos demokratines vertybes puoselėjančios institucijos turi suvokti, kad visuomenės įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus yra labai reikšmingas demokratijos plėtrai ir šalies stabilumui. Šios tendencijos siejamos su naujuoju viešuoju valdymu, kuris skatina piliečių grupių ir valdžios institucijų bendradarbiavimą bei partnerystę. Šiais laikais demokratinėse valstybėse piliečiai gali labai įvairiai dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Viena pagrindinių šalies politiniame gyvenime dalyvavimo formų yra rinkimai. Tačiau piliečiai taip pat turi teisę vienyti į įvairias bendrijas, politines partijas, dalyvauti įvairiuose mitinguose, susitikimuose ar gyventojų apklausose. Dažniausiai

piliečių teises dalyvauti demokratinio valdymo procese reglamentuoja įstatymai. (Buškevičiūtė, Raipa, 2011)

Tačiau, nepaisant įvairių reglamentų, demokratizuojant viešąjį valdymą, labai svarbus piliečių dalyvavimo priimant sprendimus aspektas yra piliečių pasitikėjimas valdžia bei abipusis įsipareigojimas (Viešojo politika ir administravimas, 2010).

Įdomu tai, kad Septintojo pasaulinio forumo deklaracijoje pažymimas būtent pasitikėjimo valdžia didinimas, o viešojo administravimo tobulinimo nuostata pabrėžia demokratinio valdymo įtvirtinimą, skaidrumo bei atskaitingumo didinimą ir piliečių įtraukimą. Konkretizuojant šiuos tikslus, buvo išskirti tam tikri pasitikėjimo valdžia didinimo būdai (žr. 4 lentelę). (Domarkas, 2008)

4 lentelė

Pasitikėjimo valdžia didinimo būdai

PASITIKĖJIMO VALDŽIA DIDINIMAS	DETALIZAVIMAS
Valdžios teisėtumo didinimas	Valdžia turi būti teisėta, teisinga ir instituciniu požiūriu stipri. Tai turėtų būti daroma gerbiant ir <u>saugant pagrindines žmogaus teises ir konstituciją</u> , įskaitant tinkamą funkcijų pasiskirstymą tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios šakų bei išsaugant teisminių institucijų nepriklausomumą.
Paslaugų teikimo prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimas	Valdžia gali išsikovoti pasitikėjimą tik teikdama paslaugas, kurios <u>naudingos piliečiams</u> , užtikrindama teisingumą, lygybę ir socialinio kapitalo vystymą.
Prieigos prie informacinių ir komunikacinių technologijų gerinimas	Siekama tai panaudoti valdymo <u>skaidrumui didinti</u> , valstybės tarnybos potencialui stiprinti, <u>piliečiams į valdymo procesą įtraukti</u> , paslaugų teikimui tobulinti ir kt., akcentuojant, kad valdžia turi vaidinti svarbiausią vaidmenį sudarant duomenų apsaugos ir asmeninio gyvenimo privatumo prielaidas.
Efektyvaus piliečių įtraukimo į valdymo procesus skatinimas	<u>Pilietinės visuomenės</u> formavimas padeda didinti pasitikėjimą valdžia, o <u>pilietinės visuomenės</u> formavimo procesai turėtų būti skatinami modernizuojant teisinę bazę.
Laisvos žiniasklaidos konstruktyvaus suinteresuotumo skatinimas	Pripažinti tai, kad informacinės revoliucijos laikotarpiu žiniasklaidos vaidmuo valstybės valdymo procesuose stipriai išaugo, ir būtina siekti, jog žiniasklaidos priemonės daugiau dėmesio skirtų teigiamiems rezultatams.
Valdžios ir piliečių artinimas	Efektyviausia priemonė atotrūkiui tarp piliečių, politinių atstovų ir vykdančiosios valdžios institucijų mažinti – <u>vietos savivalda</u> , būtina toliau didinti savivaldos galimybes, skatinti ryšį tarp <u>piliečių ir valdžios</u> .
Sąlygų partnerystės ryšiams tarp valdžios ir privataus sektorių sudarymas	Sudaryti prielaidas geriau panaudoti abiejų sektorių galimybes <u>visuomenei naudingoms</u> programoms įgyvendinti, partnerystės ryšiai turėtų būti ir visuomenės ekspertinės priežiūros objektas.
Inovatyvių viešojo sektoriaus reformų palaikymas	Pasitikėjimas valdžia priklauso nuo to, kiek ji sugeba tobulinti savo gebėjimus. Vyriausybės turėtų skatinti institucijas ir asmenis, įgyvendinančius inovacijas, padedančias geriau atlikti valstybės tarnybos uždavinius, vertinti juos <u>naudingumo visuomenei aspektu</u> .
Pasitikėjimo valdžia grąžinimas	Valstybėse labai svarbu tinkamai suformuoti teisinę bazę, reabilituoti konfliktuojančių jėgų atstovus ir <u>imtis priemonių pilietinei visuomenei kurti</u> .

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Domarku V. (2008) P. 10.

Apibendrinant įvairių autorių nuomonę, galima daryti išvadą, jog visi demokratiniai sprendimai turi apimti visuomenės dalyvavimą. Nuo piliečių aktyvumo ir dalyvavimo demokratinio valdymo procesuose priklauso tinkamas demokratijos funkcionalumas, objektyvesni ir lengvesni sprendimų priėmimai, sėkmingas valstybės vystymasis, stiprėjanti pilietinė visuomenė bei pasitikėjimas valdžios institucijomis.

1.1.3. Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė

Šiuo metu, kalbant apie piliečių dalyvavimą, vis dažniau sugrįžtama prie pilietiškumo sąvokos. Apskritai pilietiškumas tampa vis svarbesnis politikų ir pilietinės visuomenės prioritetas, kuris neatsiejamas nuo demokratijos. Bellamy, Palumbo (2016) teigia, kad pilietiškumas apima teises ir pareigas, taip pat yra itin glaudžiai susijęs su demokratine politika. Jų nuomone, pilietiškumas pasireiškia per bendradarbiavimą, partnerystę, dalyvavimą visuose bendruomenės ir politikos procesuose. (Bellamy, Palumbo, 2016)

Mokslinėje literatūroje egzistuoja dvejopi „pilietiškumo“ sąvokos suvokimai. Vieni pilietiškumą suvokia tik iš teisinės pusės, o kiti interpretuoja žymiai plačiau ir traktuoja kaip sudėtingą kontekstą, kuris apima galią ir sprendimų priėmimą. Būtent dėl šios priežasties sąvoka „pilietiškumas“ neturi vienos pagrindinės apibrėžties ir dėl jos vis dar yra ginčijamasi socialiniuose moksluose. Šio sudėtingo koncepto analizė remiasi Marshall (Abs, Veldhuis, 2006) analize, kuri buvo atlikta 1950 m. Autorius pilietiškumą suskirstė į 3 pagrindines dalis, t. y. pilietybės, politinę ir socialinę konstrukto dalis (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Pilietiškumo sudėtis

DALIS	REIKŠMĖ
Pilietybės dalis	Sudaryta iš <u>teisių</u> , kurios reikalingos žmogaus <u>laisvei ir lygybei</u> prieš įstatymus.
Politinė dalis	Reiškia teisę <u>dalyvauti</u> viešojoje arenoje ir teisę balsuoti bei <u>dalyvauti priimant politinius sprendimus</u> (formali lygybė).
Socialinė konstrukto dalis	Susijusi su <u>teise</u> į minimalią ekonominę gerovę ir apsaugą, taip pat su <u>teise</u> dalytis visomis visuomeninėmis gėrybėmis.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Damkuviene, Tijūnaitiene (2010) P. 127.

Kaip matoma iš 5 lentelės, pilietybės dalis siejasi su teisėmis, kurias žmogus turi laisvei. Tai itin sietina su teisiniu valdymu ir teismų sistema. Politinė dalis pasižymi teisėmis į dalyvavimą skirstant politinę galią, o socialinė konstrukto dalis siejama su visuomenės gerovės standartu. Visiškai aišku yra tai, kad šis požiūris labiau sietinas su teisine koncepto suvokimo dimensija. (Damkuvienė, Tijūnaitienė, 2010) Galima pastebėti, kad labai panašiai

nevyriausybinių organizacijų informacijos centras (2012) sąvoką „pilietiškumas“ aiškina kaip naudojimąsi teisėmis ir atsakomybe, kurios siejamos su buvimu arba tapimu tam tikro vieneto (valstybės, miesto, politinės partijos, profesinės sąjungos ar nevyriausybines organizacijos) nariu. (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012)

Tačiau, kaip minėta anksčiau, egzistuoja ir kitas, daugiau nei teisinio suvokimo apie pilietiškumą, požiūris. Šis požiūris praplečia pilietiškumo sąvoką iki susitarimų su formalia valdžia, įjungia savanoriškas organizacijas bei bendruomenių įtraukimą. Pagrindinis požiūrio tikslas yra kurti bendruomenes, plėsti politines, ekonomines, socialines bendruomenės vertybes, normas bei tradicijas. (Damkuvienė, Tijūnaitienė, 2010) Taigi, pilietiškumas yra ne tik teisės, bet ir politikos filosofijos sąvoka. Ši sąvoka siejama labiau su įsipareigojimu prisiimti ne tik teises, bet ir pareigas rūpintis bendruomene, jos ateitimi, taip pat naudotis narystės (valstybėje arba organizacijoje) teikiamomis galimybėmis ir aktyviai dalyvauti (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012).

Flathamas (1981) pilietiškumą skirsto į „aukštą“ ir „žemą“ lygį. Pastarasis aukštą pilietiškumo lygį aiškina kaip lygius, laisvus ir politiškai aktyvius piliečius, o žemam pilietiškumo lygiui priskiria pasyvius piliečius. (Jančaitytė, 2011) Pasak Simonsen, Bobbins (2018), demokratinėse valstybėse piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra tikslingai nukreiptas į visuomenės pasyvumo ir nepasitenkinimo mažinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad žmonės, kurie rūpinasi bendruomene, jos ateitimi, dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose yra aktyvūs piliečiai. Štai šioje vietoje atsiranda kitas labai svarbus pilietiškumo terminas – „aktyvus pilietiškumas“.

Trumpai tariant, aktyvus pilietiškumas siūlo piliečiui jokiais būdais nekelti sau klausimo – kam man to reikia; tai man neįdomu; tegu sprendžia kiti ir pan. Aktyvūs piliečiai turi tiesiogiai prisidėti prie bendruomenės gyvenimo kūrimo, keitimo ar tvarkymo. Valstybė privalo sudaryti pilietiškam žmogui visas laisves aktyviai dalyvauti viešajame gyvenime, taip pat leisti dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose bei patikėti valstybės valdymą. (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012)

Kak, Tandon (2007) aktyvų pilietiškumą sieja su visuomenės gerinimo procesu, kuriame piliečiai aktyviai dalyvauja, sprendžia bendruomenės ir valstybės reikalus. Panašios nuomonės laikosi Niessen, Huddleston (2010) ir pabrėžia, kad būtent aktyvus pilietiškumas reiškia piliečių dalyvavimą savo bendruomenės bei pilietinės visuomenės veikloje bei politiniame šalies gyvenime įvairiais valdymo lygmenimis tokiais būdais, kuriais didinamas bendras socialinis kapitalas, o bendros vertybės (žmogaus teisės, demokratija, tarpkultūrinis

supratimas) yra tarsi aktyvaus pilietiškumo taisyklės, kurios nustatomos remiantis šiuolaikinėmis politinėmis normomis ir įstatymo viršenybe. (Europos komisija, 2010)

Apskritai pilietinė visuomenė yra gana sudėtinga ir daugiasluoksnė sąvoka. Pasak Šiliausko (2005), joje išskiriami normatyvinis, institucinis, teorinis analitinis aspektai. Normatyviniu požiūriu ši sąvoka sąlygoja piliečių ir socialinių grupių motyvavimą ir mobilizavimą viešai politinei veiklai. Paprasčiau pilietinę visuomenę apibūdina viena didžiausių pasaulinio lygio pilietinės visuomenės asociacijų CIVICUS. Pastaroji pilietinę visuomenę prilygina arenai, kuri veikia atskirai nuo šeimos, valstybės ir rinkos, joje piliečiai vienijasi bendrų interesų labui ir viešajai gerovei kurti. Trumpai tariant – pilietiškas žmogus pats savanoriškai priima sprendimą dalyvauti viešajame gyvenime ir jungtis į įvairias asocijuotas struktūras (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras (2012). Piliečių dalyvavimas asociacijose stiprina vietinę demokratiją bei bendradarbiavimą tarp valdžios ir visuomenės (Linkola, 2004).

Šiliauskas (2005) ir Putnam, Leonardi, Nanetti (2001) aiškina, kad visuomenę galima vadinti pilietine tuomet, kai egzistuoja tarpusavio pasitikėjimas, gerai išplėtotas pilietinės pareigos jausmas, socialinis gebėjimas bendradarbiauti bendrų interesų labui, egalitariniai politiniai santykiai, socialinė sandara, kuri remiasi bendradarbiavimu ir pasitikėjimu, o piliečiai yra aktyvūs bei turi visuomeniškumo dvasią. (Jančaitytė, 2011)

Pilietinė visuomenė ir jos dalyvavimas yra itin svarbus veiksmingam politikos formavimui bei įgyvendinimui. (Jančaitytė, 2011) Tad apibendrinant galima būtų pabrėžti, kad mokslinėje literatūroje galima rasti ne vieną pilietiškumo ar pilietinės visuomenės požiūrį, tačiau minėti terminai neatsiejami nuo aktyvaus dalyvavimo viešojo valdymo procesuose.

1.2. Piliečių dalyvavimo koncepcija

1.2.1. Piliečių įtraukimas ir jų dalyvavimas priimant sprendimus

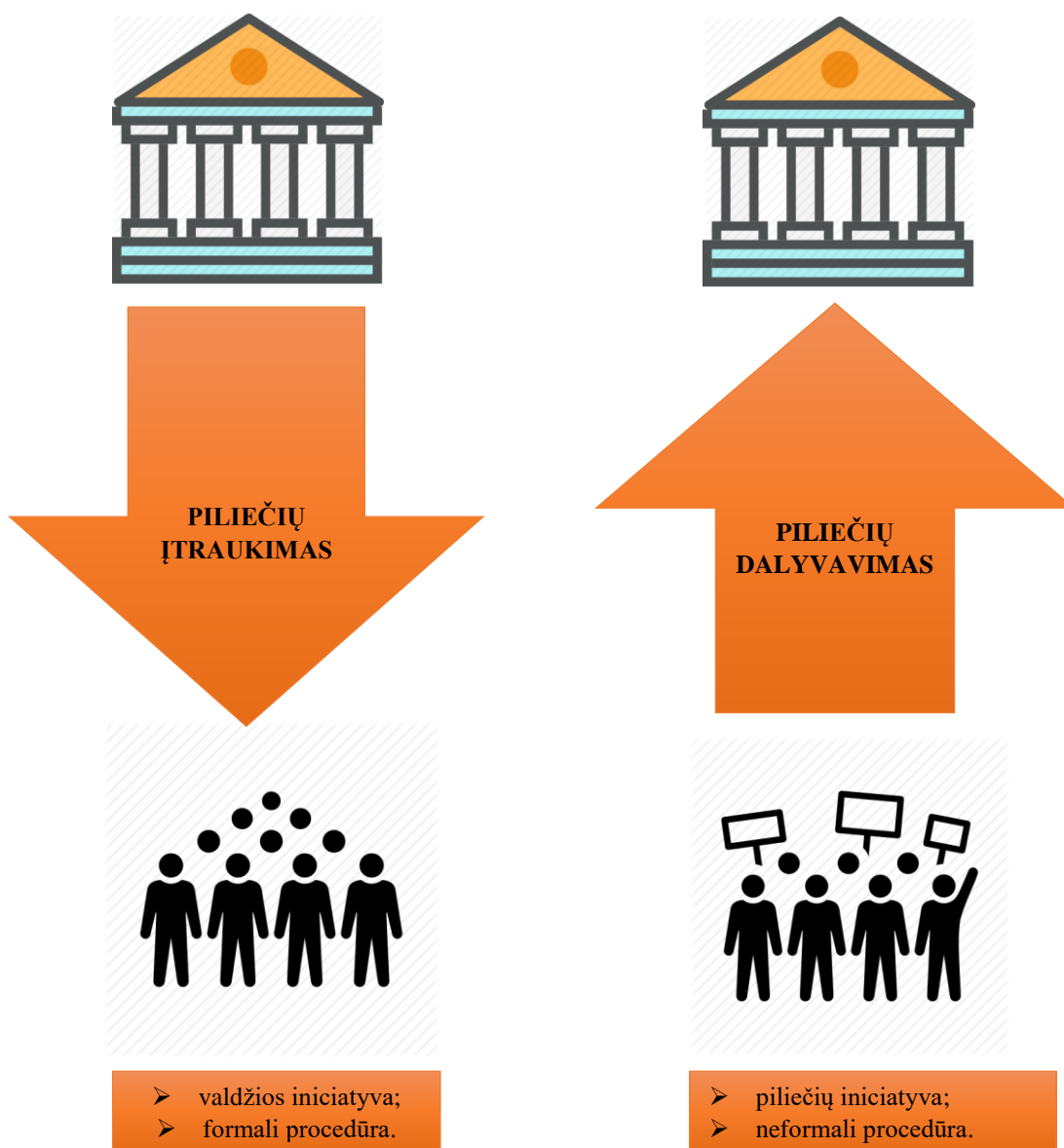
2001 m. baltojoje knygoje „Europos valdymas“ Europos komisija išskyrė 5 „gero valdymo“ principus, t. y. atvirumą, dalyvavimą, atskaitomybę, veiksmingumą ir darną. Minėti principai yra taikomi visuose valdžios lygmenyse, t. y. pasaulinio, Europos, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu. Piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra vienas iš penkių svarbiausių „gero valdymo“ principų, kuris sustiprina politikos teisėtumą, sukuria galiojančius įstatymus, tvirtesnę ir skaidresnę politiką (European Governance, 2001). Įgyvendinant politiką, itin svarbus sprendimus priimančios šalies įtraukiantis požiūris, nuo kurio priklauso pats dalyvavimas. Taip pat, verta pabrėžti, jog geresnis dalyvavimas kuria didesnę pasitikėjimą valdžios institucijomis bei politikos rezultatais. (Krupavičius, 2013)

Mokslinėje literatūroje galima rasti skirtingų piliečių dalyvavimo priimant sprendimus apibrėžimų – vieni dalyvavimą vertina kaip priemonę, skirtą koreguoti valdančiųjų klaidas, o kiti galvoja, kad piliečių dalyvavimas vis dėlto grindžiamas pripažinimu, jog piliečiai gali paveikti sprendimų kokybę bei pagerinti viešosios politikos turinį. (Petrauskienė, Žilinskas, 2013)

Tijūnaitienė (2013) dalyvavimą sieja su piliečiais bei, apibendrinama įvairių autorių (Ashford, Rest, 1999; Innes, Boother, 2004) nuomonę, dalyvavimą apibrėžia kaip procesą, kurio metu piliečiai susirenka bendrauti, sąveikauti, keistis informacija, įdėti indėlį į konkrečių problemų iškėlimą ar sprendimus ir dalyvauti priimant sprendimus įvairiais lygmenimis tam, kad paveiktų viešąją sritį iki tol, kol bus priimtas koks nors nutarimas. (Tijūnaitienė, 2013)

Gana plačiai piliečių dalyvavimą priimant sprendimus apibrėžia Bernotienė (2010), kuri teigia, jog tai valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris grindžiamas atskirų piliečių, suinteresuotų piliečių grupių (interesų grupių) įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, derinimo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatytais būdais, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus. (Bernotienė, M., 2010) Trumpai sakant, tai tiesioginis piliečių ar interesų grupių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese.

Kai kurie autoriai sąvokas „dalyvavimas“ ir „įtraukimas“ vartoja kaip sinonimus, tačiau vis dėlto reikėtų jas atskirti. Garrigues (2017) teigia, kad šios sąvokos išties panašios ir turi tą patį tikslą, t. y. pagerinti viešųjų sprendimų priėmimo kokybę. Tačiau minėtos sąvokos turi vieną esminį skirtumą (žr. 1 pav.).

1 pav. Piliečių dalyvavimo ir įtraukimo skirtumai

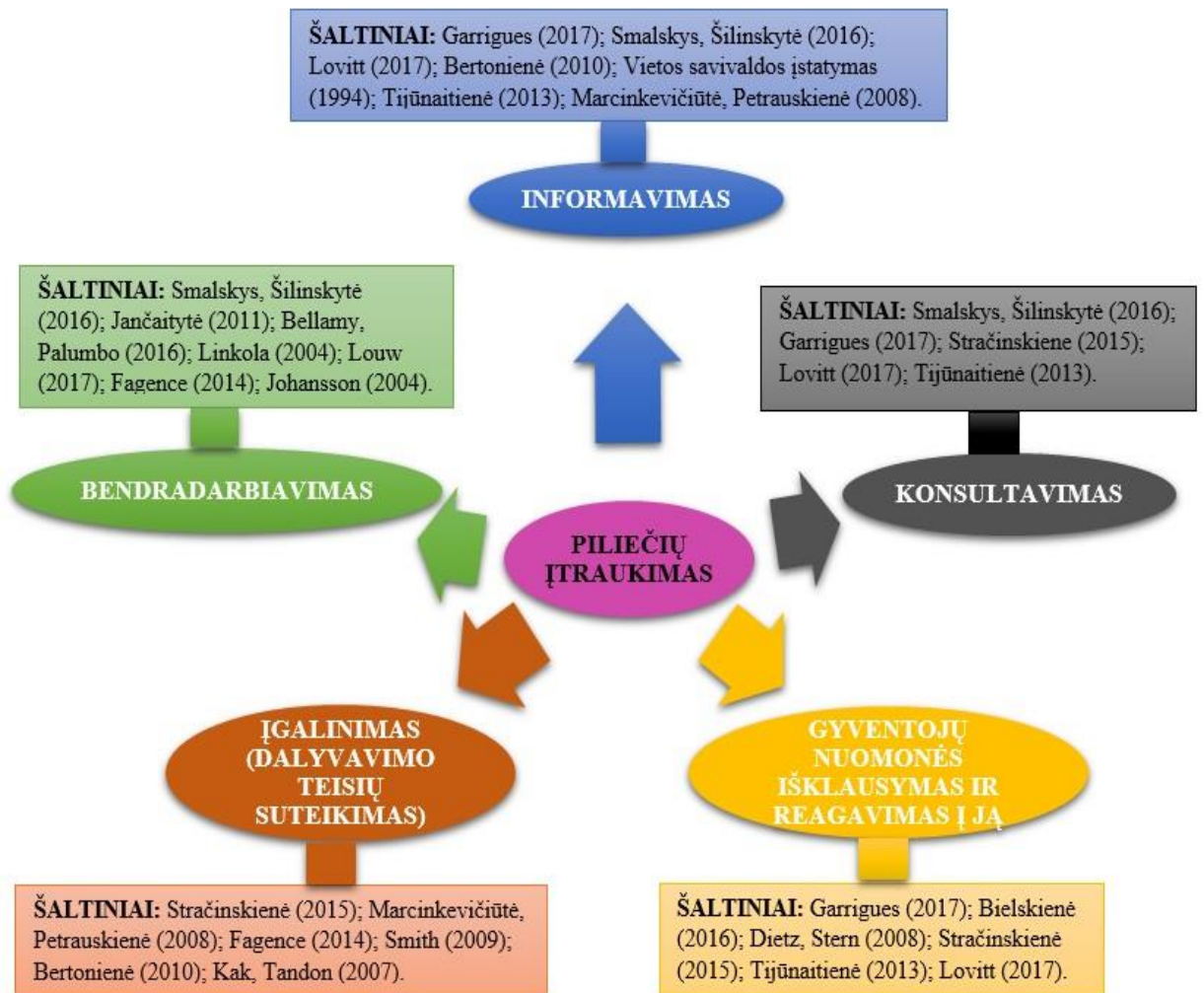
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Garrigues (2017) „What is the Difference between Citizen Engagement and Participation“.

Iš 1 paveikslo galima matyti, kad piliečių įtraukimui didžiausią iniciatyvą turi sprendimą priimančioji pusė, o dalyvavimui – patys piliečiai. Pagrindinis piliečių įtraukimo būdas yra dalyvavimo instrumentų suteikimas, t. y. piliečiams suteikta galimybė konsultuotis, gauti reikiamą informaciją viešai, susitikti su valdžios atstovais, išsakyti savo nuomonę, stebėti projektų įgyvendinimą. Tai yra formalios procedūros, kurios apibrėžtos taisyklių ar įstatymų. Priešingai negu įtraukimas, piliečių dalyvavimas yra neformali procedūra, o tai reiškia, kad nėra jokių apibrėžtų taisyklių ar kokios nors prievolės. Piliečių dalyvavimas yra pagrindinė priemonė išreikšti nuomonę ir daryti įtaką sprendimų priėmimui (Garrigues, 2017).

Nepaisant skirtingų piliečių dalyvavimo apibrėžimų, vis dėlto daugelis Lietuvos tyrinėtojų piliečių dalyvavimą nusako kaip „bendravimą tarp piliečių ir valdžios, kai valdžia informuoja piliečius ir juos išklauso, o piliečiai išsako savo nuomonę ir pageidavimus valdžiai“ (Stračinskienė, 2015). Gigler, Bailur, Anand (2014) teigia, kad sprendimų priėmimo kokybė gerės tik tada, kai valdžia įgalins piliečius dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, bendradarbiaus su piliečiais ir juos informuos (Louw, 2017).

Panašiai galvoja ir kiti užsienio autoriai. Pavyzdžiui, Fagence (2014) taip pat piliečių dalyvavimą aiškina ne kaip alternatyvą įprastam sprendimų priėmimui, tačiau kaip partnerystę ir bendradarbiavimą formuojant viešuosius sprendimus. Dalyvavimas turi apimti sprendimų priėmimo planavimo procesą, kuriame valdžia turi bendradarbiauti su piliečiais, o piliečiai turi būtų aktyvūs ir kompetentingi valdžiai planuojant. Tačiau mokslinėje literatūroje egzistuoja ir kitokių nuomonių. Vieni teigia, kad dalyvavimas sprendimų priėmimo procese neturėtų būti prievartos objektu, kiti teigia, jog valdžios institucijos, nenorėdamos silpninti esamos politinės sistemos, sąmoningai bando sužlugdyti piliečių pastangas įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą. (Fagence, 2014)

Vis dėlto dauguma autorių pabrėžia gyventojų įtraukimo svarbą. Apibendrinant įvairių mokslininkų įžvalgas apie piliečių įtraukimo reikšmę, konkreti informacija pateikiama paveiksle (žr. 2 pav.).

2 pav. Piliečių įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis nurodytais šaltiniais.

Kaip matoma iš 2 paveikslo, remiantis įvairių autorių pasisakymais, įtraukimas reiškia piliečių įgalinimą dalyvauti priimant sprendimus, visuomenės informavimą, konsultavimą, valdžios ir gyventojų bendradarbiavimą bendrų interesų labui bei gyventojų nuomonės išklaušymą, reagavimą į ją. Tad galima daryti išvadą, kad gyventojų įtraukimas yra pagrindinė priemonė, kuri užtikrina piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus.

Kak, Tandon (2007) pabrėžia, jog, norint užtikrinti piliečių dalyvavimą, yra taip pat būtini pokyčiai valdžioje. Pasak autorių, valdžia turi labiau įsigilinti į jų lūkesčius ir apskritai pakeisti požiūrį į piliečius: juos socializuoti, informuoti ir mokyti dalyvauti, derėtis bei daryti įtaką sprendimų priėmimui. Riekašius (2004) laikosi kitokio požiūrio ir teigia, jog, norint, kad piliečių norai būtų išgirsti, pastarųjų balsas turi būti stiprus (kad į jį būtų atkreiptas dėmesys) ir aiškus (kad valdžia suprastų, kas rūpi žmonėms).

Norint analizuoti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus, iš pradžių būtų tikslinga apibrėžti sprendimų priėmimo proceso dalyvius. Bertoniienės (2010) teigimu, priimant

sprendimus turi dalyvauti dvi šalys – kompetentinga valdžios institucija (sprendimą priimančioji šalis), kuri priima sprendimus, ir piliečiai (sprendimo priėmimo procese dalyvaujanti šalis), kuriems priimami valdžios institucijos sprendimai daro įtaką. Priimant sprendimą valdžia ir piliečiai turi skirtingus tikslus ir lūkesčius. Plačiau sprendimų priėmimo proceso dalyvių tikslai detalizuojami lentelėje (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Sprendimų priėmimo proceso dalyvių tikslai

SPRENDIMĄ PRIIMANČIOS ŠALIES (VALDŽIOS) TIKSLAI	SPRENDIMO PRIĖMIMO PROCESĖ DALYVAUJANČIOS ŠALIES (PILIEČIŲ) TIKSLAI
<ol style="list-style-type: none"> 1) Teisės aktų nustatyta tvarka užtikrinti skaidrų ir demokratišką sprendimų priėmimo būdą. 2) Priimti veiksmingus sprendimus, atspindinčius visų subjektų, kuriems daro įtaką, lūkesčius, nustatyti prioritetus, teikiančius ilgalaikę naudą visai bendruomenei. 3) Priimant sprendimus įvertinti kuo daugiau požiūrių ir pasinaudoti įvairių suinteresuotų subjektų patirtimi bei žiniomis. 4) Galimybė valdžios institucijoms, priimančioms sprendimus, geriau pažinti savo bendruomenės narius, jų požiūrių įvairovę, lūkesčius ir pan. 5) Galimybė veiksmingiau įgyvendinti priimtus sprendimus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Įgyvendinti konstitucinę teisę dalyvauti tiesiogiai valstybės valdymo procesuose. 2) Tiesiogiai išsakyti savo nuomonę sprendimą priimančiai pusei, aptarti problemas, įgyvendinti savo lūkesčius priimant sprendimą. 3) Siekti, kad priimtas sprendimas, darantis įtaką suinteresuotiems subjektams, būtų kokybiškas, aiškus, suprantamas ir teisingas. 4) Siekti, kad piliečio rinkti valdžios atstovai (ypač savivaldybių tarybų nariai) įgyvendintų savo rinkimines programas. 5) Išsiaiškinti kitų bendruomenės narių požiūrį į visai bendruomenei svarbias problemas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bernotienė (2010) P. 243-244.

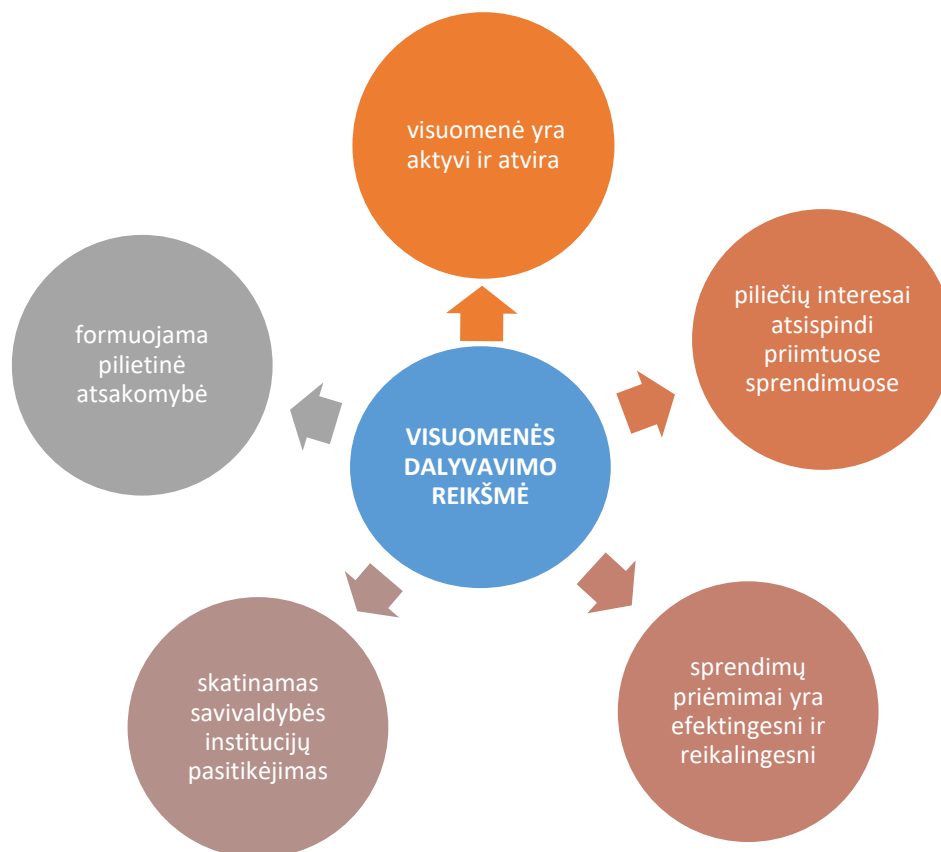
Iš 6 lentelės duomenų galima daryti išvadą, kad abi šalys turi skirtingus tikslus, tačiau tik abiem pusėms bendradarbiaujant galima jų pasiekti.

Piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus dažniausiai aiškinamas kaip piliečių ir valdžios bendradarbiavimas, kai piliečiai laisvai reiškia savo nuomonę bei pageidavimus valdžiai, o ši juos išklauso ir informuoja (Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012).

Taip pat piliečių ir valdžios bendradarbiavimo svarba pabrėžiama ir aprašoma Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos leidinyje „Europos vartotojų pasitenkinimo valdymo vadovas“ (2010). Jame akcentuojama valdžios sąveikos su piliečiais (visuose sprendimų priėmimo proceso etapuose) svarba, taip pat didesnis pasirinkimo laisvės, demokratijos ir skaidrumo užtikrinimas. Vadove pabrėžiama, kad valdžios institucijos privalo itin reaguoti į visuomenės poreikius bei lūkesčius, taip pat pastarosios turi būti reformuojamos siekiant atkurti pasitikėjimą jomis. Vis dėlto piliečių dalyvavimui priimant sprendimus įtaką daro ne tik

skaidrumas, pasitikėjimas valdžia, tačiau didelę reikšmę dalyvavimui turi visuomenės kultūra bei vertybės. (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2010)

Šiais laikais dalyvavimo kultūra laikoma viena esminių politinės kultūros elementų. Stračinskienė (2015) išsamiai paaiškina visuomenės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese reikšmę (žr. 3 pav.).

3 pav. Visuomenės dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procese

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Stračinskiene (2015) „Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje“. P. 1.

Kaip matome iš 1 paveikslo, visuomenės dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procese reiškia, kad: (1) visuomenė yra aktyvi ir atvira; (2) piliečių interesai atsispindi priimtuose sprendimuose; (3) sprendimų priėmimai yra efektingesni ir reikalingesni; (4) skatinamas valstybės ir savivaldybės institucijų pasitikėjimas; (5) formuojama pilietinė atsakomybė, kuri pasireiškia kiekvieno piliečio asmeninio dalyvavimo visuomenės svarbos suvokimu.

Norėdama atskleisti piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese esmę, Bernotienė (2010) siūlo vadovautis šiais pagrindiniais principais (žr. 7 lentelę).

Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese principai

PILIEČIŲ DALYVAVIMAS	<ol style="list-style-type: none"> 1. Remiasi nuostata, kad tie subjektai, kuriems daro įtaką valdžios sprendimai, turi teisę pareikšti savo nuomonę priimant šiuos sprendimus. 2. Apima lūkesčius, kad piliečių požiūris daro įtaką sprendimui. 3. Užtikrina, kad sprendimai atspindės visų subjektų, įskaitant ir tuos sprendimus priimančių, lūkesčius. 4. Dalyvavimu siekiama, kad visi subjektai, kuriems sprendimai daro įtaką, būtų įtraukiami į tų sprendimų priėmimą. 5. Dalyvavimu siekiama visų subjektų, kuriems sprendimai daro įtaką, įnašo. 6. Piliečių dalyvavimu siekiama teikti suinteresuotiems subjektams visą su sprendimo priėmimu susijusią informaciją. 7. Užtikrina, kad sprendimo priėmimo dalyviai bus informuojami, kaip jų įnašai atspindėti sprendime.
---------------------------------	---

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bernotiene (2010). P. 242.

Išskiriant piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese esmę, labai svarbu įsigilinti į kiekvieną iš šių 7 principų. Taip pat svarbu paminėti, jog į sprendimų priėmimo procesą turi būti įtraukti visi bendruomenėse esantys subjektai.

Mokslinėje literatūroje dažnai minima piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus nauda. Stračinskienė (2015) išskiria nemažai piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procesuose privalumų (žr. 8 lentelę).

Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese nauda

DALYVAVIMO NAUDA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skatinamas visuomenės ir vietos valdžios dialogas. 2. Gerinamas vietos valdžios institucijų veiklos skaidrumas ir atskaitomybė (sukuriamos sąlygos geram valdymui). 3. Geriau sprendžiamos regionų problemos (taip pat užtikrinama, kad į piliečių nuomonę priimant politinius ir programinius sprendimus būtų atsižvelgiama). 4. Tiksliau nustatomi bendruomenės poreikiai ir prioritetai. 5. Sudaromos galimybės gauti reikiamos ir būtinos informacijos geresniam sprendimui priimti, suteikiant galimybę paaiškinti žmonėms reikalo esmę, kai būtina priimti kokį nors sudėtingą sprendimą. 6. Valstybės tarnautojai turi galimybę įrodyti piliečiams, kad pastarieji puikiai išmano savo darbą, dirba atsakingai bei tarnauja piliečiams. 7. Skatinamas bendruomenės kūrybingumas, panaudojama piliečių išmintis bei gabumai. 8. Ugdomas abipusis pasitikėjimas. 9. Didelė pagalba valstybės tarnautojams sprendžiant konfliktus (pagalba pasiekti konsensą ir užtikrinti piliečių paramą). 10. Įgyjama visuomenės parama (žmonės jaučia ir vertina, kai klausiama jų nuomonės svarbiais klausimais, ypač tais, kurie daro jiems tiesioginę įtaką ir kurie leidžia pastariesiems jaustis reikšmingiems).
-----------------------------	---

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Stračinskiene (2015). P. 1.

Iš 8 lentelės matoma didelė piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus privalumų gausa. Iš tiesų, galima sutikti, jog piliečių dalyvavimas ugdo abipusį pasitikėjimą, padeda valdžiai geriau suvokti piliečių poreikius ir tai skatina valdžios bei visuomenės dialogą.

Pilietinės visuomenės instituto tyrimo „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas“ ataskaitoje (2015) išskiriami keturi pagrindiniai dalyvavimo privalumai: (1) valdžios legitimumas ir stipresnė demokratija, kai piliečiai, įsitraukdami į sprendimų priėmimą, geriau supranta jų reikšmę, lengviau prisitaiko prie pokyčių bei naujų taisyklių; (2) efektyvumas, kai visuomenė, įsitraukdama į klausimų svarstymą ir problemų sprendimą, pagerina sprendimų kokybę, kuri atitinka visuomenės lūkesčius; (3) pasitikėjimas atstovais ir tarnautojais, kai piliečių pasitikėjimas priklauso nuo atvirų sprendimų priėmimų bei atskaitingumo visuomenei; (4) skaidrumas, kai piliečiai žino, kaip prieinama prie sprendimų, tuomet gerėja piliečių požiūris į naują reguliavimą, priimtus teisės aktus bei savivaldybių atstovų veiklą. (Pilietinės visuomenės institutas, 2015)

Europos mainų ir mokymosi programoje (2017) „Citizen Participation & Citizen Engagement, the construction of a dialogue in the Urban Environment“ skiriami tokie piliečių dalyvavimo privalumai: (1) galimybė objektyviai įvertinti egzistuojančias problemas; (2) skatinamas tiesioginis visuomenės indelis į sprendimų priėmimo procesą; (3) stiprinamas pilietiškumo ir bendruomeniškumo jausmas; (4) gerėjanti sprendimų priėmimo kokybė.

Apibendrinant galima teigti, kad piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra labai svarbus tiek valdžios atstovams, tiek piliečiams, tad toliau naudinga išsiaiškinti, kaipgi piliečiai gali dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Dažniausiai piliečių dalyvavimo sprendimų procese būdai yra skirstomi į du tipus (žr. 9 lentelę): tiesioginį ir netiesioginį (Vidaus reikalų ministerija, 2006).

9 lentelė

Piliečių dalyvavimo būdai

TIESIOGINIS DALYVAVIMAS	NETIESIOGINIS DALYVAVIMAS
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dalyvavimas rinkimuose; ➤ Dalyvavimas vietos gyventojų apklausose; ➤ Dalyvavimas susirinkimuose; ➤ Peticijų, skundų, prašymų teikimas ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Masinės informacinės priemonės; ➤ Nuomonės tyrimo apklausos; ➤ Naudojimasis sociologinių tyrimų įstaigų pateikta medžiaga; ➤ Gyventojų vieši pasisakymai, diskusijos; ➤ Bendruomenės teikiami pasiūlymai internetu; ➤ Atsiliepimai savivaldybėje ir kt.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vidaus reikalų ministerijos leidiniu „Spręskite patys“ (2013). P. 17, 32.

Kaip matoma iš 9 lentelės, piliečiai turi galimybę labai įvairiai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose. Galima išskirti itin svarbų dalyvavimo būdą, t. y. galimybę piliečiams dalyvauti susirinkimuose, mitinguose, demonstracijose, visuomeniniuose svarstymuose, judėjimuose, kurie yra paremti savanoriška veikla.

Mokslinėje literatūroje galima rasti begalę įvairių dalyvavimo metodų. Įvairūs autoriai dalyvavimo metodus apibūdina skirtingai: Roberts (2004) naudoja mechanizmų sąvoką, S.E. Schooley (2008) – technikų sąvoką, L. B. Bingham ir kt. (2005) – strategijų, tačiau, pasak Tijūnaitienės (2013), dažniausiai vartojama sąvoka yra „metodai“. Tad autorė apibendrinama skirtingus dalyvavimo metodus pateikia tam tikrą jų klasifikaciją (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Dalyvavimo metodų klasifikacija

DALYVAVIMO METODAS	METODO DETALIZAVIMAS
Viešas posėdis (susirinkimas)	Tai vienkartinė visuomenės konsultacijos priemonė, skirta supažindinti su problema bei galimais sprendimo būdais, plačiai paplitusi pusiau tiesioginė demokratijos forma. Tai yra formalus viešas piliečių ir valdžios atstovų susirinkimas, kuriame aptariamos konkrečios problemos.
Referendumas	Rinkimų teisę turinčio piliečio balsavimas dėl kokio nors viešo reikalo: juo sprendžiama konkreti problema ar legitimuojamas konkretus jau įgyvendintas sprendimas.
Dalyvavimas sudarant biudžetą	Žmonės gali dalyvauti detalizuojant ir kontroliuojant biudžeto formavimą (daugiausiai naudojama savivaldybių lygmeniu). Apibrėžiant savivaldybės biudžetą, bendruomenės vadovauja jo įgyvendinimui ir paskiria laiką visuomenės dalyvavimui.
Savivaldybės posėdis	Visi gyventojų iškelti klausimai gali būti surašyti į miesto tarybos darbotvarkę, tačiau kai kurie būna praleisti, todėl siekiant įtraukti neišnagrinėtas problemas yra šaukiamas toks posėdis. Čia posėdžiauja bendruomenės atstovai, dalyvaujantys įgyvendinant biudžeto plėtros planą.
Piliečių komitetai	Iš įvairių bendruomenių ir grupių sudaroma maža piliečių grupė. Pastarieji atstovauja savo bendruomenės požiūriui komitete.
Piliečių tyrimai ir apklausos	Tai apklausos (žodžiu, telefonu), interviu, kaip komunikacijos tiltas tarp individų ir interesų grupių. Tuo metodu galima pasinaudoti valdžiai tikrinant idėjas, prieš priimant galutinį sprendimą. Taip pat viena iš apklausų formų – deliberatyvioji apklausa. Ši apklausa parodo nuomones ir nuostatas, kurios formuojasi demokratinės diskusijos ir piliečių debatų metu.
Planavimo kuopelės	Piliečiai parenkami atsitiktine tvarka, jie įvertina įvairias pasirinkimo galimybes, kad parengtų rekomendacijas dėl priimamų sprendimų.
Piliečių grupės	Metodas, skirtas spręsti sudėtingas problemas. Jo tikslas – suteikti galimybę piliečiams daugiau sužinoti apie pasirinkimus politikoje ir sudaryti sąlygas diskutuoti bei įvertinti tuos pasirinkimus.
Fokus grupės	Grupė yra sutelkta bendram sprendimui rasti, taip pat yra tyrinėjama pačios grupės reakcija į savo veiklą ar priimtus sprendimus. Šią grupę galima pavadinti valdančiąja grupe, kurioje ribotas dalyvių skaičius sutelkia dėmesį į svarstomą temą.
Nuolatiniai forumai	Tai nuolat veikiantys pokalbių klubai, į kuriuos plačiai įtraukiami piliečiai ar jų grupės. Forumai gali veikti narystės principu arba būti „atviri“. Taip pat įdomu tai, kad nustatytais atvejais jie gali pateikti rekomendacijų savivaldybių tarybų komitetams arba net dalyvauti sprendimų priėmimo procese.
El. susirinkimai ir kt. el. dalyvavimo formos	El. dalyvavimas nurodo į visas dalyvavimo praktikas, kurios yra grindžiamos informacinių technologijų taikymu: naudojant specialias dalyvavimą ir bendradarbiavimą lengvinančias priemones ar įvairius informacinių technologijų įgalintus įrankius – tiek tradicinius, tiek ir naujos kartos.
Piliečių švietimas	Tai šviečiamojo pobūdžio metodai, kurie orientuoti į piliečių švietimą bei aiškinimą, kaip dirba taryba ir kokios dalyvavimo valdymo procesuose galimybės. Naudojama siekiant pagerinti supratimą apie problemą, suteikti svarios informacijos, paruošti suinteresuotųjų grupę, kuri turėtų nuolat dalyvauti priimančiam sprendimui.
Konkursai. Imituojamieji žaidimai	Tai būdas populiarinti visuomenės įtraukimo programas, imituojant interesą. Imituojamieji žaidimai leidžia žmonėms išbandyti įvairias politines (administracines) pozicijas (pareigas).

Šaltinis: Tijūnaitienė R. *Demokratija ir piliečių dalyvavimas*. - (red. Krupavičius A., Šaparnienė D.) Viešasis valdymas: dimencijos ir koncepcijos; - Vilnius, 2013. P. 80-82.

Viešųjų posėdžių metu visuomenė turi teisę reikšti savo nuomonę, tačiau piliečiai tiesioginės įtakos rekomendacijoms nedaro. Nors šių posėdžių tikslas, kad tarybos nariai ir valdininkai išgirstų piliečių nuomonę, tačiau dažnu atveju pastarieji jau turi savo sprendimą. Jei gyventojai nori sušaukti referendumą, reikia, kad to pareikalautų ne mažiau nei 300 000 piliečių. Referendume gali dalyvauti vietos ir visi valstybės nariai. Kalbant apie dalyvavimą sudarant biudžetą (gana naują dalyvavimo formą), reikėtų pabrėžti, kad žmonės turi tokią teisę ir gali dalyvauti detalizuojant bei kontroliuojant biudžeto formavimą, kai yra nustatomi piliečių prioritetai ir vietos valdžios reikalavimai. Ši dalyvavimo forma glaudžiai siejasi su bendruomenės atstovų dalyvavimu savivaldybės posėdyje. (Tijūnaitienė, 2013)

Piliečių komitetai veikia konsensuso pagrindu. Jų pagrindinis tikslas yra patikrinti tam tikrus klausimus, duoti patarimų tam tikroms institucijoms bei surasti ypatingų situacijų sprendimo rekomendacijų. Dar viena dalyvavimo forma yra piliečių tyrimai ir apklausos. Apklausos turėtų būtų naudojamos kartu su kitais metodais, taip siekiant didesnio piliečių dalyvavimo. Tai nėra plačiai paplitusi forma, kadangi tai neįpareigoja valdžios atsižvelgti į piliečių nuomonę. Kitas metodas, kurį galima išskirti, nes jis lengvai pritaikomas plačiai situacijų sferai – nuo miesto projektavimo iki ilgalaikio planavimo – yra piliečių grupės. Čia sprendimų ir rekomendacijų įtaka priklauso nuo to, kaip nagrinėjamas procesas yra susijęs su valdžios sprendžiamu procesu. Taip pat vis populiarėja elektroniniai susirinkimai ir kitos elektroninės dalyvavimo formos. Minėtas formos sudaro galimybę kompiuterinei demokratijai, kuri leidžia svarstyti prisijungus internetu virtualiose bendruomenėse. (Tijūnaitienė, 2013)

Pasak Schooley (2008), šiuo metu nauji visuomenės įtraukimo būdai yra pakilimo stadijoje, tad 10 lentelėje pateikti tikrai ne visi galimi piliečių dalyvavimo metodai (Tijūnaitienė, 2013). Taip pat įdomu tai, kad Garrigues (2017) pristatė visiškai naują piliečių įtraukimo būdą – mobiliąją programėlę „MOPA“. Piliečiai ja gali naudotis, norėdami pranešti apie tam tikras problemas. Tiesa, kol kas ši programa skirta tik tų problemų sprendimui, kurios susijusios su atliekų tvarkymu.

Nepaisant egzistuojančių piliečių dalyvavimo būdų ir metodų įvairovės, labai svarbu, kad piliečių dalyvavimas būtų kokybiškas. Štai Bernotienė (2010) piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese gerinimui siūlo laikytis tam tikrų nuostatų:

- (1) piliečiams būtina suteikti visas sąlygas viešai išsakyti savo nuomonę;
- (2) piliečiai turi gauti tinkamomis formomis pateiktą visą su sprendimų priėmimu susijusią informaciją;
- (3) reikia užtikrinti konstruktyvų sprendimų priėmėjo ir bendruomenės narių dialogą;

(4) visi sprendimų priėmimo dalyviai šiame procese privalo dalyvauti pagal nustatytas procedūras. (Bernotienė, 2010)

Jei bus laikomasi šių nuostatų (t. y. valdžia analizuos ir išdiskutuos piliečių nuomonę; piliečiai gaus konkrečią ir aiškia informaciją, susijusią su sprendimų priėmimu; vyks valdžios ir piliečių bendradarbiavimas), tuomet piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese bus kokybiškas ir teikiantis veiksmingus rezultatus.

Kaip jau buvo minėta, piliečių dalyvavimas yra vienas iš svarbiausių gero valdymo principų (Domarkas, 2005). Apibendrinant galima teigti, kad piliečių dalyvavimas turi apimti sprendimų priėmimo planavimo procesą, kuriame valdžia turi bendradarbiauti su piliečiais, o piliečiai turi būtų aktyvūs ir kompetentingi valdžiai planuojant.

1.2.2. Piliečių dalyvavimas vietos savivaldos lygmeniu

Dauguma autorių (Aurylaitė, 2017; Lazauskienė, 2013; Nefas, 2012; Nickson, 2011; Tijūnaitienė, 2013) sutinka su nuomone, kad arčiausiai gyventojų veikianti valdžia yra būtent savivaldybė. Šiam teiginiui pagrįsti buvo sudaryta lentelė (11 lentelė).

11 lentelė

Piliečių dalyvavimo savivaldoje svarba

PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI	AUTORIAI
Savivaldos lygmeniu piliečiai geriausiai išmano svarstomų problemų specifiką.	Tijūnaitienė, 2013
Piliečių dalyvavimas vietos savivaldos lygmeniu yra tarsi priemonė, kuri leidžia įveikti socialinę įtampą bei padeda stiprinti demokratijos perspektyvas.	Nickson, 2011
Tik komunikacija tarp vietos valdžios ir piliečių gali užtikrinti demokratijos kokybę, kuri gali nulemti didesnę visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus.	Aurylaitė, 2017
Savivaldybė yra arčiausiai piliečių veikianti valdžia, todėl tik vietos lygmeniu dalyvaujant sudaromos palankesnės galimybės bendradarbiauti su verslo atstovais bei įvairiomis socialinėmis grupėmis.	Lazauskienė, 2013
Tik savivaldoje galima labiausiai įžvelgti visuotinį dalyvavimą, kuris itin svarbus demokratijoje. Tokiu būdu bendruomenės nariai yra angažuoti savireguliacijai ir valdymą grindžia demokratijos instrumentų naudojimu.	Nefas, 2012

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis nurodytais šaltiniais.

Kaip matoma, daugelis autorių (Aurylaitė, 2017; Tijūnaitienė, 2013; Lazauskienė, 2013; Kurikka, Nefas, Vaičiūnienė, 2004) sutaria, kad apie piliečių dalyvavimą tikslinga kalbėti būtent vietiniu lygmeniu. Pavyzdžiui, Vaičiūnienė (2004) išskiria piliečių iniciatyvos svarbą vietiniu lygmeniu. Autorė piliečiams priskiria tris vaidmenis: vietinės valdžios šaltinis, vietinės valdžios skatintojas, vietinės valdžios kontrolierius (12 lentelė).

Piliečių vaidmuo vietos savivaldoje

PILIEČIO VAIDMUO	APIBŪDINIMAS
Vietinės valdžios šaltinis	Iš piliečių tarpo išrenkami atstovai ir sudaroma vietos valdžia.
Vietinės valdžios skatintojas	Piliečiai kuria programas, vartoja paslaugas ir taip pat naudoja bendrus materialinius ir finansinius resursus.
Vietinės valdžios kontrolierius	Piliečiams atsiranda galimybė įgyvendinti kontrolės funkciją, kurią vykdant yra susipažįstama su fiskaline politika.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vaičiūniene (2004). Piliečių dalyvavimas ir savivalda.- (red. Krupavičius A., Skardžius P.) Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje. P. 18.

Autorė pabrėžia, kad realizuojant šiuos vaidmenis ir yra įprasminamas piliečių dalyvavimas, t. y. dalyvavimas sprendžiant vietos problemas.

Dauguma analitikų sutaria, jog vietos valdžiai piliečių dalyvavimas turi būti itin reikšmingas. Vaičiūnienė (2004) išskiria tokius pagrindinius punktus, kodėl piliečių dalyvavimas yra toks svarbus ir reikalingas vietos valdžiai:

- Tai padėtų savivaldybėms nustatyti bendruomenės poreikius ir prioritetus;
- Įgalintų savivaldybes kurti programas ir teikti paslaugas, atitinkančias vietos bendruomenės narių poreikius;
- Leistų savivaldybėms prieiti prie bendruomenės išteklių ir jais pasinaudoti;
- Padėtų savivaldybėms reguliuoti konfliktus bendruomenėje;
- Padarytų valdžios sprendimus labiau suprantamus;
- Padėtų savivaldybėms įgyti visuomenės pritarimą ir palaikymą.

Smalskio ir Šilinskytės (2016) nuomone, viena pagrindinių priežasčių, kurios skatintų institucijas įtraukti piliečius į sprendimų priėmimą vietos savivaldos lygmeniu, yra būtent bendruomenių, NVO ir kitų interesuotų grupių įtraukimo į valdymą naudos bei jų kuriamos viešosios vertės suvokimas. Autorių teigimu, viešojo politika bei jos įgyvendinimas taps žymiai atviresnis ir skaidresnis, jei piliečiai bei jų grupės darys įtaką viešųjų sprendimų priėmimui. (Smalskys, Šilinskytė, 2016)

Šią nuomonę palaiko ir Johansson (2004), kuri priduria, kad pilietinė veikla atlieka svarbią prevencinę funkciją, o specializuoti įgūdžiai bei lankstūs veiklos metodai užtikrina kontroliuojamą riziką pilotiniuose ir vystymosi projektuose (ypač mažose savivaldybėse). Autorė išskiria bendradarbiavimo tarp savivaldybės ir NVO pagrindinius skatintojus ir trukdžius (žr. 4 pav.).

**BENDRADARBIAVIMĄ
TARP SAVIVALDYBĖS
IR NEVYRIAUSYBINIŲ
ORGANIZACIJŲ
GALIMA SKATINTI PER:**

- Platų mąstymą ir novatorišką požiūrį;
- Naujų idėjų palaikymą bei pokyčių ir įvairių veikėjų toleravimą;
- Dalyvių interesą ir pasirengimą dirbti;
- Naudą bendruomenei ir motyvaciją veikti;
- Gerus tarpasmeninius santykius;
- Įsipareigojimą ir efektyvius tinklus;
- Tarpautinį bendradarbiavimą panašiuose projektuose;
- Lobizmą įvairiose distancijose diegiant geresnį naujos pilietinės visuomenės teikiamų pranašumų ir naudos supratimą;
- Bendrą visapusišką supratimą;
- Darbą, siekiant bendros gerovės, o ne pelno.

**BENDRADARBIAVIMUI
TARP SAVIVALDYBĖS
IR NEVYRIAUSYBINIŲ
ORGANIZACIJŲ GALI
TRUKDYTI:**

- Projektų trumpalaikiškumas: vos partneriai susipažįsta vieni su kitais, projektas baigiasi, ir pradamas naujas projektas su naujais partneriais.
- Įsipareigojimo problemos dėl dabuotojų kaitos, pervargimo ir kt.
- Kartais kylančios problemos dėl pasiskirstymo pareigomis savivaldybėje;
- Susvetimėjimas, intereso trūkumas, veikėjų kaita ir skirtinga darbo kultūra.
- Privačiųjų ir viešųjų paslaugų teikimo skirtumai (atskaitomybė)

4 pav. Bendradarbiavimas tarp savivaldybės ir NVO

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Johansson (2004.) *Bendradarbiavimas tarp vietos valdžios ir nevyriausybinių organizacijų Suomijoje.*— (red. Krupavičius A., Skardžius P.) Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje. P. 52.

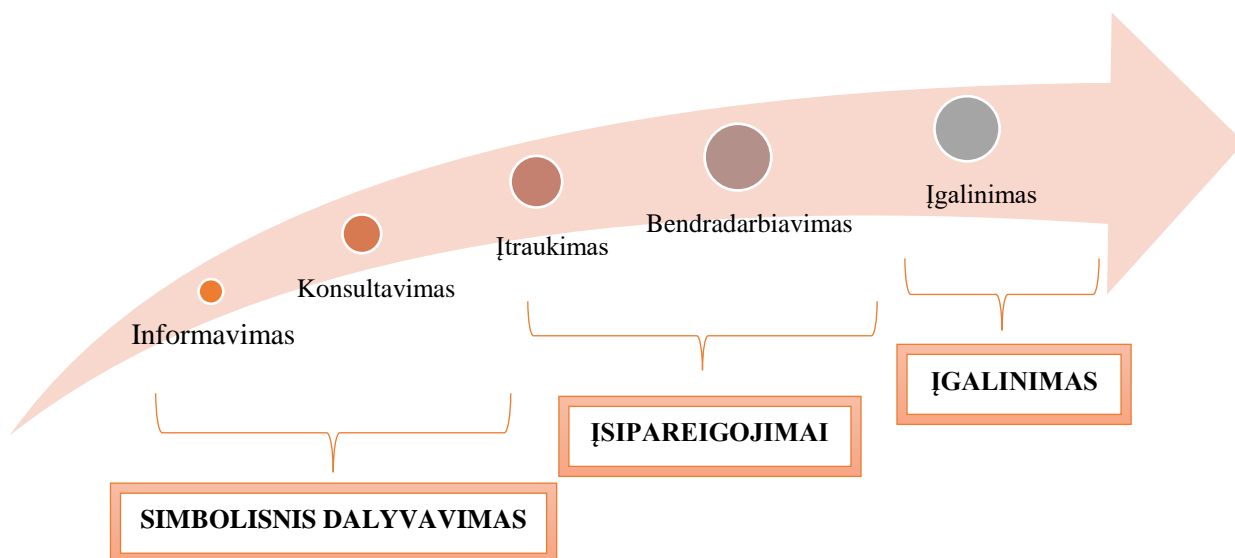
Vietos valdžia turi įgalinti piliečius dalyvauti ir pateikti jiems dalyvavimo instrumentus. Buškevičiūtė, Raipa (2011) teigia, kad tradicinės demokratijos formos ne visada suteikia realias galimybes siekti piliečiams valdymo struktūrų atsakomybės, todėl būtina jas tobulinti piliečių dalyvavimo aspektu, plėtojant grupių atstovavimą debatuose ir diskusijose, taip pat dalyvavimą rengiant peticijas ar referendumus. Autoriai priduria, kad sprendimų rengimo tobulinimą daugiausia lemia politinių partijų veiklos skaidrumas ir viešumas jas finansuojant. Šią nuomonę palaiko Thomas et. Al. (2002); Palidauskaitė (2008) ir pabrėžia, kad žemiausias viešojo sektoriaus lygmuo privalo būti prieinamas visiems žmonėms bei, jei taip nutiktų, kad pastarasis apsiribotų tik administracinėmis funkcijomis, tai visiškai neskatintų pasitikėjimo šia institucija. Verta paminėti, kad vietinio lygmens viešojo sektoriaus tarnautojų darbas neturi apsiriboti tik politikos vykdymu instituciniu lygmeniu, labai svarbu yra viešosios moralės palaikymas, kuri galima užtikrinti bendraujant su aktyviais vietinės bendruomenės nariais. (Bartuškaitė, Žilys, 2011)

Negalima paneigti, jog savivalda pasireiškia per piliečių dalyvavimą primant bei įgyvendinant viešuosius sprendimus. Valdžia turi skatinti gyventojus pačius spręsti savo problemas, remti gyventojų dalyvavimą jiems svarstant ir sprendžiant svarbius reikalus. (Vanagas, 2007) Vietos savivalda savo politine grandimi jungia politinius lyderius (makrolygmuo) bei piliečius (mikrolygmuo). Būtent savivalda turi sudaryti visas sąlygas

piliečiams įsitraukti į sprendimo priėmimo procesą, nes pastaroji pasižymi tam tikrais galios santykiais, kurie konstruoja pilietiškumą. (Aurylaitė, 2017)

Vietos valdžios ir gyventojų sąveika yra labai svarbi priimant sprendimus. Deja, Lietuvoje egzistuoja didelė šios sąveikos problema, t. y. gyventojų neinformuotumas. Piliečiai dažniausiai dėl patirties, žinių ir informacijos stokos nesugeba atstovauti savo interesams bei prisidėti prie vietos viešųjų klausimų sprendimo. (Stračinskienė, 2015)

Detaliau analizuojant piliečių dalyvavimą vietos savivaldos lygmeniu, galima būtų išskirti Smalskio, Šilinskytės (2016) piliečių skatinimo dalyvauti viešojo valdymo procesuose tam tikrus įgalinimo būdus, kurie tinka tiek centrinės, tiek savivaldos lygmenims (žr. 5 pav.).

5 pav. Piliečių įtraukimo dalyvauti viešojo valdymo procese lygmenys

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Smalskiu, Šilinskyte (2016.). „Visuomenės įtraukimas į Lietuvos vietos savivaldos valdymą duomenų atvirumo kontekste“. P. 644.

Iš 5 paveikslo galima matyti išskirtus 5 piliečių įtraukimo dalyvauti viešojo valdymo procesuose lygmenis. Informavimas ir konsultavimas reiškia simbolinį dalyvavimą. Simbolinis dalyvavimas pasireiškia tada, kai viešieji sprendimai jau yra priimti. Tada siekiama informuojant ir konsultuojant visuomenę apie priimtus sprendimus sužinoti jos nuomonę (pritarimą ar nepritarimą). Reikėtų pabrėžti, kad suinteresuoti asmenys nebeturi galios daryti įtaką sprendimams. Sprendimų priėmėjai turi tam tikrų įsipareigojimų. Bendradarbiavimo ir įtraukimo pakopose, numatant visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus mechanizmus, siekiama apsvarstyti ir suprasti piliečių interesus bei lūkesčius. Tarp sprendimų priėmėjų ir visuomenės vyrauja informacijos dalijimasis bei grįžtamasis ryšys, tačiau valdymo struktūros

(sprendimų priėmimo ir darbo su visuomene teisės) kūrimas vyksta tik įgalinimo pakopoje. (Smalskys, Šilinskytė, 2016)

Šiais laikais, norint išsiaiškinti piliečių dalyvavimą ar nedalyvavimą vietos demokratijos procesuose, Vakarų demokratinėse šalyse visa tai yra analizuojama sistemingai atliekant tyrimus, kurie parodo tam tikrus pokyčius. Dažniausiai yra naudojamas visuomenės pilietinės galios nustatymas. Lietuvoje tai naudojama dar tik dešimtmetį, t. y. nuo 2007 m. Kaip minima Pilietinės visuomenės instituto „Civitas“, visuomenės pilietinė galia yra būtent piliečių sugebėjimas kartu veikti bendros naudos labui. (Nefas, 2012)

Vidaus reikalų ministerija studijoje „Gyventojų dalyvavimas vietos reikalų tvarkyme“ (2010) pateikė atrinktų savivaldybių administracijos direktorių apklausos rezultatus. Direktorių buvo klausiama apie būdus, kuriuos naudoja norėdami įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimą jų savivaldybėje. Reikėtų pabrėžti, kad 96 proc. respondentų teigė, jog gyventojai yra įtraukiami į sprendimų priėmimą savivaldybėje. Taip pat įdomu tai, kad:

- net 60 proc. respondentų atsakė, jog gyventojai yra supažindinami su sprendimų projektais;
- tik 40 proc. respondentų paminėjo, jog sprendimų projektai paskelbiami spaudoje ir laukiama gyventojų vertinimo, sprendimų projektai aptariami seniūnaičių sueigose, yra organizuojamos gyventojų apklausos, gyventojų grupių pareikštos iniciatyvos aptiriamos ir pagal jas rengiami sprendimų projektai; gyventojai įtraukiami į įvairių darbo grupių bei komisijų veiklą;
- visi (100 proc.) respondentai atsakė, kad sprendimų projektai nėra aptariami su gyventojais sueigose;
- tik 20 proc. respondentų tikino, kad skatinamos gyventojų pagal interesus veiklos iniciatyvos.

Apklausa parodė, kad nėra siekiama ieškoti kuo įvairesnių ir veiksmingesnių gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą formų. (Vidaus reikalų ministerija, 2010)

2001 m. Didžiojoje Britanijoje Vivien Lowndes su savo kolegomis atliko tyrimą ir nustatė, jog vietos valdžios institucijos nesugeba veiksmingai integruoti piliečių ir tik trečdalis šių institucijų manė, jog visuomenės dalyvavimas turėjo reikšmingų pokyčių galutiniam sprendimų priėmimui. (Smith, 2009) Tai tik įrodo, kad tinkamiems sprendimams priimti neužtenka vien tik piliečių noro dalyvauti – čia labai svarbu ir savivaldybės dėmesys bei požiūris į piliečius. Taigi, priimant sprendimus dėl dalyvavimo savivaldoje aktuali tiek

savivaldybės, tiek gyventojų iniciatyva. Tik abiem suinteresuotoms pusėms – piliečiams ir valdžiai – svarstant, galima rasti tinkamą sprendimo variantą. (Vaičiūnienė, 2004)

Deja, Europos vietos ir regionų valdžių kongresas (2012) 22-ojoje sesijoje išreiškia savo susirūpinimą dėl piliečių dalyvavimo ir domėjimosi vietos valdžios reikalais. Kadangi visuomenės dalyvavimas ir domėjimasis vietos valdžia kol kas yra pasyvus, tad dėl šios priežasties kongresas Ministrų komitetui pateikė tam tikras rekomendacijas: stiprinti ir skatinti piliečių dalyvavimą pasitelkiant papildomas procedūras, tokias kaip vietiniai referendumai, seniūnijų vaidmens stiprinimas bei platesnės galimybės gyventojams kreiptis į kontrolierius, teikiant skundus dėl savivaldybių veiksmų. (Europos vietos ir regionų valdžių kongresas, 2012) Jančaitytė (2011) visuomenės pasyvumui mažinti ir dalyvavimui stiprinti itin akcentuoja žiniasklaidos galią bei aiškina, kad piliečių dalyvavimą reikia populiarinti. Autorės manymu, kuo daugiau bus apie tai kalbama, tuo greičiau visuomenė supras dalyvavimo svarbą. (Jančaitytė, 2011)

Kak, Tandon (2007) pabrėžia, kad valdžia turi pakeisti požiūrį į piliečius: juos socializuoti, informuoti ir mokyti dalyvauti, derėtis bei daryti įtaką sprendimų priėmimui. Šią nuomonę palaiko ir kiti autoriai. Pasak Simonsen, Bobbins (2018), piliečiai dalyvavimo patirties galėtų įgauti tik tada, jei valdžia daugiau šviestų ir mokytų visuomenę apie tai, kaip jie gali dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Kiti užsienio (Choi, Glikman, Irani, Lee, Morgan, Sivarajah, Waller, Weerakkody, 2016) autoriai taip pat akcentuoja, jog piliečių supratimo apie dalyvavimo taisyklės stoka gali būti viena didžiausių kliūčių plačiam visuomenės dalyvavimui ir įsitraukimui į sprendimų priėmimo procesą ateityje.

1.2.3. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus užsienio šalių praktika

Įvairiose pasaulio šalyse dalyvavimo suvokimas vystėsi ilgą laiką. Ilgainiui didėjanti pilietinė visuomenė dalyvavimą ėmė suprasti kaip būtinybę turėti individualią pasirinkimo laisvę, teisę į sprendimų priėmimą bei teisę į galią užginčyti valdžios struktūras. Tai atvėrė naujas galimybes toliau vystyti dalyvavimo suvokimą. Visuomenės gerovės siekis paskatino vykti įvairias tarptautines vystymosi diskusijas, kuriose pradėta svarstyti apie galių suteikimo piliečiams perspektyvas. Buvo manoma, kad būtent tai reikalauja visapusiško piliečių dalyvavimo formuojant, įgyvendinant ir vertinant sprendimus, kurie padeda užtikrinti visuomenės aktyvų veikimą bei gerovę. (Kak, Tandon, 2007).

Dauguma valstybių, siekdamos efektyvesnio dialogo ir bendradarbiavimo su visuomene, stengiasi įvairiais būdais įtraukti piliečius į sprendimo priėmimo procesus bei

skatinti pastarųjų dalyvavimą juose. (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012) Tačiau kokius būdus piliečių dalyvavimui skatinti naudoja skirtingos šalys?

Pilietinės visuomenės instituto tyrimo „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas“ ataskaitoje (2015) atkreipiamas dėmesys į keturias (Lietuvoje dar neprigijusias ar mažiau prigijusias) valstybių patirtis (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Piliečių įtraukimo būdai užsienio valstybėse

VALSTYBĖ	DETALIZACIJA
KANADA	Kanadoje taikoma viešųjų konsultacijų procedūra (tiek federaliniu, tiek provincijų lygmeniu). Yra numatyta keletas galimų procedūrų, kurias valdžia atsižvelgdama į situaciją gali pasirinkti pati. Pvz.: reguliariai vykstančios viešos konsultacijos dėl ateinančių metų biudžeto.
DANIJA	Prieš tvirtinant svarbius dokumentus Danijos savivaldybėse rengiamos viešosios apklausos, pavyzdžiui, dėl savivaldybės strategijos (savivaldybės veiklos plano) ir įvairių kitų, savivaldybės gyventojams svarbių, klausimų.
SERBIJA	Viena iš Serbijos savivaldybių, kuri pasižymi tuo, kad joje egzistuoja aktyvus Piliečių informavimo centras, administruojantis paslaugų teikimą vieno langelio principu. Svarbu, jog Piliečių informavimo centrą sudaro visuomeninių, nevyriausybinių organizacijų, taip pat savivaldybės atstovai.
ŠVEICARIJA	Bet kokiam piliečių įsitraukimui yra reikalinga lengvai prieinama informacija. Šveicarijoje nuo 2006 m. liepos 1 d. galiojant „viešumo“ įstatymui kiekvienas asmuo, neatsižvelgiant į jo pilietybę, turi teisę reikalauti ir gali gauti viešus dokumentus iš federalinės administracijos net nenurodydamas svarbių priežasčių.

Šaltinis: Pilietinės visuomenės instituto tyrimo „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas“ ataskaita (2015). P. 23

Negalima teigti, jog Lietuvos įstatymai nenumato pakankamai galimybių piliečiams įsitraukti į sprendimų priėmimą, tačiau šių šalių įstatymuose numatytos galimybės yra vis tik labiau prigijusios praktikoje. Šios valstybės kviečia visuomenę aktyviai dalyvauti, naudotis bendradarbiavimo galimybėmis, priešingai nei Lietuvoje, šių šalių gyventojai priimdami sprendimus yra geriau susipažinę su bendradarbiavimo mechanizmais, savimi labiau pasitiki ir žino savo galimybes. (Pilietinės visuomenės institutas, 2015)

Žinoma, dauguma autorių sutinka, kad vienas išskirtinių piliečių dalyvavimo pavyzdžių daugumai pasaulio šalių iki šiol galėjo būti Jungtinės Amerikos Valstijos. JAV ne tik gali, bet ir turėtų didžiuotis savo konstitucinės demokratijos pasiekimais. Amerikiečiai nuo senų laikų turėjo išugdytas pilietines vertybes, tad jie įsitikinę, kad visuomenė privalo savanoriškai dalyvauti, balsuoti, naudotis visomis dalyvavimo teisėmis bendrai sprendama šalyje ar jų mieste iškilusias problemas (Macedo, 2005). Jančaitytė (2011) taip pat priduria, kad JAV turi galias demokratines tradicijas bei pasižymi aukštu pilietiškumo lygiu. Tačiau, pasak Macedo (2005), dalyvavimo situacija Jungtinėse Amerikos Valstijose su laiku keitėsi ir pastaroji nebebuvo tokia tobula kaip anksčiau. Jo nuomone, JAV vis dažniau pasižymi abejotinu teisėtumu, didėjančiu

cinizmu, abejingumu bei periodiškai mažėjančiu dalyvavimo lygiu. (Macedo, 2005) Taip pat įdomu tai, jog sovietmečio laikotarpiu Jungtinėse Amerikos Valstijose piliečių dalyvavimas politiniame gyvenime buvo nedidelis. Empiriniai tyrimai apie piliečių dalyvavimą Jungtinėse Amerikos Valstijose rodė, jog, išskyrus balsavimą, daugiau nebuvo jokios politinės veiklos, kurioje tuo metu dalyvautų daugiau nei trečdalis amerikiečių. (Hahn, 2017)

Žvelgiant į kitas šalis, galima paminėti, kad, pavyzdžiui, Armėnijoje piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese situacija nėra itin palanki pilietinei visuomenei. Armėnijos įstatymai numato, jog vietos valdžia, prieš priimdama viešuosius sprendimus, turi viešai konsultotis su piliečiais, tačiau įvairių projektų rengimo laikotarpiu šiame procese piliečiai nedalyvauja. Tad ši šalis, kalbant apie piliečių dalyvavimą, negalėtų būti pavyzdžiu kitoms. Labai panaši situacija yra ir Azerbaidžane. Šios šalies konstitucija taip pat numato tam tikras tvarkas, kurios tiesiogiai siejasi su piliečių dalyvavimu priimant viešuosius sprendimus, tačiau tiek Konstitucijoje, tiek kituose įstatymuose iki šiol nebuvo tiksliai apibrėžta, kaip piliečiams naudotis šiomis teisėmis. Nors šalyje ir vyksta įvairūs projektų aptarimai forumuose ir komitetuose naudojant klausimynus, tačiau piliečių dalyvavimas šiuose procesuose yra ribotas. (Lovitt, 2017)

Žymiai geresnė piliečių dalyvavimo situacija yra Moldovoje. Moldovos valdžia nuolatos konsultuojasi su pilietine visuomene dėl įvairių įstatymų projektų, kviečia visuomenę į viešus susitikimus, taip pat į įvairias diskusijas prie apskrito stalo. Prieš priimdamas galutinius sprendimus, parlamentas viešai paskelbia priimtų ir atmetų pilietinės visuomenės pastabų santrauką su išsamiais paaiškinimais. Moldovoje pilietinė visuomenė aktyviai dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose. Piliečiai, siekdami nukreipti vietos valdžią prie svarbių visuomenei klausimų, naudojami visomis galimomis priemonėmis: spaudos konferencijomis, viešaisiais renginiais ir kt. (Lovitt, 2017)

Įdomu, kad Suomijos įstatyminė bazė (Konstitucija, vietinės valdžios įstatymas ir kai kurie specifiniai įstatymai) apibrėžia piliečių teises dalyvauti ir daryti įtaką tiek svarstant vietinius, tiek valstybės reikalus ir priimant sprendimus (Kurikka, 2004). Suomijoje piliečiai gana aktyviai dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose. Šioje šalyje tarp piliečių itin populiariu reikšti savo nuomonę per peticijų teikimą internetu. Panaši galimybė neseniai buvo aptarta ir Austrijoje, kai parlamente buvo siūloma įtraukti naujas piliečių iniciatyvų nuostatas dėl modernių technologijų naudojimo (elektroninės valdžios). (Fraenkel-Haeberle, Kropp, Palermo, Sommermann, 2015)

Kroatijos Konstitucija, kaip ir daugumos kitų, taip pat numato teisę visuomenei dalyvauti vietos lygmeniu. Tai reiškia, kad piliečiai gali tiesiogiai dalyvauti nagrinėjant vietos reikalus posėdžių metu, rengiant referendumus ir kitas tiesiogines sprendimų priėmimo formas. Labai įdomu, kad Kroatijoje veikia bendradarbiavimo su NVO biuras, kuris remia dalyvavimą bei rengia mokymus valstybės tarnautojams ne tik vietos, bet ir nacionaliniu lygmeniu. Kroatijoje išvystyta puiki komunikacijos kultūra, vyksta nuolatinis bendradarbiavimas tarp valdžios ir piliečių, įvairūs kanalai leidžia piliečiams dalyvauti politikos procesuose, todėl ši šalis galėtų būti puikus pavyzdys, kaip reikėtų spręsti dabartines pilietinės visuomenės problemas. Čia dalyvaujamos politikos formavimu siekiama užtikrinti demokratijos įgyvendinimą per valdžios atsakomybę, tai reiškia, kad valdžios atstovai atsako už savo veiksmus ne tik kas kelerius metus (rinkimų metu), tačiau per visą savo kadenciją.

Kroatija turi reglamentuotus konsultavimosi su visuomene standartus: (1) laiku pateikiama informacija apie įstatymų bei kitų nuostatų priėmimo planą; (2) konsultacijų prieiga ir jų turinio aiškumas; (3) terminuotas konsultacijų internetu bei kitų konsultacijų formų įgyvendinimo terminas; (4) informacijos pateikimas visuomenei apie atliktų konsultacijų poveikį; (5) nuoseklus konsultacijų procesų su piliečiais koordinavimas ir stebėjimas. Iš minėtų standartų galima išvelgti, kad pagrindiniai šio modelio komponentai yra: puiki visuomenės dalyvavimo reguliavimo sistema; išvystyta skaidrumo bei atskaitingumo kultūra; stiprus ryšys su visuomene. (Lovitt, 2017)

Verta paminėti, kad vietos valdžios skaidrumas ir atskaitingumas piliečiams yra labai svarbus, o atskaitomybę dažniausiai mažina didelis savivaldybių gyventojų skaičius, didelis piliečių skaičius vienam savivaldybės tarybos nariui bei ribotas vietos valdžios administracinių mechanizmų skaidrumas (Nickson, 2011).

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingos šalys naudoja įvairius piliečių įtraukimo būdus, tačiau galima paminėti, kad vis dėlto dauguma valstybių rengia gyventojų apklausas, nuolat informuoja piliečius, kviečia juos į viešuosius svarstymus, konsultuojasi su visuomene aktualiais klausimais ir pan. Įdomu tai, kad tiek Lietuvos, tiek Kroatijos įstatymai reglamentuoja konsultavimosi su visuomene būtinybę, tačiau Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo (2015) 7 straipsnis tik bendrinė tvarka pateikia šias nuostatas. Kroatijoje, siekiant, kad būtų laikomasi minėtų konsultavimosi standartų, yra skiriami konsultacijų koordinatoriai, kurie nuolatos kontroliuoja šiuos procesus.

1.3. Piliiečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese reglamentuojantys teisės aktai ir kiti dokumentai

1.3.1. Piliiečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese klausimai strateginiuose dokumentuose

Strategija „Lietuva 2030“

Piliiečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus yra labai svarbus, nes daugelyje strateginių dokumentų atsispindi visuomenės įtraukimo ir dalyvavimo svarba. Piliiečių dalyvavimas, atvirumas bei kūrybiškumas atsispindi strategijos „Lietuva 2030“ vizijoje, kuri skamba taip: „Siekiamo pažadinti visuomenės ir kiekvieno jos nario kūrybiškumą, susitelkti prie idėjų, kurios padėtų Lietuvai tapti modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi.“ (Strategija „Lietuva 2030“). Įgyvendindama šią viziją, strategija vadovaujasi pažangai svarbiomis vertybėmis: atvirumu, kūrybingumu bei atsakomybe. Su piliiečių dalyvavimu glaudžiausiai siejasi vertybė – atvirumas kitokiam požiūriui, pozityvioms iniciatyvoms, dialogui, bendradarbiavimui ir naujovėms. Būtent šios strategijos paskirtis ir yra kurti tokią aplinką, kuri sudarytų sąlygas keistis pažangos vertybėms, tad žemiau yra išskiriamos 3 esminės pažangos sritys (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Numatyti pokyčiai pažangos srityse

PAŽANGOS SRITYS	NUMATYTI POKYČIAI
Sumani visuomenė	Laiminga visuomenė, kuri yra kiekvieno piliečio idėjoms [kūrybingumas], <u>naujovėms ir iššūkiams atvira [atvirumas]</u> , solidari, savivaldi ir politiškai brandi [atsakomybė].
Sumani ekonomika	<u>Lanksti ir gebanti konkuruoti pasaulyje [atvirumas]</u> , aukštą pridėtinę vertę kurianti ekonomika, grindžiama žiniomis, inovacijomis, verslumu [kūrybingumas] ir socialiniu atsakingumu bei „žaliuoju“ augimu [atsakomybė].
Sumanus valdymas	<u>Atviras ir skatinantis dalyvauti [atvirumas]</u> , rezultatyvus, atitinkantis visuomenės poreikius ir užtikrinantis geros kokybės paslaugas valdymas [atsakomybė], kompetentinga ir priimanti kryptingus strateginius sprendimus valdžia [kūrybingumas].

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis strategija „Lietuva 2030“.

Remiantis 14 lentele galima daryti išvadą, kad piliiečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese svarba yra minima numatytuose pokyčiuose, pvz.: naujovėms bei iššūkiams atvira visuomenė, lanksti, gebanti konkuruoti pasaulyje ekonomika bei atviras ir skatinantis dalyvauti valdymas.

Strategijoje viena esminių pokyčių iniciatyvų yra plėsti bendruomenių savivaldą, stiprinti jų ir nevyriausybinį organizacijų dalyvavimą viešajame gyvenime. Pabrėžiama, kad valstybė su vietos valdžios institucijomis turi sąmoningai siekti perduoti visuomenei vis daugiau galių ir atsakomybės (Strategija „Lietuva 2030“).

Strateginiame dokumente „Lietuva 2030“ buvo įvertintos pagrindinės problemos ir viena jų yra visuomenės uždarumas bei silpnas tikėjimas šalies sėkme. Problemoje atsispindi visuomenės dalyvavimo svarba bei aktualumas, nes strateginiame dokumente teigiama: „Strategijai įgyvendinti reikia piliečių pritarimo, ryžto keistis, tarpusavio pasitikėjimo, pagarbos ir iniciatyvos.“ Lietuva negalės įgyvendinti numatytų iniciatyvų, negalės sustiprinti bendruomenių solidarumo, negalės sumažinti visuomenės uždarumo ar pasiekti reikšmingų pokyčių kitose svarbiose srityse, jeigu visuomenė bus pasyvi stebėtoja (Strategija „Lietuva 2030“). Tad strategijoje nurodoma, jog, norint pasiekti tam tikrų tikslų, visuomenės dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus yra būtinas.

Dar vienas labai svarbus šios strategijos aspektas yra tas, kad rengiant šią strategiją mūsų visuomenė buvo plačiai įsitraukusi: dalyvavo įvairiose diskusijose, vyko vieši strategijos pristatymai bei aptarimai, buvo teikiamos pastabos bei pasiūlymai ir t.t. (Strategija „Lietuva 2030“).

Strateginiame dokumente „Lietuva 2030“ numatyta, kad savivaldybių institucijos atliks labai svarbų vaidmenį – stiprins bendruomenes bei skatins visuomenę veikti. Strategija turi aiškius reikalavimus, ir vienas iš jų – visuomenei bus nuolat atsiskaitoma už pasiektus rezultatus, o strategijos įgyvendinimo pažanga kiekvienais metais bus teikiama svarstyti viešai. Strategija grindžiama atviru ir įgaliojimų suteikiančiu valdymu, o tai reiškia valdžios atskaitingumą bei atvirumą visuomenei. Taip pat pažymima, kad strateginiai sprendimai priimami skaidriai ne tik per viešumą ir konsultacijas, tačiau ir įtraukiant piliečius į sprendimų priėmimo procesus. (Strategija „Lietuva 2030“)

Tad, kaip matome, strategijoje labai akcentuojama piliečių įgalinimo bei visuomenės dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus svarba ir tam skiriama nemažai dėmesio.

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

Piliečių dalyvavimo svarba taip pat akcentuojama ir Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, kuri teigia: „Darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo ne tik sprendžiant konkrečius Strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus.“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Šiame dokumente nurodytas piliečių dalyvavimo principas, kurio tikslas – sustiprinti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Darnaus vystymosi vizijoje teigiama, kad šiuolaikiška švietimo sistema užtikrins ES lygį atitinkantį išsilavinimą, suformuos aktyvių ir

atsakingų piliečių, kurie aktyviai dalyvaus priimant savivaldybėms ir valstybei svarbius sprendimus, visuomenę. Valstybės misija akcentuoja, kad, įgyvendinant šią strategiją, svarbus uždavinys yra sudaryti galimybę visiems visuomenės sluoksniams aktyviai dalyvauti darnaus vystymosi procese. (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Analizuojant šią strategiją, matoma, kad užsibrėžtus valstybės tikslus dažniausiai lemia visuomenės įsitraukimo svarba. Toliau išskiriami pagrindiniai visuomenės dalyvavimo akcentai įvairių strategijos sričių uždaviniuose (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

Visuomenės dalyvavimo akcentai darnaus vystymosi strategijoje	
STRATEGIJOS SRITYS	NUMATYTOS UŽDUOTYS
Aplinkos kokybė	<...> sudaryti galimybes visiems šalies gyventojams aktyviai dalyvauti nustatant <...> ir parenkant <...> įgyvendinimo priemones (128.3.).
Socialinis vystymasis	<...> užtikrinti lygias galimybes visiems dalyvauti <...> visuomenės gyvenime, taip stiprinti socialinę sanglaudą. (166.).
Kultūros savitumo išsaugojimas	Skatinti kuo aktyvesnį visuomenės dalyvavimą išsaugant Lietuvos ir jos etninių regionų savitumą. (185.1.).
Atliekų tvarkymas	Teikti visuomenei informaciją <...> (134.3.).
Teritorijų vystymasis	Skatinti visuomenę aktyviau dalyvauti valdant savivaldybes (193.4.). Parengti visuomenės dalyvavimo teritorijų planavimo procese nuostatų <...> pakeitimus – sudaryti palankesnes sąlygas visuomenei dalyvauti rengiant teritorijų planavimo sprendimus.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Nacionaline darnaus vystymosi strategija.

Galima pabrėžti, kad Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos neįmanoma įgyvendinti be aktyvios visuomenės rėmimo ir piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese.

Strategija „Europa 2020“

Piliečių dalyvavimo aspektus galima išvelgti ir strategijoje „Europa 2020“. Norėdama sėkmingai įgyvendinti strategiją „Europa 2020“, Europos komisija perduoda atsakomybę Europos vadovams ir institucijoms, kad pastarieji (laikydami naujos darbotvarkės) kuo labiau įtrauktų pilietinę visuomenę. Europos Parlamento funkcija bus skatinti piliečius susitelkti, jis taip pat dalyvaus bendrai priimant su pagrindinėmis iniciatyvomis susijusius teisės aktus. Šis partnerystės požiūris turėtų būti taikomas ir ES komitetams, šalių parlamentams ir nacionalinės, vietos ir regionų valdžios institucijoms, socialiniams partneriams, suinteresuotoms šalims ir pilietinei visuomenei, kad visi dalyvautų įgyvendinant viziją. (Strategija „Europa 2020“).

Septynioliktos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa

Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje taip pat akcentuojama piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese svarba. Teigiama, kad valstybė turi rūpintis piliečiais ir skatinti jų pilietinį aktyvumą bei dalyvavimą šalies valdymo procesuose. Taip pat programoje pabrėžiama, kad orų piliečių gyvenimą savo valstybėje gali užtikrinti tik aktyvus jų dalyvavimas skaidriuose valstybės politikos procesuose. Septynioliktosios Vyriausybės politikos įgyvendinimas remiasi tam tikromis darnaus vystymosi nuostatomis: atvira ir demokratinė visuomenė, piliečių įtraukimas bei jų dalyvavimas ir t. t. (Septynioliktos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, 2016).

Šioje programoje yra nemažai visuomenės dalyvavimo aspektų. Žemiau pateiktoje lentelėje išskirti pagrindiniai visuomenės įgalinimo akcentai, kurie numatyti įvairių programų uždaviniuose (žr. 16 lentelę).

16 lentelė

Programoje numatyti visuomenės įgalinimo akcentai

PROGRAMOS SRITYS	NUMATYTOS UŽDUTYS
Žmogui ir gamtai palanki žaliaji infrastruktūra	Siekiant dvejų pagrindinių tikslų – maksimalaus skaidrumo ir nešališkumo bei <u>aktyvaus visuomenės dalyvavimo</u> priimant sprendimus – bus tobulinamas teritorijų planavimo teisinis reglamentavimas.
Aplinkosauginio visuomenės sąmoningumo skatinimas	Šioje srityje bus stiprinamos <u>visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus, susijusios</u> su gamtos, aplinkosaugos, kraštovaizdžio ir miškotvarkos projektais, galimybės.
Kompleksinės paslaugos ir užimtumo galimybės pagyvenusiems žmonėms	Bus skatinamos bendruomenės ir pilietinės visuomenės organizacijų veiklos, pagrįstas <u>vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimu viešajame gyvenime</u> , formos. <u>Visuomenės aktyvumas</u> bus vertinamas kaip svarbi priemonė, padedanti įveikti susvetimėjimą, formuoti bendrumo, tarpusavio supratimo atmosferą.
Pilietiška jaunoji karta	Bus skatinamas jaunimo ir su jaunimu dirbančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas ugdant jaunimo <u>pilietišumą</u> .
Strateginis kultūros vaidmuo valstybės politikoje	Bus tobulinamas <u>visuomenės dalyvavimas priimant sprendimus</u> kultūros politikoje.
Kultūros prieinamumas	Bus išnaudotos visos kultūros ir meno galimybės ryšiams su išeivija, pasaulio lietuviais stiprinti, skatinti jų <u>dalyvavimą</u> šalies ir globalios Lietuvos kultūriniame gyvenime.
Skaidri ir atsakinga politika	Įsipareigojama vykdyti skaidrią, atvirą politiką tam, kad būtų sugrąžintas <u>piliečių pasitikėjimas</u> savo pačių galiomis, taip pat savo valstybe. Bus stiprinamas pilietinis žmonių ir bendruomenių <u>aktyvumas, jų realus ir solidarus dalyvavimas viešajame gyvenime</u> . Bus skatinamas dalyvaujamosios demokratijos principų ir metodų įgyvendinimas, suteikiantis galimybes <u>piliečiams tiesiogiai įgyvendinti tautos suverenias galias</u> .
Veiksminga ir profesionali valstybės tarnyba	Piliečiams bus sudarytos sąlygos <u>daugiau dalyvauti priimant sprendimus</u> vietos lygmeniu. Bus skatinamas <u>apklausų ir vietos referendumų organizavimas</u> vietos ir regionų svarbos klausimais, <u>priimant reikšmingesnius sprendimus</u> . Piliečiams bus <u>sudaromos galimybės išsamiai susipažinti</u> su kiekvienos alternatyvos socialinėmis, ekonominėmis ir aplinkosauginėmis pasekmėmis.
Skaidrus viešasis sektorius	Bus kuriama atsakinga ir atvira Lietuvos visuomenė: stiprios bendruomenės ir <u>aktyvūs dalyvaujantys piliečiai</u> .

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa (2016).

Remiantis 16 lentele galima daryti išvadą, kad piliečių dalyvavimo priimant sprendimus galimybės bus itin stiprinamos. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus galimybių gerinimui skiriama nemažai dėmesio, o tai reiškia, kad vis dėlto jos nėra tobulos. Numatytos užduotys įrodo, kad piliečių dalyvavimo klausimai išlieka aktualūs iki pat šių dienų.

1.3.2. Piliečių dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese teisinis reglamentavimas

Nagrinėjant piliečių dalyvavimo priimant sprendimus teisinę bazę, verta paminėti, kad vidaus reikalų ministerija, skatindama gyventojus ir jų atstovus aktyviau dalyvauti vietos viešajame gyvenime, parengė itin naudingą informacinį leidinį „Seniūnaičio žinynas“. Paskutinė visuomenei aktualaus leidinio versija yra išleista 2016 m. Leidinyje pateikiama glaudi informacija apie įstatymuose numatytas piliečių galimybes dalyvauti priimant sprendimus (žr. 17 lentelę).

17 lentelė

Gyventojų dalyvavimo teisinis reglamentavimas

ĮSTATYMAS	GYVENTOJAI GALI
Vietos savivaldos įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ dalyvauti <u>susirinkimuose</u> bei <u>sueigose</u>; ➤ apklausos metu <u>pareikšti nuomonę</u> dėl seniūnijos steigimo, panaikinimo, jos ribų nustatymo, pavadinimo seniūnijai suteikimo; ➤ apklausos metu <u>pareikšti nuomonę</u> dėl bendrųjų savivaldybės kompetencijos klausimų; ➤ tiesiogiai <u>dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus</u>, pvz. dalyvauti savivaldybės komitetų ir komisijų darbe, stebėti posėdžius;
Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ apklausos metu <u>pareikšti nuomonę</u> dėl naujos savivaldybės steigimo, esamos panaikinimo, pavadinimo suteikimo; ➤ apklausos metu <u>pareikšti nuomonę</u> dėl apskrities steigimo, panaikinimo, pavadinimo jai suteikimo ar keitimo; ➤ apklausos metu <u>pareikšti nuomonę</u> dėl gyvenamosios vietovės steigimo, panaikinimo, pavadinimo suteikimo;
Viešojo administravimo įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <u>pateikti prašymą, skundą ar pranešimą</u> viešojo administravimo institucijai; ➤ <u>pareikšti nuomonę</u> dėl viešojo administravimo institucijų <u>sprendimų</u>;
Teritorijų planavimo įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <u>pareikšti nuomonę</u> dėl teritorijų planavimo;
Peticijų įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <u>teikti siūlymus, reikalavimus</u> peticijų komisijai;
Susirinkimų įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ dalyvauti <u>susirinkimuose</u> bei <u>sueigose</u>;
Politinių partijų įstatymas ir Asociacijų įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ jungtis į politines <u>partijas, asociacijas</u>;
Administracinių bylų teisenos įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ paduoti <u>skundą</u> administraciniam teismui;
Administracinių ginčų komisijų įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ pateikti <u>skundą</u> administracinių ginčų komisijai;
Seimo kontrolierių įstatymas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ pateikti <u>skundą</u> seimo kontrolieriui.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vidaus reikalų ministerijos leidiniu „Seniūnaičio žinynas“ (2016). P.31.

17 lentelėje pateikti duomenys patvirtina, kad piliečių dalyvavimą priimant sprendimus užtikrina nemažai įstatymų.

Plačiau nagrinėjant teisinę bazę, kuri užtikrina piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese, galima būtų išskirti Konstituciją (pagrindinis Lietuvos įstatymas yra referendumo būdu 1992 m. priimta Konstitucija. Būtent Lietuvos Respublikos Konstituciją priėmė Lietuvos piliečiai 1992 m. spalio 25 d.), tarptautinius teisės aktus, Europos Tarybą, įstatymus bei poįstatyminius teisės aktus (žr. 18 lentelę).

18 lentelė

Teisinė bazė, užtikrinanti piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese

TEISINĖ BAZĖ	DETALIZAVIMAS
Konstitucija	Lietuvos Respublikos Konstitucija yra pagrindinis, aukščiausia galią turintis teisės aktas, kuriame nustatyti bendrieji principai, užtikrinantys <u>piliečių dalyvavimą tvarkant viešuosius reikalus, priimant sprendimus.</u>
Tarptautiniai teisės aktai	Pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose yra šie: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija; Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija; Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija; Europos vietos savivaldos chartija, Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacijos: <ul style="list-style-type: none"> ➤ R (2001) 19 „Dėl piliečių dalyvavimo viešajame vietos gyvenime“ ➤ R(81) 18 „Dėl piliečių dalyvavimo vietiniame lygmenyje“ ➤ R (96) 2 „Dėl referendumų ir pilietinių iniciatyvų“ ir kiti. (Spręskite patys, 2013)
Europos taryba	Europos Tarybos vienas pagrindinių tikslų yra <u>vietos demokratijos plėtojimas</u> ir stiprinimas, priimti teisės aktai taip pat daro didelę įtaką demokratijos stiprinimui Lietuvoje.
Įstatymai	Lietuvos Respublikos įstatymai detalizuoja Konstitucijos pagrindinius principus <u>dėl piliečių dalyvavimo</u> : <ul style="list-style-type: none"> ➤ Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas; ➤ Politinių partijų įstatymas; ➤ Asociacijų įstatymas; ➤ Religijinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas; ➤ Susirinkimų įstatymas; ➤ Peticijų įstatymas; ➤ Vietos savivaldos įstatymas; ➤ Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas; ➤ Teritorijų planavimo įstatymas ir kiti.
Poįstatyminiai teisės aktai	Kai kurie poįstatyminiai teisės aktai (Vyriausybės nutarimai, ministrų įsakymai, savivaldybių tarybų sprendimai) taip pat nustato piliečių dalyvavimo galimybes, šio dalyvavimo procedūrą: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Vietos gyventojų apklausų tvarka, patvirtinta Vyriausybės; ➤ Piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo viešojo administravimo ir kitose institucijose pavyzdinė tvarka, patvirtinta Vyriausybės; ➤ Savivaldybių tarybų veiklos reglamentai ir kiti teisės aktai.

Šaltinis: Vidaus reikalų ministerijos leidinys „Spręskite patys“.- 2013. P. 14–15.

Kaip matoma iš 18 lentelės, egzistuoja tvirta piliečių dalyvavimo priimant sprendimus teisinė bazė. Kadangi dauguma autorių (Aurylaitė, 2017; Lazauskienė, 2013; Nefas, 2012; Tijūnaitienė, 2013) sutinka su nuomone, kad arčiausiai gyventojų veikianti valdžia yra būtent savivaldybė. Svarbiausi vietos savivaldybių teisinio reguliavimo dokumentai yra Konstitucija, Europos vietos savivaldos chartija ir Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, todėl toliau tikslinga būtų panagrinėti būtent šiuos minėtus dokumentus (Astrauskas, 2013).

Vidaus reikalų ministerijos leidinyje „Spęskite patys“ (2013) teigiama, kad Konstitucija yra pats pagrindinis, turintis aukščiausią galią teisės aktas, o jame bendrieji principai užtikrina piliečių dalyvavimą viešųjų reikalų tvarkymo ir sprendimų priėmimo procesuose. Taigi, nagrinėjant piliečių įgalinimą, verta išskirti tam tikrus Konstitucijos straipsnius (žr. 19 lentelę).

19 lentelė

Konstitucijos straipsnių, užtikrinančių piliečių įgalinimą, detalizavimas

STRAIPSNIS	DETALIZAVIMAS
2	Lietuvos valstybę kuria <u>Tauta</u> . Suverenitetas priklauso Tautai.
4	Aukščiausią suverenią galią <u>Tauta</u> vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.
5	Valdžios įstaigos tarnauja <u>žmonėms</u> .
9	Svarbiausi valstybės ir Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami <u>referendumu</u> .
33	Piliečiai turi teisę <u>dalyvauti</u> valdant savo šalį tiek <u>tiesiogiai</u> tiek per <u>demokratiškai išrinktus atstovus</u> . Piliečiams laiduojama <u>peticijos</u> teisė.
35	Piliečiams laiduojama <u>teisė laisvai vienytis</u> į bendrijas, politines partijas ir asociacijas.
68	Įstatymų leidybos teisę taip pat turi Lietuvos Respublikos <u>piliečiai</u> (50 tūkst. piliečių).
73	<u>Piliečių skundus</u> dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus teisėjus) piktnaudžiavimo ar biurokratizmo tiria Seimo kontrolieriai. Jie turi teisę siūlyti teismui kaltus pareigūnus atleisti iš užimamų pareigų.
119	Savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinius administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.
148	Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik <u>referendumu</u> , jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos <u>piliečių</u> , turinčių rinkimų teisę.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014.

Kaip matome iš 19 lentelės, Lietuvos Respublikos Konstitucija saugo kiekvieną pilietį ir numato tam tikras jo teises ir laisves, pvz.: Lietuvos valstybę kuria Tauta; aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus; valdžios įstaigos tarnauja žmonėms; piliečiai gali dalyvauti rinkimuose, referendumuose, teikti skundus ir t.t. Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyta piliečių teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas bei asociacijas.

Kitas labai svarbus vietos savivaldybių teisinio reguliavimo dokumentas yra Europos vietos savivaldos chartija. Europos vietos savivaldos chartija – valstybių sąjungos – Europos Tarybos – dokumentas, pasirašytas 1985 metais (įsigaliojęs po 6 mėnesių), nustatantis vietos savivaldybių teises ir laisves (Astrauskas, 2013). Šiame dokumente pabrėžiama, kad vienas iš demokratijos principų yra piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus. Piliečių teisė tiesiogiai gali būti įgyvendinama per vietos valdžios institucijas. Taigi, plačiau nagrinėjant piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes, buvo išskirti trys pagrindiniai Europos vietos savivaldos chartijos straipsniai (žr. 20 lentelę).

Europos vietos savivaldos chartijos straipsnių, numatančių piliečių dalyvavimo priimant sprendimus galimybes, detalizavimas

STRAIPSNIS	DETALIZAVIMAS
3	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vietos savivalda reiškia, kad vietinės valdžios organai <...> turi teisę <...> tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešųjų reikalų dalį <...> vadovaudamosi <u>vietos gyventojų interesais</u>. ➤ Ši nuostata neturi daryti įtakos <u>galimybei piliečiams rinktis į susirinkimus</u>, rengti <u>referendumus</u> ar naudoti bet kurią kitą <u>tiesioginę piliečių dalyvavimo formą</u>, kur tai leidžia statutas.
5	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savivaldybių teritorinės ribos negali būti keičiamos, iš anksto nepasitarus su visomis <u>vietos bendruomenėmis ar nesurengus referendumo</u>, kur tai leidžia statutas.
6	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <...> vietinės valdžios organai <...> nustato savo vidinę administracinę struktūrą, <u>atitinkančią vietinių gyventojų poreikius ir užtikrinančią veiksmingą valdymą</u>.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis Europos vietos savivaldos chartija // Valstybės žinios, 1999-10-01, Nr.

82-2418.

Kaip matome 20 lentelėje, Europos vietos savivaldos chartijos nuostatos numato, kad vietos savivalda priimant sprendimus visada turi atsižvelgti į gyventojų nuomonę, poreikius ir interesus. Plačiausiai piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybės aprašytos Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme (žr. 21 lentelę), kurio tikslas – skatinti ir plėtoti vietos savivaldą kaip demokratinės valstybės raidos pagrindą. Minėtas įstatymas yra labai svarbus, nes jis nustato vietos savivaldybių bendruomenių narių tiesioginio dalyvavimo formas tvarkant vietos reikalus, vietos savivaldybių kompetenciją ir t.t. (Astrauskas, 2013).

Europos Tarybos vietos ir regiono valdžios kongresas (2012) atkreipia dėmesį į nepakankamą piliečių dalyvavimą vietos valdžios reikaluose ir rekomenduoja paskatinti piliečių dalyvavimą vietos lygmenyje, todėl Lietuva ratifikavo Europos vietos savivaldos chartijos papildomą protokolą dėl teisės dalyvauti vietos valdžios reikaluose (CETS Nr. 207), pasirašytą 2009 m. Europos Tarybos valstybės narės, pasirašė šį Europos vietos savivaldos chartijos papildomą protokolą manydamos, kad teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus yra vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos Europos Tarybos valstybės narės ir, kad Chartiją reikėtų papildyti nuostatomis, kurios garantuotų teisę dalyvauti sprendžiant vietos valdžios reikalus.

Vietos savivaldos įstatymo straipsnių, užtikrinančių piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus, detalizavimas

STRAIPSNIS	DETALIZAVIMAS
	<p>Vietos savivaldos principai:</p> <p>1) atstovaujamosios demokratijos;</p> <p>5) atsakingumo savivaldybės bendruomenei. Savivaldybės tarybos nariai <...> už savo veiklą yra <u>atsakingi ir atskaitingi rinkėjams ir visai savivaldybės bendruomenei</u>;</p> <p>8) bendruomenės ir atskirų savivaldybės <u>gyventojų interesų</u> derinimo. Savivaldybės institucijų priimti sprendimai <u>bendruomenės interesais</u> neturi pažeisti įstatymų garantuotų atskirų gyventojų teisių;</p> <p>9) savivaldybės <u>gyventojų dalyvavimo</u> tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus. Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas savivaldybės <u>gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas</u> <...>;</p> <p>10) veiklos skaidrumo. Savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla turi būti aiški ir suprantama savivaldybės <u>gyventojams</u>, kurie tuo domisi, jiems sudaromos <u>sąlygos gauti paaiškinimus</u>, kas ir kodėl daroma;</p> <p>11) plėtros ir veiklos planingumo. Savivaldybės savo veiklą vykdo pagal <...> dokumentus, į kurių rengimą, svarstymą ir įgyvendinimo priežiūrą (stebėseną, ataskaitų svarstymą) <u>įtraukiami ir savivaldybės gyventojai</u>;</p> <p>12) reagavimo į savivaldybės <u>gyventojų nuomonę</u>. Savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę <u>susipažinti</u> su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, <u>gauti viešus ir motyvuotus atsakymus</u> į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų ar atskirų valstybės tarnautojų darbą.</p>
4	
	<p>Savivaldybių funkcijos pagal <u>sprendimų priėmimo</u> laisvę skirstomos į:</p> <p>1) savarankiškąsias <...>;</p> <p>2) valstybines (valstybės perduotas savivaldybėms). Tai valstybės funkcijos, pagal įstatymus perduotos savivaldybėms atsižvelgiant į <u>gyventojų interesus</u>.</p>
5	
	<p>Strateginis planavimas savivaldybėje:</p> <p>5. Strateginio planavimo savivaldybėje organizavimo (savivaldybės strateginio planavimo dokumentų <...> rengimo, svarstymo ir tvirtinimo, įgyvendinimo stebėsenos, numatytų pasiekti rezultatų vertinimo, ataskaitų dėl planavimo dokumentų įgyvendinimo rengimo ir svarstymo, <u>savivaldybės gyventojų įtraukimo į jų rengimą, svarstymą ir įgyvendinimo priežiūrą</u>, viešinimo ir kt.) tvarką nustato savivaldybės taryba <...>.</p>
10 ³	
	<p>Išimtinė savivaldybės tarybos kompetencija:</p> <p>1) reglamento tvirtinimas. Reglamente <...> turi būti numatytos pagrindinės <u>bendravimo su gyventojais formos ir būdai</u>, užtikrinantys vietos savivaldos principų ir teisės įgyvendinimą bendruomenės interesais <...>;</p> <p>13) sprendimų dėl seniūnijų steigimo <...> pavadinimų <...> teritorijų <...> seniūnijų aptarnaujamų teritorijų ribų nustatymo ir keitimo, įvertinus gyventojų nuomonę, priėmimas.</p>
16	
	<p>Savivaldybės kontrolierius:</p> <p>13) nagrinėja iš <u>gyventojų gaunamus prašymus, pranešimus, skundus ir pareiškimus</u> <...> ir teikia išvadas dėl tokio tyrimo rezultatų.</p>
27	
	<p>Savivaldybės administracijos direktorius:</p> <p>10) <...> ne rečiau kaip kartą per metus <u>informuoja savivaldybės gyventojus</u> apie savo veiklą.</p>
29	
	<p>Seniūnas: <...></p> <p>5) teikia seniūnijos aptarnaujamos teritorijos gyventojams informaciją apie savivaldybės institucijų, savivaldybės administracijos ir valstybės institucijų veiklą savivaldybės teritorijoje.</p>
32	
	<p>Seniūnija:</p> <p>9) dalyvauja organizuojant vietos <u>gyventojų apklausas</u> <...>.</p>
32 ¹	
	<p>2. Seniūnaitijų <u>gyventojai</u> <...> <u>renka</u> <...> seniūnaitčius <...>.</p>
33	
	<p>1. Seniūnaitis, atstovaudamas seniūnaitijos <u>gyventojų interesams</u> <...></p> <p>4) dalyvauja organizuojant <u>gyventojų apklausas</u> ir gyventojų <u>susitikimus</u> su savivaldybės tarybos nariais, seniūnu, savivaldybės administracijos direktoriumi <...>.</p> <p>3. Seniūnaitis prirėkęs <u>teikia informaciją</u> seniūnaitijos <u>gyventojams</u> apie savivaldybės institucijų ir įstaigų, Vyriausybės atstovo funkcijas, jų darbo laiką.</p>
34	

Vietos gyventojų apklausos bendrieji principai:	
36	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gyventojai savo <u>nuomone</u> viešųjų savivaldybės reikalų tvarkymo klausimais gali pareikšti <u>dalyvaujant vietos gyventojų apklausoje</u>. 3. Dalyvavimas apklausoje yra laisvas (savanoriškas) ir grindžiamas visuotine, lygia teise <u>tiesiogiai pareikšti nuomonę</u>. 6. Apklausa yra tiesioginė. Gyventojai apklausoje <u>dalyvauja asmeniškai</u>, jų reiškiamos valios kontroliuoti neleidžiama. 7. Negalima varžyti <u>gyventojų teisės dalyvauti</u> apklausoje dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.
40	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apklausos paskelbimo iniciatyvos teisė priklauso <u>savivaldybės gyventojams</u>, savivaldybės tarybai, merui ir seniūnui.
41	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apklausos paskelbimo iniciatyvos teisę <u>gyventojai įgyvendina tiesiogiai</u>. Šiam tikslui sudaroma iniciatyvinė grupė iš ne mažiau kaip 10 gyventojų <...>.
46	<ol style="list-style-type: none"> 1. Paskelbti apklausos rezultatai (gyventojų nuomonė dėl apklausai pateikto (pateiktų) klausimo (klausimų) turi būti svarstomi artimiausiame savivaldybės tarybos posėdyje <...>. 2. Savivaldybės tarybos sprendime <...> turi būti nurodyti apklausos rezultatai (gyventojų nuomonė <...> ir savivaldybės tarybos sprendimo priėmimo motyvai). Savivaldybės tarybos sprendimas <...> turi būti paskelbtas per vietines (regiono) visuomenės informavimo priemones, savivaldybės interneto svetainėje ir seniūnijų <...> skelbimų lentose.
51	<ol style="list-style-type: none"> 4. Savivaldybės turi sudaryti sąlygas <u>gyventojams</u> <...> <u>svarstyti savivaldybės biudžeto projektą</u>.
55	<ol style="list-style-type: none"> 2. <u>Gyventojų skundus</u> <...> tiria Seimo kontrolieriai.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis Vietos savivaldos įstatymu // Valstybės žinios, 1994-07-20, Nr. 55-

1049.

Kaip matoma iš 21 lentelės, vietos savivaldos įstatymas itin plačiai apibrėžia piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes, t. y. vietos savivalda turi būti atskaitinga visuomenei, reaguoti į jos nuomonę, viešai dalintis darbo ar priimtų sprendimų rezultatais ir t.t. Taip pat įstatymas aiškiai identifikuoja gyventojų teisės tiesiogiai dalyvauti savivaldybės reikalų tvarkymo klausimais, dalyvauti rinkimuose bei apklausoje, gauti paaiškinimus ir visus atsakymus apie savivaldybės priimamus sprendimus ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, jog egzistuoja gana tvirta piliečių dalyvavimo priimant sprendimus teisinė bazė. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai, Europos Taryba, įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, o labiausiai galima būtų išskirti vietos savivaldos įstatymą, tačiau vis dėlto nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centro „Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė“ lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė (2012) nurodo, kad dalyvavimo valstybės valdymo procesuose teisėmis dauguma piliečių nesinaudoja dėl nežinojimo, apatiškumo arba nepasitikėjimo valdžios institucijomis ir savimi.

2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖJE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Mokslinėje literatūroje galima rasti begalę metodologijos apibrėžčių. Vieni autoriai metodologiją apibūdina kaip pažinimo metodus tam tikroje mokslo kryptyje, kiti autoriai metodologiją nusako kaip teoriją ir analizę to, kaip atliekami tyrimai, paveikti disciplinos. Metodologijos apibrėžimų yra didelė įvairovė. Kardelio (2016) nuomone, metodologija yra tarsi teorija, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą ir jo principus bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką. Tidikis (2003) metodologijos sąvoką apibrėžia kaip tikrovės pažinimo teoriją, kurios tikslas ištirti mokslinio mąstymo būdą bei principus. Kalbant siauresne prasme – tai yra mokslas, kuris aiškina mokslinio tyrimo metodus bei bendros mokslo metodų visumos teoriją.

Kardelis (2016) teigia, kad daugumai tyrėjų (ypač pradedantiesiems) yra sunku nusakyti tyrimo metodologiją, kai jos taikymas ir supratimas gali skirtis. Autorius kiekviename tyrime siūlo:

- apibrėžti tyrimo koncepciją (t. y. pagrindinę idėją ir pagrindinius teorinius teiginius);
- korektiškai nusakyti tyrimo metodus (metodologija gali būti suprantama kaip tyrimo metodo naudojimo logika) (Kardelis,2016).

Taip pat labai svarbu, kad kiekvienas tyrimo metodas turėtų teorinį pagrindą, t. y. būtų moksliskai pagrįstas (Janeliūnas; Kasčiūnas, 2007).

Moksliniuose tyrimuose metodologija skiriama į dvi rūšis: bendroji mokslo metodologija ir konkretaus mokslinio tyrimo metodologija (Kardelis, 2016). Šiame darbe taikoma siauresnė metodologijos prasmė ir koncentruojamasi į tiriamojo darbo metodologiją.

Metodologinės dalies tikslas: pagrįsti metodologinį ir teorinį tyrimo pagrindą; aprašyti tyrimo strategiją pateikiant problemų lauką, galimą problemos paieškos schemą, empirinio tyrimo struktūrą bei magistro baigiamojo darbo loginę schemą; aprašyti tyrimo metodiką pateikiant tyrimo objektą, tikslą, uždavinius, imtį; aprašyti kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodus, plačiai pristatyti tyrimo instrumentus; aprašyti ir pagrįsti tyrimo etiką bei tyrimo organizavimą pateikiant Ganto grafiką.

2.1. Tyrimo strategija

Kalbant apie plačiausią prasmę terminas „strategija“ kildinamas iš graikų kalbos [gr. *strategia* – vadovavimas] ir apibrėžiamas kaip „bendrasis kovos ar kitokios veiklos planas; tokio plano kūrimas ir vykdymas“]. Savais tikslais sukonkretinus šio termino taikymo sritį, tyrimo strategiją galima būtų apibrėžti gana lakoniškai – tiesiog tai yra tyrimo logika (Novelskaitė, 2012). Pasak Stringham (2012), strategija – tai dalykai, kuriuos mes norime pasiekti ar įvykdyti tam tikrais būdais. Apibendrinant, strategija yra aiškinama kaip veiksmų planas tikslui įgyvendinti.

22 lentelėje pateikiama magistro baigiamojo darbo problemų lauko analizė, kurioje suformuluoti 3 pagrindiniai probleminiai klausimai bei galima problemos paieškos schema (žr. 22 lentelę).

22 lentelė

Tyrimo problemų laukas

PROBLEMINIS KLAUSIMAS	PROBLEMŲ LAUKAS	TYRIMO METODAI IR INSTRUMENTAI
1. Kokia piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus reikšmė?	1.1. Kokios yra demokratijos ir piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus konceptų sąsajos? 1.2. Kokios yra piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus ir pilietiškumo sąsajos? 1.3. Kokia yra piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus nauda visuomenei ir valdžiai? 1.4. Kokiais būdais piliečiai gali dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procesuose? 1.5. Kokią reikšmę piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus turi vietos savivaldai? 1.6. Kokia piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus patirtis užsienio šalyse?	Mokslinių straipsnių ir kitų šaltinių analizė
2. Kokios piliečių dalyvavimo galimybės priimant viešuosius sprendimus yra reglamentuotos įstatymų ir kitų dokumentų?	2.1. Kokie piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus aspektai numatyti Lietuvos strateginiuose dokumentuose? 2.2. Kokia yra piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus teisinė bazė?	Teisės aktų ir dokumentų analizė
3. Kokia piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situacija Šiaulių miesto savivaldybėje?	3.2. Kokie pagrindiniai veiksniai lemia piliečių dalyvavimą/nedalyvavimą Šiaulių miesto savivaldybės sprendimų priėmimo procese? 3.3. Kokia piliečių domėjimosi viešaisiais sprendimais situacija Šiaulių miesto savivaldybėje? 3.4. Kaip savivaldybės atstovai stengiasi įtraukti visuomenę į sprendimų priėmimo procesą Šiaulių miesto savivaldybėje? 3.5. Kokių priemonių reikėtų imtis norint padidinti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje?	Anketinės apklausos metodas (instrumentas – anketa) Pusiau struktūrizuotas interviu (instrumentas – klausimynas) Nestruktūrizuotas stebėjimas (instrumentas – protokolas)

Šaltinis: sudaryta autorės.

Norint atsakyti į pirmą probleminį klausimą, buvo suformuotas šios problemos laukas. Siekiant detalizuoti ir išsiaiškinti, kokia piliečių dalyvavimo priimant sprendimus reikšmė,

buvo iškelti 6 papildomi klausimai. Vadovaujantis šia sistema, tos pačios procedūros buvo atliekamos ir su likusiais dviem probleminiais klausimais: norint atsakyti į antrą ir trečią probleminį klausimą, atitinkamai iškelti 2 ir 4 papildomi klausimai.

Empirinio pažinimo pagrindinė užduotis yra įvairių faktų apie tikrovę rinkimas. Reikėtų pabrėžti, kad empirinė medžiaga gali būti renkama ir kiekybiniais tyrimams būdingais metodais, ir metodais, kurie dažniau taikomi kokybiniuose tyrimuose. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad kiekybiniuose tyrimuose būtina surinkti kuo daugiau duomenų (ypač jei planuojamas reprezentatyvus tyrimas) ir atlikti įvairių statistinių skaičiavimų, kurių kokybiniuose tyrimuose atlikti nereikia. (Kardelis, 2016)

Darbe taikoma tyrimo metodika pasirinkta atsižvelgiant į darbo tikslus ir uždavinius, teorinėje darbo dalyje išanalizuotų problemų pagrindu.

Tyrimo objektas - piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus. Vadovaujantis analizuotais svarbiausiais piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus teoriniais aspektais, buvo rengiamas empirinis tyrimas (žr. 4 pav.).

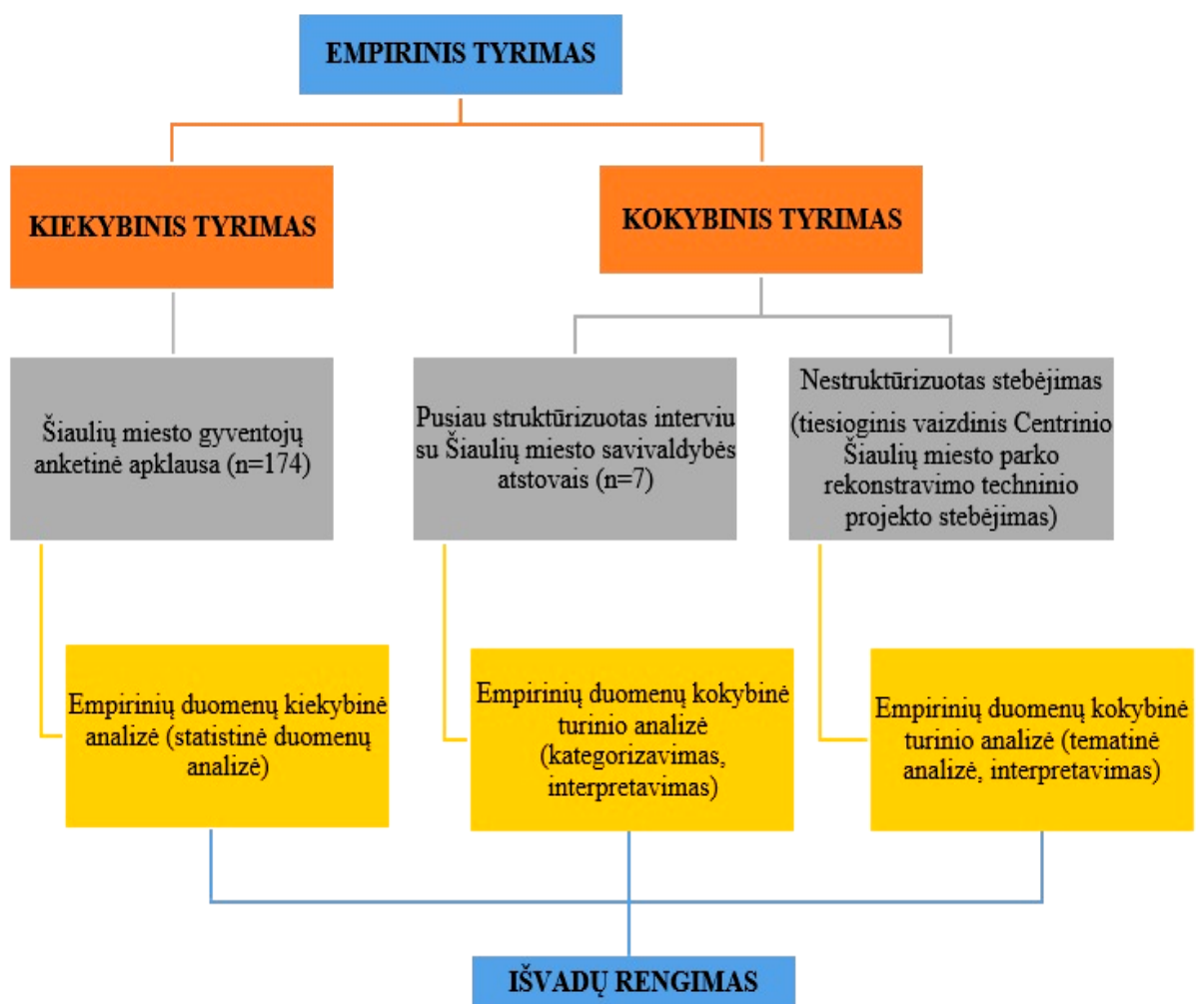
Kiekybinio tyrimo (anketinės apklausos) tikslas – atkleisti piliečių patirtį bei jų nuostatas dėl dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje. Kiekybinio tyrimo metu atliekama Šiaulių miesto gyventojų anketinė apklausa (n= 174). 2018 m. vasario mėnesį buvo pradėtas konstruoti kiekybinio tyrimo instrumentas, t. y. klausimynas. Anketinės apklausos duomenys buvo rinkami beveik mėnesį. Kiekybinio tyrimo metu atlikta statistinė duomenų analizė naudojant programinį paketą SPSS 22.

Kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) tikslas – atskleisti savivaldybės atstovų patirtį ir požiūrį į piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje. 2018 m. kovo mėnesį buvo pradėtas konstruoti kokybinio tyrimo instrumentas, t. y. klausimyno gairės. Interviu su ekspertais truko savaitę (04.18.–04.24.), o duomenų analizė (kategorizavimas ir interpretavimas) truko beveik tris savaites. Kokybinio tyrimo metu atliekamas interviu su Šiaulių miesto savivaldybės atstovais. Tyrimo imtis: 7 savivaldybės atstovai (informantai). Informantams buvo užtikrintas konfidencialumas, todėl magistro darbe jie buvo užkoduoti šiais kodais: A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7. Interviu žodžiu vyko tiesiogiai susitikus su šiais informantais: A1, A2, A4, A5, A7. Iš jų tik vienas informantas nesutiko įrašyti pokalbio, todėl minėtas interviu buvo protokoluojamas. Kiti informantai neturėjo laiko susitikti, tačiau informantas (A3) į pateiktus klausimus atsakė el. paštu, o su informantu (A6) interviu buvo atliekamas telefonu. Interviu telefonu taip pat buvo įrašytas.

Interviu su savivaldybės atstovais trukmė: informantas (A1) – 30 min.; informantas (A2) – 18 min.; informantas (A4) – 57 min.; informantas (A5) – 36 min.; informantas (A6) – 22 min.; informantas (A7) – 55 min.

Kokybinio tyrimo (nestruktūrizuoto stebėjimo) tikslas – analizuojant gyventojų dalyvavimo viešajame svarstyme atvejį, patikslinti interviu ir anketinės apklausos metu gautą informaciją apie gyventojų dalyvavimą priimant sprendimus. Nestruktūrizuotas stebėjimas vyko 2018 m. gegužės 2 d., kurio metu visuomenei buvo pristatytas Centrinio Šiaulių miesto parko rekonstravimo techninis projektas. Viešajame svarstyme dalyvavo 71 žmogus, iš jų 7 miesto savivaldybės atstovai. Nestruktūrizuoto stebėjimo tematinė analizė buvo atlikta per dvi savaites.

Siekiant atvaizduoti empirinio tyrimo struktūrą buvo nubraižyta jo schema. Empirinio tyrimo struktūra pateikiama (žr. 6 pav.).

6 pav. Empirinio tyrimo struktūra

Šaltinis: sudaryta autorės.

Gallas su bendraautoriais (1996) pasisako už kokybinių ir kiekybinių tyrimų derinimą (Kardelis, 2016). Kiekybinis tyrimas padeda išsiaiškinti gyventojų nuomonę, o kokybinis tyrimas leidžia įvertinti piliečių dalyvavimo situaciją savivaldybės atstovų požiūriu ir tikrovės procesus, vykstančius natūraliomis sąlygomis. Dėl šios priežasties darbe buvo taikomas mišrių

metodų tyrimas, kurį vaizduoja 6 paveikslas.

Pasak Telešienės (2017), pagrindiniai mišrių metodų prieigos taikymo motyvai: siekis įveikti atskirų metodų trūkumus; siekis surinkti įvairesnę, turtingesnę empirinę medžiagą; siekis pagrįsti tyrimo rezultatus skirtingais duomenų šaltiniais ir formomis. Mišrių metodų strategijoje skirtingi metodai derinami taip, kad vienu metodu surinkti ar išanalizuoti duomenys papildytų, praturtintų ar patikrintų kitu metodu surinktus ar išanalizuotus duomenis (Telešienė, 2017).

Rengiant tyrimo strategiją, svarbu vadovautis tam tikra logika (žr. 7 pav.) bei laikytis nuoseklumo. Svarbiausios darbo dalys yra šios: (1) įvadas, kurį sudaro 7 punktai; (2) teorijų, pagrindžiančių piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus apžvalga, kurią sudaro 3 skyreliai ir 8 jų poskyriai. (3) empirinio tyrimo metodologija, kuri susideda iš 3 skyrelių. Šiuose skyreliuose aprašoma tyrimo strategija, pateikiami ir pagrindžiami tyrimo metodai bei instrumentai, taip pat aprašomas tyrimo organizavimas bei tyrimo etika; (4) piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje tyrimo rezultatai; (5) išvados ir rekomendacijos, kurios buvo parengtos išanalizavus mokslinę literatūrą, apžvelgus teisės aktus, strateginius dokumentus, atliktų (kiekybinio ir kokybinio) tyrimų pagrindu.

7 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema
 Šaltinis: sudaryta autorės.

2.2. Tyrimo metodai ir instrumentai

Darbe taikoma tyrimo metodika pasirinkta atsižvelgiant į darbo tikslus ir uždavinius, teorinėje darbo dalyje analizuotų problemų pagrindu. Kardelis (2016) metodais vadina įvairius būdus, naudojamus moksliniuose tyrimuose rezultatams gauti. Metodo technikos naudojamos reikalingų atsakymų išgavimui, matavimų užrašymams, fenomenų apibūdinimams bei eksperimentų atlikimams. Atsakant į empirinio tyrimo klausimą, buvo taikomi šie metodai:

- anketinė apklausa (kiekybinis tyrimas);
- pusiau struktūrizuotas interviu (kokybinis tyrimas);
- nestruktūrizuotas stebėjimas (kokybinis tyrimas).

KIEKYBINIS TYRIMAS (ANKETINĖ APKLAUSA)

Naudojant anketinės apklausos metodą labai svarbu, kad gauti duomenys būtų patikimi. Anketavimas yra trumpesnis bei pigesnis už interviu, o pateikus kelis klausimus, galima gana greitai gauti nemažai informacijos.

Novelskaitė (2012) siūlo atkreipti dėmesį į Creswell (1994) rekomendacijas. Vadovaujantis šiuo autoriumi, buvo sudarytas kiekybinio tyrimo planas, kuris apima penkis komponentus (žr. 23 lentelę).

23 lentelė

Kiekybinio tyrimo plano komponentai	
1. Apklausos dizainas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ anketinis tyrimas; ➤ anketinė apklausa sudaryta remiantis VŠĮ Piliietinės visuomenės instituto parengtu klausimynu. Dalis klausimų buvo parengti iš kitų mokslinių darbų: Bernotienė, 2010; Tijūnaitienė, 2013; Stračinskienė, 2015; Smith, 2009 ir kt. ➤ anketinis klausimynas pasirinktas naudoti dėl duomenų surinkimo patogumo bei mažų kaštų.
2. Populiacija ir imtis	<p>Imties dydžiui apskaičiuoti taikoma imties dydžio nustatymo formulė, kai žinoma populiacija. Imties dydis šiuo atveju apskaičiuojamas naudojant formulę:</p> $n = \frac{N}{1 + \frac{z^2 \times [\pi \times (1 - \pi)]}{\epsilon^2 \times N}}$ <p>Atlikus skaičiavimus nustatyta, kad rekomenduojama tyrimo imtis turi būti ne mažesnė nei 138 respondentai. Apklausos metu užpildyta 161 internetinė anketa ir 13 popierinių anketų, todėl tyrimo imtis (n = 174) yra didesnė nei rekomenduojama imtis.</p>
3. Instrumentarijus	Tyrimo instrumentas – anketa (žr. 25 lentelę).
4. Tyrimo kintamieji	<p>Anketą sudaro 21 klausimas (kintamasis). Tyrimo klausimus matuoja šios skalės:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ intervalinė (Stapelio 1-10 ir Likerto 1-5); ➤ nominalinė; ➤ ranginė.
5. Duomenų analizė	<ul style="list-style-type: none"> ➤ kontingencijos lentelės; ➤ stjudento t-testas; ➤ chi-kvadrato testas; ➤ cronbach alfa testas; ➤ ANOVA testas.

Šaltinis: sudaryta autorės.

1. Apklausos dizainas

Siekiant tikslo įgyvendinimo buvo atliktas anketinis tyrimas. Kiekybinio tyrimo metu anketinė apklausa yra anoniminė ir yra pasiekama internetiniame apklausų tinklapyje www.apklausa.lt, tad atsakęs asmuo lieka nežinomas (atsakymai žymimi tik pliusu ar minusu, pabraukiamas atsakymas arba kaip nors kitaip žymima nerašant teksto). Pagal atsakymų formą, rengiant anketą, buvo naudojami uždari klausimai (išskyrus du klausimus), kadangi būtent jie (uždari klausimai) leidžia tiksliau interpretuoti atsakymus. Sudarant anketą buvo remtasi VŠĮ Piliietinės visuomenės instituto parengtu klausimynu. Dalis klausimų buvo parengti iš kitų mokslinių darbų (Bernotienė, 2010; Tijūnaitienė, 2013; Stračinskienė, 2015; Smith, 2009 ir kt.). Tai užtikrina didesnę sudaryto klausimyno konstrukto validumą. Šiame darbe pasirinkta naudoti anketinį klausimyną dėl šių priežasčių: duomenų iš respondentų surinkimo patogumo bei mažų kaštų duomenų gavybai.

2. Populiacija ir imtis

Oficialios statistikos portale (<https://osp.stat.gov.lt/>) pateiktas nuolatinių gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes apskrityse ir savivaldybėse 2017 m. Atlikus skaičiavimus buvo nustatyta, kad 2017 m. Šiaulių miesto savivaldybėje gyvena 83686 žmonės, kurie turi 18 ir daugiau metų.

Šiame tyrime imties dydžiui apskaičiuoti taikoma imties dydžio nustatymo formulė, kai žinomos atrankinės visumos proporcijos ir tiriamoji populiacija (83686 žmonės).

Imties dydis šiuo atveju apskaičiuojamas naudojant formulę:

$$n = \frac{N}{1 + \frac{z^2 \times [\pi \times (1 - \pi)]}{\varepsilon^2 \times N}}$$

n – imties dydis;

N – populiacijos dydis;

z – standartinio normaliojo skirstinio 0.05 lygmens kritinė reikšmė;

π – parametro proporcija atrankinėje visumoje;

ε – atrankos paklaida.

Fiksuojant reikšmingumo lygmenį, $\alpha = 0.05$, standartinio normaliojo skirstinio kritinė reikšmė $z = 1.96$. Apskaičiuojant imties didumą, fiksuojama santykinai nedidelė 8 proc. atrankos paklaida, t. y. $\varepsilon = 0.08$. Kadangi parametro proporcija atrankinėje visumoje nėra žinoma, pasirenkama reikšmė $\pi = 0.1$. Remiantis 2017 m. Lietuvos statistikos departamento

duomenimis, Šiaulių miesto savivaldybės gyventojų populiacija yra lygi $N = 83686$ gyventojai. Tokiu atveju rekomenduojamas tyrimo imties dydis lygus:

$$n = \frac{83686}{1 + \frac{1.96^2 \times [0.1 \times (1 - 0.1)]}{0.05^2 \times 83686}} \approx 138$$

Atlikus skaičiavimus nustatyta, kad rekomenduojama tyrimo imtis turi būti ne mažesnė nei 138 respondentai. Norint surinkti anketinius duomenis, anketa buvo patalpinta interneto svetainėje www.apklausa.lt bei išdalinta 20 popierinių anketų. Apklausos metu užpildyta 161 internetinė anketa ir 13 popierinių anketų, todėl tyrimo imtis ($n=174$) yra didesnė nei rekomenduojama imtis.

3. Instrumentarijus

Kiekybinio tyrimo metu buvo naudojamas anketinės apklausos metodas, o jo instrumentas – anketa (žr. 24 lentelę).

24 lentelė

Kiekybinio tyrimo instrumento pristatymas

KLAUSIMO NUMERIS	KLAUSIMŲ GRUPĖ	SKALIŲ TIPAS	KLAUSIMŲ GRUPĖ PAGRINDŽIANTYS ŠALTINIAI
1	Savivaldybės atstovų reagavimas į visuomenės nuomonę	Intervalinė (Stapelio 1-10)	Vietos savivaldos įstatymas; Bellamy, Palumbo, 2016; Astrauskas, 2013; Bernotienė, 2010.
2, 3,4,5,6	Piliečių dalyvavimo situacija	Intervalinė (Stapelio 1-10) / Nominalinė	Bellamy, Palumbo, 2016; Linkola, 2004; Fagence, 2014; Bernotienė, 2010; Jančaitytė, 2011.
7, 8	Informacijos gavimas	Nominalinė	Tijūnaitienė, 2013; Domarkas, 2008; Stračinskienė, 2015; Bernotiene,2010; Smalskys, Šilinskytė, 2016; Kak, Tandon, 2007; Lovitt, 2017.
9, 10, 11	Aktyvumas ir dalyvavimo būdai	Nominalinė	Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa; Vietos savivaldos įstatymas; Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Bielskienė, 2016; Imbrasaitė, 2013; Niessen, Huddleston, 2010; Kak, Tandon, 2007; Fagence, 2014; Lovitt, 2017; Smith, 2009; Tijūnaitienė, 2013.
12	Dalyvavimo patirtis	Nominalinė	Bernotienė 2010; Imbrasaitė, 2011.
13	Nepakankamo dalyvavimo priežastys	Nominalinė	Stračinskienė, 2015.
14	Dalyvavimo galimybės	Intervalinė (Likerto 1-5)	Vietos savivaldos įstatymas; Vaičiūnienė, 2004.

15	Dalyvavimo skatinimas	Intervalinė (Likerto 1-5)	Smalskys, Šilinskytė, 2016; Lovitt, 2017; Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa; Kak, Tandon, 2007.
16	Pasitikėjimas valdžia	Intervalinė (Likerto 1-5)	Stračinskienė, 2015; Domarkas, 2008; Imbrasaitė, 2011.
17, 18, 19, 20, 21	Demografiniai klausimai	Ranginė /Nominalinė	-

Šaltinis: sudaryta autorės.

24 lentelė atvaizduoja kiekybinio tyrimo instrumento (anketos) turinį. 21 anketos klausimas buvo priskirtas atitinkamoms klausimų grupėms.

4. Tyrimo kintamieji

Tyrimo instrumentą (anketą) sudaro 21 klausimas (kintamasis). Šie klausimai buvo priskirti 10 klausimų grupėms: (1) savivaldybės politikų reagavimas į visuomenės nuomonę; (2) piliečių dalyvavimo situacija; (3) informacijos gavimas; (4) aktyvumas ir dalyvavimo būdai; (5) dalyvavimo patirtis; (6) nepakankamo dalyvavimo priežastys; (7) dalyvavimo galimybės; (8) dalyvavimo skatinimas; (9) pasitikėjimas valdžia; (10) demografiniai klausimai.

Tyrimo metu buvo naudojamos intervalinės, ranginės ir nominalinės skalės.

Intervalinės skalės

Anketoje yra nemažai intervalinių (kategorijų išvardijimo) skalių. Šios skalės buvo naudojamos todėl, kad jos nesudėtingai sudaromos ir jas paprasta analizuoti. Respondentams buvo pateikiami teiginiai, kurie vertinami penkių arba dešimties kategorijų vertinimo skale ir yra prašoma pasirinkti vieną atsakymą iš riboto skaičiaus alternatyvų. Tyrimo metu buvo naudoti du nuomonių vertinimo metodai, t. y. Likerto 5 balų skalė (3 klausimai) bei Stapelio 10 balų skalė (5 klausimai). Abiejų nuomonių vertinimo metodų teiginiai buvo formuojami pozityvūs.

Likerto skalė naudota siekiant įvertinti bendrą respondento nuomonę apie dalyvavimo veiksmus, dalyvavimo skatinimo galimybes bei pasitikėjimą valdžia ir nustatyti, kurie šių temų teiginiai yra vertinami pozityviau. Stapelio skalė buvo taip pat naudojama respondento nuomonei įvertinti (Dikčius, 2011). Buvo prašoma tiksliai paaiškinti apie tai, kiek savivaldybės politikai atsižvelgia į visuomenės nuomonę, taip pat apie aktyvumą, domėjimąsi viešaisiais sprendimais bei bendradarbiavimo tarp savivaldybės ir piliečių reikšmę.

Ranginės skalės

Tyrimo metu buvo naudojamos tik dvi ranginės skalės (19 ir 20 kl.). Tyrimo metu ranguojamas išsilavinimas: nuo žemiausio iki aukščiausio. Taip pat siekiant nustatyti, kokiai amžiaus grupei priklauso gyventojai. Buvo išskiriamos 5 amžiaus grupės (rangai): (1) 18–30; (2) 31–40; (3) 41–50; (4) 51–60; (5) 61 ir daugiau m.

Nominalinės skalės

Kiekybinio tyrimo instrumente (anketoje) dvylikai klausimų buvo naudojamos nominalinės skalės. Šios skalės padėjo identifikuoti: (1) gyventojams aktualiausius savivaldybėje priimamus sprendimus; (2) informacijos apie sprendimų priėmimą kiekį; (3) informacijos šaltinius, iš kurių gyventojai sužino apie savivaldybėje svarstomus projektus ar priimamus sprendimus; (4) piliečių dalyvavimo priimant sprendimus būdus, kuriuos žino ir kurių nežino gyventojai; (5) asmenis, su kuriais per paskutiniuosius 12 mėnesių gyventojai kalbėjosi apie tvarką, miesto problemas ar jų sprendimą; (6) aktyvumą; (7) dažniausiai gyventojų pasiektą rezultatą, kurį gyventojai pasiekė bendraudami su savivaldos atstovais, teikdami prašymą ar pranešdami apie pažeidimus; (8) nedalyvavimo priežastis; (9) gyventojų lytį, užsiėmimą bei seniūnaitijas, kurioms priklauso Šiaulių miesto teritorijoje gyvenantys piliečiai. Atliekant nominalinių skalių duomenų analizę, buvo skaičiuojamas pasirinktų atsakymų dažnumas bei to dažnumo procentinis pasiskirstymas.

5. Duomenų analizė

Kiekybinio tyrimo metu buvo atlikta statistinė duomenų analizė naudojant programinį paketą SPSS 22 (Statistical Package for the Social Science). Pasak Gaižauskaitės ir Mikėnės (2014), ši duomenų apdorojimo ir analizės programa yra gana paplitusi tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų, sociologinių tyrimo kompanijų ir tyrėjų. SPSS apima tris pagrindinius darbo su duomenimis etapus: (1) apklausos klausimynu surinktų duomenų apdorojimas; (2) statistinė duomenų analizė; (3) duomenų analizės rezultatų pateikimas.

Atsakymai į anketos klausimus buvo koduojami ir suvedami į SPSS 22 duomenų analizės sistemą. Statistiniam reikšmingumui tikrinti naudotas statistinio reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.05$. Nulinė hipotezė buvo atmetama, o alternatyvi – priimama, kai p reikšmė neviršijo reikšmingumo lygmens ($p < 0.05$), tokie atvejai buvo laikomi statistiškai reikšmingais. Tyrime naudotų statistinių kriterijų apibendrinimas pateiktas lentelėje (žr. 25 lentelę).

25 lentelė

Tyrime naudoti statistiniai metodai

KRITERIJUS	TAIKYMO TIKSLAS
Cronbach alfa kriterijus	Įvertinamas piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus ypatumų bei piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus skatinimo konstrukto vidinis suderinamumas su duomenimis.
Chi-kvadrato kriterijus	Įvertinamas ryšys tarp piliečių dalyvavimo, skatinimo dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese ir kitų susijusių aspektų bei respondentų demografinių charakteristikų.
Stjudento t-kriterijus	Palyginta vyrų ir moterų nuomonė vertinant dalyvavimo sąlygas, dalyvavimo kompetencijas ir piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybę.
ANOVA kriterijus	Palyginta skirtingo amžiaus, išsilavinimo ir užsiėmimo respondentų nuomonė vertinant dalyvavimo sąlygas, dalyvavimo kompetencijas ir piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybę.

Šaltinis: sudaryta autorės.

KOKYBINIS TYRIMAS (PUSIAU STANDARTIZUOTAS INTERVIU)

Jansen (2010) teigimu, kokybinis tyrimas yra tarsi studija apie populiacijos įvairovę, o ne apie pasiskirstymą populiacijoje. Surinkti kokybiniai duomenys atskleidžia ne faktus ir statistiką, o patirtis, prasmes, procesus. Kokybinio tyrimo klausimus verta pradėti šiais žodžiais: „kas“, „kaip“ ir „kodėl“. Jei tyrėjas yra sukaupęs pakankamą žinių bagažą, tuomet gali savarankiškai formuoti tyrimo klausimus (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Kokybinio tyrimo klausimai buvo formuojami atsižvelgiant į teorinėje dalyje išnagrinėtus autorių (Bellamy, Palumbo, 2016; Linkola, 2004; Fagence, 2014; Bernotienė, 2010; Jančaitytė, 2011; Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Bielskienė, 2016; Imbrasaitė, 2013; Niessen, Huddleston, 2010; Kak, Tandon, 2007; Fagence, 2014; Lovitt, 2017; Smith, 2009; Tijūnaitienė, 2013; Stračinskienė, 2015 ir kt.) darbus (žr. 26 lentelę).

Siekiant objektyviai įvertinti piliečių dalyvavimo situaciją Šiaulių miesto savivaldybėje, buvo atliktas kokybinis tyrimas (pusiau struktūrizuoto interviu), kurio metodas – pusiau struktūrizuotas interviu, o instrumentas – klausimyno gairės (žr. 26 lentelę). Tyrimo imtis: 7 savivaldybės darbuotojai (informantai), o duomenų analizės metodas – kokybinė turinio analizė (kategorizavimas ir interpretavimas). Tyrime naudojama tikslinė informantų atranka. Informantai buvo atrenkami remiantis šiais atrankos kriterijais:

- savivaldybės atstovai, turintys bendravimo su gyventojais patirties;
- savivaldybės atstovai, žinantys ir galintys įvertinti komunikacijos su gyventojais procesus.

Šiame darbe kokybinis interviu naudojamas kaip papildomas metodas išsamesnei informacijai gauti kartu su anketavimu bei stebėjimu. Kokybiniam tyrimui netaikomi griežti imties tūrio reikalavimai (Kardelis, 2016). Pusiau struktūrizuotas interviu buvo pasirinktas todėl, kad griežtai neformalizuojamas pašnekesys sudaro tarp tyrėjo ir respondento laisvesnę atmosferą. Tiesioginis interviu suteikia galimybę rinkti papildomą informaciją: stebėti respondento reakciją, jei iškyla sunkumų, padėti respondentui suprasti klausimą bei kitaip kontroliuoti duomenų rinkimo procesą (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014).

Kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) instrumento pristatymas

TEMA	KLAUSIMŲ TURINYS	KLAUSIMUS PAGRINDŽIANTYS ŠALTINIAI
1. Piliiečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situacija	Pasirinkti klausimai labiausiai atspindi realią dalyvavimo situaciją ir padeda išsiaiškinti gyventojų aktyvumą, jų dalyvavimo tikslus, naudą, nuomonės įtaką priimant sprendimus, aktyvaus piliečio portretą ir gyventojams aktualiausių sprendimus. Klausimai padeda atskleisti, kokius pasiūlymus savivaldybės veiklai gerinti teikia gyventojai ir ar savivaldybės atstovai reaguoja į piliiečių teikiamus skundus.	Bellamy, Palumbo, 2016; Linkola, 2004; Fagence, 2014; Bernotienė, 2010; Jančaitytė, 2011; Stračinskiene, 2015.
2. Piliiečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdai	Šios temos klausimų grupė labiausiai atspindi dažniausiai ir rečiausiai naudojamus piliiečių dalyvavimo būdus ir jų reikšmę sprendimų priėmimui.	Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Bielskienė, 2016; Imbrasaitė, 2013; Niessen, Huddleston, 2010; Kak, Tandon, 2007; Fagence, 2014; Lovitt, 2017; Smith, 2009; Tijūnaitienė, 2013.
3. Savivaldybės atstovų patirtis, susijusi su piliiečių dalyvavimu priimant sprendimus	Pasirinkti klausimai padeda išsiaiškinti gyventojų ir savivaldybės atstovų komunikacijos procesus bei savivaldybės naudojamus gyventojų įtraukimo būdus.	Tijūnaitienė, 2013; Stračinskiene, 2015; Bernotiene, 2010; Smalskys, Šilinskytė, 2016; Kak, Tandon, 2007; Lovitt, 2017; Garrigues (2017).
4. Gyventojų informavimo ypatumai	Šių klausimų grupė padeda išsiaiškinti geriausių informacijos kanalus, kurie gyventojams pateikia tikslingą informaciją, reikalingą prisidedant prie viešųjų sprendimų priėmimo. Klausimai formuluoti, siekiant identifikuoti pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria savivaldybės atstovai, norėdami informuoti gyventojus ar paskatinti dalyvauti viešuosiuose svarstymuose.	Bernotienė (2010); Kak, Tandon (2007); Lovitt (2017); Smalskys, Šilinskytė (2016).
5. Piliiečių nepakankamo dalyvavimo priežastys ir skatinimo dalyvauti perspektyvos	Klausimai identifikuoja piliiečių nepakankamo dalyvavimo priežastis bei skatinimo dalyvauti priimant viešuosius sprendimus perspektyvas.	Schooley, 2008; Tijūnaitė, 2013; Smith, 2009; Stračinskiene, 2015; Jančaitytė, 2011.

Šaltinis: sudaryta autorės.

26 lentelė atvaizduoja kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) instrumento (klausimyno gairių) turinį. Norint pasiekti tyrimo tikslą, klausimyno gairės buvo sudarytos remiantis teorinėje darbo dalyje išanalizuotų problemų pagrindu. Klausimyno gaires sudaro 17 klausimų (žr. 2 priedą), kurie buvo priskiriami penkioms temoms (žr. 26 lentelę.). Atlikus kategorizavimą, pirminiai temų pavadinimai buvo koreguoti.

Pasak Bernotienės (2010), labai svarbu, kad valdžia prieš priimdama sprendimus įvertintų kuo daugiau požiūrių ir pasinaudotų įvairių suinteresuotų subjektų patirtimi bei žiniomis. Norint išsiaiškinti situaciją piliiečių dalyvavimo priimant sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje, buvo formuluojami 4 klausimai. Antros temos klausimai suformuluoti, siekiant

atskleisti piliečių dalyvavimo būdus, galimybes ir jų reikšmę. Šiam tikslui pasiekti buvo formuluojami 4 klausimai. Siekiant išsiaiškinti savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesus, buvo sudaryti 3 klausimai.

Stračinskienė (2015) išskiria nemažai piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procesuose privalumų. Siekiant atskleisti informantų požiūrį į piliečių dalyvavimo naudą savivaldai bei patiems gyventojams, buvo formuluojamas 1 klausimas. Siekiant išsiaiškinti, kaip vyksta gyventojų informavimas, buvo formuluojami 3 klausimai. Norint pasiekti darbo tikslą, labai svarbu tyrime išanalizuoti informantų nuomonę apie piliečių nepakankamo dalyvavimo priežastis bei nustatyti gyventojų dalyvavimo priimant sprendimus tobulinimo kryptis. Šiam tikslui įgyvendinti buvo formuluojami 2 klausimai.

Interviu turinio analizės metodo žingsniai:

- (1) atidus įrašų klausymas;
- (2) duomenų transkribavimas (informacijos tekstiniu dokumentu pateikimas), užrašų išplėtimas;
- (3) informantų kodavimas;
- (4) pagrindinių prasminių vienetų išskyrimas;
- (5) tekstų prasminių vienetų apibūdinimas (pavadinimų suteikimas);
- (6) informacijos grupavimas pagal prasminius vienetus;
- (7) kategorijų ir subkategorijų išskyrimas, identifikuojant panašius pasisakymus;
- (8) prasminių vienetų ir pavadinimų peržiūra, patikslinimas;
- (9) vizualus analizės duomenų pateikimas lentelėse;
- (10) lentelių aprašymas ir interpretavimas.

KOKYBINIS TYRIMAS (NESTRUKTŪRIZUOTAS STEBĖJIMAS)

Nestruktūrizuotas stebėjimas vyko 2018 m. gegužės 2 d., kurio metu visuomenei buvo pristatytas Šiaulių miesto Centrinio parko rekonstravimo techninis projektas. Stebėjimo metu informacija buvo renkama tikslingai registruojant stebimą įvykį (Šiaulių miesto Centrinio parko rekonstravimo techninio projekto pristatymą visuomenei ir piliečių dalyvavimą jo procesuose). Minėtas įvykis vyko natūraliomis sąlygomis, tyrėjas buvo nepastebimas, o gauti duomenys analizuoti objektyviai.

Pagrindinis stebėjimo privalumas – galima matyti situaciją tokią, kokia ji yra iš tikrųjų. Duomenims fiksuoti naudojamas tiesioginis vaizdinis stebėjimas. Stebėjimo duomenys buvo fiksuojami protokole, todėl gauta informacija buvo nuolat kontroliuojama ir pagrįsta, tačiau įvykio sekai tyrėja įtakos nedarė. Stebėjimo tyrimo tipas yra aprašomasis, kurio esmė buvo aprašyti minėtą įvykį. Kokybinio tyrimo (nestruktūrizuoto stebėjimo) metodas – tematinė

analizė, o instrumentas – protokolas. Tematinė analizė metodologinėje literatūroje kol kas mažai aprašyta, tačiau tiriamojoje praktikoje tai yra plačiai taikomas metodas (Sabaliauskas, 2017).

Pasak Sabaliausko (2017), tematinės analizės pagrindą sudaro susipažinimas su tyrimo duomenimis. Tyrėjas turi kuo daugiau kartų skaityti tekstą, išskirti prasminius teksto vienetus, susipažinti su visais tyrimo aspektais, formuluoti ir fiksuoti savo mintis bei įprasminti analizuojamus duomenis (Sabaliauskas, 2017).

Nestruktūrizuoto stebėjimo tematinės analizės metodo žingsniai:

- (1) protokolo informacijos užrašų išplėtimas;
- (2) su tyrimo problema susijusių temų formulavimas;
- (3) informacijos grupavimas pagal išskirtas temas;
- (4) temų pavadinimų ir jų turinio atitikmens vertinimas;
- (5) temų tikslinimas ir koregavimas;
- (6) duomenų interpretavimas ir pateikimas rišlaus pasakojimo forma.

2.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo etika

Kardelis (2016) teigia: „Besiplėtojant socialiniams mokslams vis aktualesni tampa moraliniai tyrimų klausimai, susiję su tyrimo dalyviais.“ Autoriaus nuomone, labai svarbu, kad tyrėjas būtų kompetentingas ir turėtų gerą įvaizdį. Kad tyrėjas jaustųsi labiau pasitikintis savimi, iš pradžių jis turi aiškiai susiformuoti savo tyrimo tikslą, žinoti tyrimo metodus ir procedūras, laiko sąnaudas bei kaip bus išsaugomas gautų duomenų konfidencialumas. Tokiu atveju jis greičiau gaus leidimą, pritarimą ir pasitikėjimą iš savo respondentų. Taip pat labai svarbu, kad tyrimų dalyviai žinotų, jog bet kuriuo tyrimo metu jų dalyvavimas yra savanoriškas. Kardelis (2016)

Tidikis (2003) šią nuomonę papildė pabrėždamas, kad jokiais būdais negalima gaunamą informaciją iš konkretaus žmogaus panaudoti prieš jį patį ir svarbiausias dalykas mokslininkui, kurio tyrimo objektas yra žmonės, – nepadaryti pastarajam jokios skriaudos. Būtent todėl labai svarbus aspektas atliekant tyrimus yra laikytis dalyvaujančių tyrimuose respondentų savanoriškumo.

Darbe buvo laikomasi tyrimo etikos: tyrimo pradžioje buvo išsamus tyrėjo pristatymas, jo dalyviams buvo paaiškinamas darbo tikslas ir procedūros. Visi tyrimo dalyviai dalyvavo savanoriškai (buvo gautas sutikimas dalyvauti tyrime). Norint gauti respondentų pasitikėjimą, anketinė apklausa buvo anoniminė, tačiau ruošiantis interviu su savivaldybės atstovais, buvo neįmanoma užtikrinti anonimiškumą, tad tyrėja buvo plačiai išanalizavusi tyrimo problemą bei

garantavusi atsakymų konfidencialumą. Nestruktūrizuoto stebėjimo metu įvykių sekai tyrėja įtakos nedarė.

Viena svarbiausių priemonių, padedanti palengvinti magistro darbo organizavimo eigą, yra Ganto grafikas. Apskritai Ganto grafikų pavadinimas kilęs nuo Henry Gantt. Jis buvo pionierius, tyręs darbo procedūras, kuriose veiksmai yra patys savaime paprasti. Įvairūs projektai suskyla į sudėtinius elementus, kurie vėliau pasiskirsto pagal laiką. Viena iš Ganto grafikų ypatybių yra ta, kad nesudėtingai ir patogiai galima įvertinti projekto įgyvendinimo lygį bei gamybos išteklius, kurie bus reikalingi tam tikram numatytam planui realizuoti. Ganto grafikas naudojamas planuojant ar kontroliuojant įvairius rodiklius. Minėtame grafike svarbiausias veiksnys yra laikas. (Obrazcovas, 2006)

Siekiant labiau pabrėžti darbo svarbą ir eigą, remiantis Ganto grafiku, buvo išskirti tam tikri magistro darbo proceso etapai. Naudojant Ganto grafiką buvo lengviau sekti faktinę darbų eigą (žr. 27 lentelę).

27 lentelė

Magistro baigiamojo darbo organizavimas pagal Ganto grafiką

2017	GE	BI	LI	RP	RS	SP	LA	GR	SA	VA	KO	BA	GE	BI
T														
TP														
M														
E														
IR														
D														

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Ganto grafiko lentelėje vaizduojamas magistro darbo organizavimas ir planavimas. Grafike nurodytas darbų atlikimo laikas, t. y. nuo 2017 m. gegužės mėnesio iki numatyto darbo pristatymo 2018 m. birželio mėnesį.

X ašyje geltoname fone pateikti trumpiniai reiškia 2017 metų mėnesius, o žydrame fone – 2018 metų mėnesius. X ašies trumpinių reikšmės: **GE** – gegužis; **BI** – birželis; **LI** – liepa; **RP** – rugpjūtis; **RS** – rugsėjis; **SP** – spalio; **LA** – lapkritis; **GR** – gruodis; **SA** – sausis; **VA** – vasaris; **KO** – kovas; **BA** – balandis. Y ašies nurodo darbo rašymo etapus. Y ašies trumpinių reikšmės: **T** – teorinė dalis; **TP** – teorinės dalies pildymas; **M** – metodologinė dalis; **E** – empirinė dalis; **IR** – išvados ir rekomendacijos; **D** – darbo gynimas.

Nuo 2017 metų gegužės mėnesio iki liepos mėnesio buvo ieškoma mokslinių straipsnių bei knygų, formuluojami darbo tikslai bei uždaviniai, aprašytos pagrindinės darbe vartojamos sąvokos, pradėtas rašyti įvadas.

Rugpjūtį bei rugsėjį buvo analizuojami moksliniai šaltiniai bei kuriamas pirmas skyrius, pavadinimu „Teorijų, pagrindžiančių piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus, apžvalga“. Taip pat šiuo laikotarpiu buvo apgalvota tyrimo metodika.

Lapkričio bei gruodžio mėnesiais buvo aprašytas piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus teorinis pagrindimas, tvarkyta teorinė dalis ir atliktos korekcijos, t. y. taisytos stiliaus bei gramatikos klaidos, papildytas sąvokų žodynelis, sutvarkytas skyrelis „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus užsienio šalių praktika“. Ganto grafike nubrėžtos rodyklės nurodo laiką, kada buvo pildyta ir tvarkyta teorinė dalis. Lapkričio mėnesį buvo analizuojama metodologinė literatūra, o gruodžio mėnesį buvo pradėta rašyti metodologinė dalis.

Nuo 2018 m. sausio iki kovo mėnesio reguliariai pildyta teorinė dalis, tvarkomos lentelės bei paveikslai. Kovo mėnesį buvo pildyta metodologinė dalis, t. y. aprašytas kiekybinis ir kokybinis tyrimas, sukonstruoti tyrimų instrumentai. Taip pat buvo išsamiai aprašomi instrumentų pristatymai. Tą patį mėnesį pradėta ruošti empirinė dalis, nubraižyta ir aprašyta empirinio tyrimo schema. Kovo 26 dieną pradėti rinkti anketinės apklausos duomenys.

Balandžio mėnesį papildyta teorinė dalis, sutvarkytas 1.3. skyrelis pavadinimu „Piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese reglamentuojantys teisės aktai ir kiti dokumentai“. Šį mėnesį atliekamas kokybinis tyrimas: interviu su ekspertais bei kiekybinis tyrimas: atliekama statistinė duomenų analizė.

Gegužės mėnesį atliktas nestruktūrizuotas stebėjimas ir išanalizuoti stebėjimo metu gauti rezultatai. Tą patį mėnesį patikrinta darbo struktūra, ištaisytos kalbos klaidos, paruoštas lentelių ir paveikslų sąrašas, papildytas metodologijos skyrius, aprašytos išvados, pateikiamos rekomendacijos.

3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOŠIUS SPRENDIMUS ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖJE TYRIMO REZULTATAI

3.1. Anketinės apklausos rezultatų analizė

Kiekybinio tyrimo metu buvo atlikta statistinė duomenų analizė naudojant programinį paketą SPSS 22. Taip pat iškeltos keturios hipotezės, kurias buvo siekiama patvirtinti:

Hipotezė 1 – vyresnio amžiaus gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese negu jaunesnio amžiaus gyventojai (H1);

Hipotezė 2 – aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese, nei žemesnį išsilavinimą turintys gyventojai (H2);

Hipotezė 3 – moterys yra labiau informuotos apie galimybę išreikšti nuomonę savivaldybės interneto svetainėje, taip įsitraukdamos į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, nei vyrai (H3);

Hipotezė 4 – piliečių nuostatos dėl dalyvavimo priimant sprendimus priklauso nuo demografinių charakteristikų (H4).

Tiriamųjų demografinės charakteristikos

Tyrimo dalyvavo 174 respondentai, iš kurių 59.8 proc. moterys, o 40.2 proc. vyrai. Vertinant respondentų pasiskirstymą pagal amžių matoma, kad dauguma yra 18–30 m. (36.8 proc.) arba 31–40 m. (28.2 proc.) amžiaus asmenys (žr. 28 lentelę). Analizuojant respondentų pasiskirstymą pagal išsilavinimą matoma, kad dauguma turi įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą (45.4 proc.). Apžvelgus respondentus pagal gyvenamąją vietą matyti, kad dauguma gyvena miesto centre (18.4 proc.) arba Dainų seniūnaitijoje (10.3 proc.).

Anketos 21 klausimas (gyventojų užsiėmimas) turėjo 15 atsakymo variantų, kurie buvo apjungti. Gauta 8 atsakymų variantų grupės (žr. 28 lentelę). Vertinant tiriamųjų pasiskirstymą pagal veiklą, kuria jie užsiima, nustatyta, kad dauguma tiriamųjų yra tarnautojai(-os), specialistai(-ės), technikai(-ės), jaunesnieji(-osios) specialistai(-ės) (28.7 proc.). Detali respondentų demografinė statistika pateikta 28 lentelėje.

Respondentų pasiskirstymas demografinėse grupėse

		DAŽNIS	PROCENTAS
LYTIS	Vyras	70	40.2
	Moteris	104	59.8
AMŽIUS	18-30	64	36.8
	31-40	49	28.2
	41-50	37	21.3
	51-60	16	9.2
	61 ir daugiau	8	4.6
IŠSILAVINIMAS	Pagrindinis	6	3.4
	Vidurinis	41	23.6
	Aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis	48	27.6
	Aukštasis universitetinis	79	45.4
UŽSIĖMIMAS	Verslininkas, įmonės savininkas(-ė), Vadovas(-ė), direktorius(-ė)	33	19
	Tarnautojas(-a), Specialistas(-ė), Technikas(-ė), jaunesnysis(-ioji) specialistas(-ė)	50	28.7
	Paslaugų sektoriaus darbuotojas(-a), pardavėjas(-a)	17	9.8
	Kvalifikuotas žemės, miškų ar žuvininkystės ūkio darbuotojas(-a), Kvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė), amatininkas(-ė)	19	10.9
	Nekvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė)	10	5.7
	Pensininkas(-ė)	9	5.2
	Namų šeimininkas(-ė), Bedarbis(-ė)	34	19.5
	Kita	2	1.1
	Gytarių	17	9.8
	Dainių	18	10.3
SENIŪNAITĪJA	Lieporių–Šventupio	11	6.3
	Aukštabalio	7	4.0
	Žaliūkių–Pramonės	9	5.2
	Miesto centro	32	18.4
	Gubernijos	7	4.0
	Kalniuko	5	2.9
	Šimšės	12	6.9
	Zoknių	8	4.6
	Pabalių	6	3.4
	Medelyno Skroblų–Eglynų	3	1.7
	Medelyno Birutės–Sodo	5	2.9
	Medelyno Sodo–V. Bielskio	9	5.2
	Medelyno Gubernijos	1	0.6
	Rėkyvos Vyturių	2	1.1
	Rėkyvos Bačiūnų	4	2.3
	Rėkyvos Centro	7	4.0
	Nežinau	11	6.3

Šaltinis: sudaryta autorės.

Piliečių aktyvumas ir susidomėjimas reiškiant nuomonę savivaldybės atstovams

Kitame tyrimo etape apžvelgtas skirtinga veikla užsiimančių respondentų požiūris į politikų sprendimų priėmimo ypatumus. Tam tikslui tyrimo anketos 1–5 kl. vertinimai palyginti skirtingose respondentų grupėse, nes atsakymai vertinti Likerto 10 balų skalėje. Pirmiausiai apskaičiuoti balų vertinimų vidurkiai grupėse (žr. 29 lentelę).

Skirtinga veikla užsiimančių respondentų požiūris į politikų sprendimų priėmimo ypatumus (balų vidurkis ir ANOVA testas)

JŪSŲ UŽSIĖMIMAS:	Kiek, jūsų nuomone, savivaldybės politikai atsižvelgia į visuomenės nuomonę priimdami sprendimus?	Kiek, jūsų nuomone, gyventojai yra aktyvūs, siekdami pareikšti savo nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldos atstovams?	Kiek jūs asmeniškai esate aktyvus(-i), siekdamas(-a) pareikšti savo nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldos atstovams?	Kiek, jūsų nuomone, apskritai yra reikalingas bendradarbiavimas tarp savivaldybės ir piliečių priimant viešuosius sprendimus?	Kiek jūs asmeniškai domitės viešaisiais sprendimais (svarstomais ir priimamais projektais, nutarimais ir pan.)?
Verslininkas, įmonės savininkas(-ė), Vadovas(-ė), direktorius(-ė)	4.67	4.67	4.33	9.24	6.24
Tarnautojas(-a), Specialistas(-ė), Technikas(-ė), jaunesnysis(-ioji) specialistas(-ė)	3.84	4.58	4.36	9.14	6.52
Paslaugų sektoriaus darbuotojas(-a), pardavėjas(-a)	3.65	4.65	4.35	8.71	6.35
Kvalifikuotas žemės, miškų ar žuvininkystės ūkio darbuotojas(-a), Kvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė), amatininkas(-ė)	4.74	5.16	4.95	9.05	6.47
Nekvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė)	4.30	6.70	3.20	8.90	7.50
Pensininkas(-ė)	5.22	6.22	6.11	9.67	8.44
Namų šeimininkas(-ė), Bedarbis(-ė)	4.47	5.21	3.24	8.68	5.56
Kita	3.00	7.50	5.00	9.50	7.50
Visa imtis	4.29	5.03	4.23	9.03	6.43
F - statistika	0.902	2.537	1.602	0.813	1.494
p - reikšmė	0.506	0.017	0.138	0.577	0.173
Eta²	0.037	0.097	0.063	0.033	0.059
Spalvų reikšmė	Mažiausias pritarimas	Vidutinis pritarimas	Didžiausias pritarimas		

Šaltinis: sudaryta autorės.

Vertinant savivaldybės politikų elgesį, atsižvelgiant į visuomenės nuomonę priimant sprendimus nustatyta, kad pensininkai jų elgesį vertina palankiausiai (5.22 balo). Prasčiausios nuomonės apie politikus yra paslaugų sektoriaus darbuotojai/pardavėjai (3.65 balo). Norint nustatyti, ar skirtinga veikla užsiimančių respondentų nuomonės, vertinant politikų atsižvelgimą į visuomenės nuomonę priimant sprendimus, statistiškai reikšmingai skyrėsi, taikytas ANOVA kriterijus. Gauti rezultatai parodė, kad nuomonių skirtumai grupėse nėra reikšmingi, nes $p = 0.506 > 0.05$. Galima teigti, kad skirtinga veikla užsiimančių respondentų nuomonė apie politikų sprendimų priėmimo specifika yra panaši.

Vertinant gyventojų aktyvumą, siekiant pareikšti savo nuomonę savivaldos atstovams, nustatyta, kad nekvalifikuoti darbininkai (6.7 balo) labiausiai pritaria, jog gyventojai yra labai aktyvūs, reikšdami nuomonę savivaldos atstovams. Tarnautojai, specialistai, technikai, jaunesnysieji specialistai (4.58 balo) labiausiai linkę manyti, kad gyventojai yra mažiau aktyvūs, reikšdami nuomonę savivaldos atstovams. Gauti rezultatai parodė, kad nuomonių skirtumai grupėse yra statistiškai reikšmingi, nes $p = 0.017 < 0.05$. Galima teigti, kad skirtinga veikla užsiimančių respondentų nuomonė apie gyventojų aktyvumą reikšmingai skiriasi. Taigi, nekvalifikuoti darbininkai labiausiai linkę manyti, jog gyventojai yra labai aktyvūs, o tarnautojai, specialistai, technikai bei jaunesnysieji specialistai gyventojų aktyvumą dėl nuomonės reiškimo vertina prasčiausiai.

Įvertinus respondentų aktyvumą reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams nustatyta, kad pensininkai yra labiausiai aktyvūs (6.11 balo), o nekvalifikuoti darbininkai – mažiausiai aktyvūs (3.2 balo). Apibendrinus šių vertinimų skirtumų statistinį reikšmingumą matyti, kad ANOVA kriterijaus tikimybė $p = 0.138 > 0.05$, todėl gyventojų aktyvumas reikšmingai nesiskiria ir minėta išvada nėra patikima. Vadinasi, skirtinga veikla užsiimantys asmenys yra panašiai aktyvūs reikšdami nuomonę savivaldos atstovams.

Palyginus skirtinga veikla užsiimančių respondentų nuomonę apie bendradarbiavimą tarp piliečių ir savivaldybės matyti, kad respondentai labiausiai pritaria nuomonei, jog toks bendradarbiavimas yra labai reikalingas, nes atakymo į šį klausimą vidurkis yra didžiausias (9.03 balo). Vertinant nuomonių skirtumus grupėse matoma, jog pensininkai yra labiausiai įsitikinę, kad tokio tipo bendradarbiavimas yra labai reikalingas (9.67 balo), o namų šeimininkės ir bedarbiai tokį bendradarbiavimą laiko mažiausiai svarbiu (8.68 balo). Nepaisant to, ANOVA kriterijaus rezultatai parodė, kad nuomonės šiuo aspektu statistiškai reikšmingai nesiskiria, nes $p = 0.577 > 0.05$ (žr. 29 lentelę). Galima teigti, kad skirtinga veikla užsiimančių gyventojų požiūris į bendradarbiavimą tarp piliečių ir savivaldybės yra panašus – dauguma įsitikinę, kad bendradarbiavimas yra labai svarbus.

Kitame tyrimo etape respondentų klausta, kurie savivaldybės sprendimai jiems asmeniškai yra aktualiausi (žr. 30 lentelę).

Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kurie savivaldybės sprendimai jiems yra svarbiausi (N, %)

	N	PROCENTAS	
Kurie savivaldybės sprendimai jums asmeniškai yra aktualiausi?	Statinių priežiūra	65	10.0%
	Teritorijų planavimas	114	17.5%
	Kelių rekonstrukcija	122	18.7%
	Gatvių priežiūra	125	19.2%
	Biudžeto skirstymas	97	14.9%
	Mokyklų tinklo optimizavimas	67	10.3%
	Vietinio transporto organizavimas	61	9.4%
Iš viso pasirinktų variantų skaičius	651	100%	

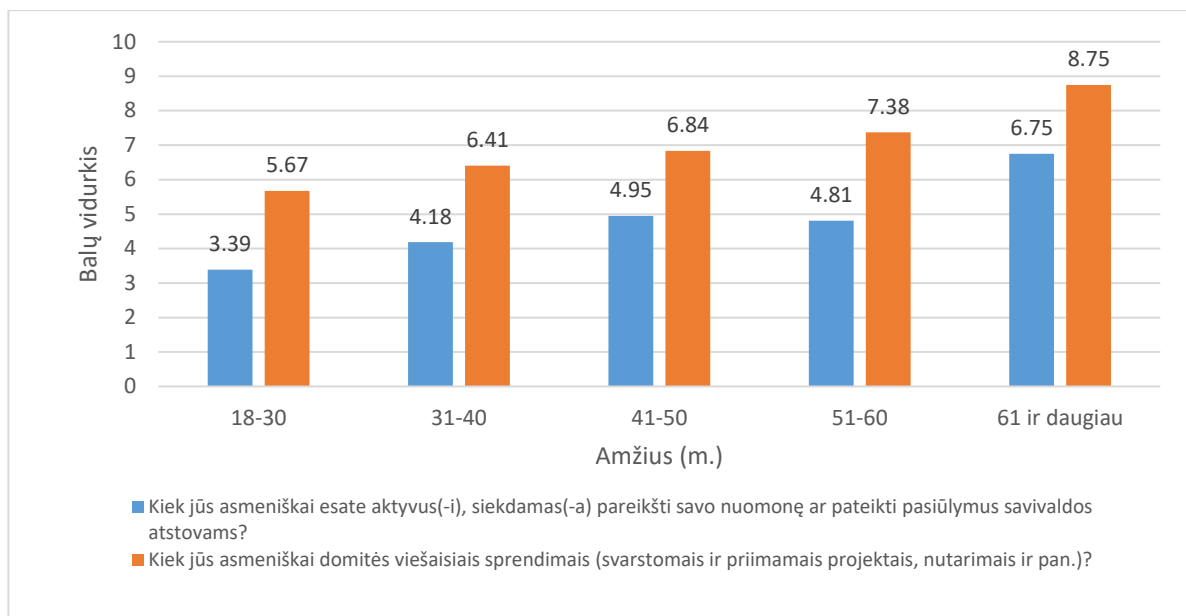
Šaltinis: sudaryta autorės.

Gauti rezultatai parodė, kad visi anketoje minimi sprendimai yra pakankamai svarbūs, nes atsakymų pasiskirstymas yra pakankamai tolygus, tačiau daugiausiai respondentų nurodė, kad aktualiausi sprendimai yra gatvių priežiūra (19.2 proc.) ir kelių rekonstrukcija (18.7 proc.). Mažiausiai svarbus sprendimas yra dėl vietinio transporto organizavimo, nes šį sprendimą nurodė mažiausiai apklaustųjų (9.4 proc.) (žr. 30 lentelę).

Dalyvavimo sprendimų priėmimo procese ypatumai bei domėjimasis jais tarp skirtingo amžiaus gyventojų

Tolimesniame tyrimo etape siekta nustatyti, ar vyresnio amžiaus gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese negu jaunesnio amžiaus gyventojai. Tyrimo metu iškelta hipotezė (H1) – vyresnio amžiaus gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese negu jaunesnio amžiaus gyventojai. Tad šiame tyrimo etape minėta hipotezė yra tikrinama, remiantis vertinimų vidurkių palyginimu ir ANOVA kriterijaus rezultatais.

Pirmiausiai apskaičiuoti 3 ir 5 anketos klausimų atsakymo vidurkiai skirtingo amžiaus respondentų grupėse. Tai leido palyginti vyresnių ir jaunesnių amžiaus grupių nuomonių skirtumus, vertinant aktyvumą dalyvaujant sprendimų priėmimo procese (žr. 8 pav.).

8 pav. Skirtingo amžiaus respondentų aktyvumas, siekiant pareikšti nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldybės atstovams, bei domėjimasis viešaisiais sprendimais (balų vidurkis)

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 8 paveikslo matoma, kad tiek aktyvumas reiškiant nuomonę, tiek domėjimasis viešaisiais sprendimais palankiau vertinamas tarp 61 m. ir vyresnių respondentų (atitinkamai 6.75 balo ir 8.75 balo). Tuo metu mažiausias aktyvumas ir mažiausias susidomėjimas viešaisiais sprendimais stebimas tarp jauniausiųjų (18–30 m.) (atitinkamai 3.39 balo ir 5.67 balo).

Norint nustatyti, ar iš tiesų šie nuomonių skirtumai tarp skirtingo amžiaus tiriamųjų yra patikimi, taikytas ANOVA kriterijus. Gauti rezultatai parodė, kad tiek respondentų aktyvumas reiškiant nuomonę, tiek jų domėjimasis viešaisiais sprendimais skiriasi statistiškai reikšmingai, nes $p < 0.05$ (žr. 31 lentelę). Buvo skaičiuojamas Eta-kvadratu (netiesinės koreliacijos koeficiento kvadratas), kuris šiuo atveju parodė, kaip nuo amžiaus priklauso atsakymai į 31 lentelėje pateiktus klausimus.

31 lentelė

Piliečių nuomonės aktyvumo palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (ANOVA kriterijaus rezultatai)

	F-STATISTIKA	P-REIŠMĖ	ETA-KVADRATU (EK)
Kiek jūs asmeniškai esate aktyvus(-i), siekdamas(-a) pareikšti savo nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldos atstovams?	3.979	0.004	0.086
Kiek jūs asmeniškai domitės viešaisiais sprendimais (svarstomais ir priimamais projektais, nutarimais ir pan.)?	3.496	0.009	0.076

Šaltinis: sudaryta autorės.

Galima teigti, kad aktyviausi yra vyresni, t. y. pensinio amžiaus gyventojai, kuriems 61 ir daugiau metų, o mažiausiai aktyvūs jauniausi asmenys, patenktantys į 18–30 m. amžiaus grupę. Taip pat domėjimasis viešaisiais sprendimais yra didesnis tarp vyriausiųjų gyventojų, o mažiausiai viešaisiais sprendimais domisi jauniausi gyventojai. Šias išvadas patvirtina ir Eta-kvadratu statistika, nes abiem skalėm: tiek gyventojų aktyvumo (0.086), tiek susidomėjimo viešaisiais sprendimais (0.076) – Eta-kvadratu reikšmės patenka į intervalą $0.04 < EK < 0.36$. Tai rodo, kad amžiaus poveikis gyventojų aktyvumui ir domėjimuisi viešaisiais sprendimais yra vidutinis ir statistiškai reikšmingas.

Iš to matyti, jog tyrimo hipotezė (**H1**) yra patvirtinama, nes nustatyta, kad aktyvumas reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams ir domėjimasis viešaisiais sprendimais reikšmingai didesnis tarp vyresniųjų gyventojų, lyginant su jaunesniais gyventojais.

Tolimesniame etape tiriamųjų klausta, ar jiems pakanka informacijos apie jų savivaldybėje priimamus sprendimus. Atsakymai palyginti skirtingo amžiaus grupėse ir tokiu būdu nustatyta, ar egzistuoja ryšys tarp informacijos trūkumo ir gyventojų amžiaus. Tam tikslui rezultatai apibendrinti ir pateikti kontingencijos lentelėje (žr. 32 lentelę).

32 lentelė

Informacijos kiekio pakankamumo vertinimo palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai)

		JŪSŲ AMŽIUS:					IŠ VISO
		18–30	31–40	41–50	51–60	61 ir daugiau	
Ar jums asmeniškai pakanka informacijos apie jūsų savivaldybėje priimamus sprendimus?	Informacijos yra per daug	1 (1.6)	0 (0)	1 (2.7)	0 (0)	0 (0)	2 (1.1)
	Informacijos yra pakankamai	13 (20.3)	13 (26.5)	10 (27)	4 (25)	3 (37.5)	43 (24.7)
	Informacijos yra per mažai	50 (78.1)	36 (73.5)	26 (70.3)	12 (75)	5 (62.5)	129 (74.1)
IŠ VISO		64 (100)	49 (100)	37 (100)	16 (100)	8 (100)	174 (100)
Rezultatas: Chi2 = 1.84, IIs = 4, p = 0.764 > 0.05							

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 32 lentelės matoma, kad dauguma respondentų mano, jog informacijos apie savivaldybėje priimamus sprendimus yra per mažai (74.1 proc.). Tik 24.7 proc. gyventojų mano, jog informacijos yra pakankamai. Palyginus vertinimus skirtingose amžiaus grupėse matoma, kad daugiausiai manančių, jog informacijos pakankamai yra tarp vyriausiųjų (37.5 proc.), o labiausiai skeptiški šiuo klausimu yra jauniausi gyventojai, nes pastarųjų tik 20.3 proc.

tiriamųjų mano, jog informacijos pakankamai. Norint nustatyti, ar iš tiesų stebimi nuomonių skirtumai vertinant informacijos pakankamumą skirtingo amžiaus respondentų grupėse, taikytas Chi-kvadrato kriterijus. Gauti rezultatai parodė, kad skirtumai tarp gyventojų grupių, atsižvelgiant į amžių, nėra statistiškai reikšmingi, nes $\chi^2 = 1.84$, $l/s = 4$, $p = 0.764 > 0.05$ (žr. 32 lentelę). Tai rodo, jog informacijos apie savivaldybėje priimamus sprendimus gyventojams nepakanka ir tai charakteringa visose amžiaus grupėse.

Tolimesniame tyrimo etape apžvelgtas gyventojų dialogas su savivaldybės atstovais per paskutinius metus. Vertinimai palyginti ne tik bendros imties, bet ir skirtingų amžiaus grupių. Norint tolygiau sugrupuoti gyventojus pagal amžių, amžiaus grupės subendrintos. Vietoje 5 amžiaus grupių po subendrinimo gautos 3 amžiaus grupės. Tai leido apžvelgti skirtingo amžiaus gyventojų aktyvumą bendraujant su savivaldybės atstovais. Apibendrinti rezultatai pavaizduoti kontingencijos lentelėje (žr. 33 lentelę).

33 lentelė

Skirtingo amžiaus respondentų bendravimas su skirtingais savivaldybės atstovais apie miesto problemas ar jų sprendimą per paskutiniuosius 12 mėn.

		AMŽIUS			IŠ VISO	Chi2, l/s, p - reikšmė
		18-30	31-40	41 m. ir daugiau		
Seniūnu	Ne, nesikalbėjau	59 (92.2)	41 (83.7)	42 (68.9)	142 (81.6)	chi = 11.53; l/s = 2; p = 0.003
	Taip, kalbėjau	5 (7.8)	8 (16.3)	19 (31.1)	32 (18.4)	
Savivaldybės tarnautojais	Ne, nesikalbėjau	59 (92.2)	40 (81.6)	39 (63.9)	138 (79.3)	chi = 15.42; l/s = 2; p = 0.000
	Taip, kalbėjau	5 (7.8)	9 (18.4)	22 (36.1)	36 (20.7)	
Meru	Ne, nesikalbėjau	61 (95.3)	47 (95.9)	51 (83.6)	159 (91.4)	chi = 7.22; l/s = 2; p = 0.027
	Taip, kalbėjau	3 (4.7)	2 (4.1)	10 (16.4)	15 (8.6)	

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 33 lentelės matoma, kad iš esmės gyventojai nėra aktyvūs, bendraudami su skirtingais savivaldybės atstovais, nes tik 18.4 proc. gyventojų nurodė, jog kalbėjosi su seniūnu, 20.7 proc. gyventojų nurodė, jog kalbėjosi su savivaldybės tarnautojais ir vos 8.6 proc. gyventojų nurodė, jog kalbėjosi su meru. Taigi, kad labai nedidelė dalis gyventojų bendravo su savivaldybės atstovais. Įvertinus skirtingo amžiaus gyventojų bendravimą su savivaldybės atstovais matyti, kad kalbėjimasis su seniūnu statistiškai reikšmingai susijęs su respondentų amžiumi, nes $\chi^2 = 11.53$; $l/s = 2$; $p = 0.003 < 0.05$. Galima teigti, kad su seniūnu dažniau kalbasi vyriausi (41 m. ir vyresni) gyventojai (31.1 proc.) nei 18–30 m. ar 31–40 m. amžiaus gyventojai (atitinkamai 7.8 proc. ir 16.3 proc.). Taip pat nustatyta, kad kalbėjimasis su savivaldybės tarnautojais statistiškai reikšmingai susijęs su respondentų amžiumi, nes $\chi^2 = 15.42$; $l/s = 2$; $p = 0.000 <$

0.05. Galima teigti, kad su savivaldybės tarnautojais dažniau kalbasi vyriausi (41 m. ir vyresni) gyventojai (36.1 proc.) nei 18–30 m. ar 31–40 m. amžiaus gyventojai (atitinkamai, 7.8 proc. ir 18.4 proc.). Be to, matoma, kad kalbėjimasis su meru statistiškai reikšmingai susijęs su respondentų amžiumi, nes $\chi^2 = 7.22$; $lfs = 2$; $p = 0.027 < 0.05$. Galima teigti, kad su meru dažniau kalbasi vyriausi (41 m. ir vyresni) gyventojai (16.4 proc.) nei 18–30 m. ar 31–40 m. amžiaus gyventojai (atitinkamai, 4.7 proc. ir 4.1 proc.) (žr. 33 lentelę).

Iš to matyti, kad vyresni gyventojai yra labiau linkę kalbėti su seniūnu, savivaldybės tarnautojais bei meru, lyginant su jaunesniais gyventojais. Su kitais savivaldybės darbuotojais gyventojai iš esmės kalba vienodai dažnai, nes reikšmingi ryšiai nenustatyti.

Kitame tyrimo etape apžvelgtas gyventojų iniciatyvumas pranešant problemas savivaldybės el. svetainėje ar el. paštu per paskutinius 12 mėn. Siekta nustatyti, ar gyventojai yra aktyvūs ir pilietiški, t. y. ar praneša apie problemas, naudojasi savivaldybės teikiama informacija, dalyvauja savivaldybės tarybos ar komiteto posėdžiuose, susirinkimuose. Tai pat siekta nustatyti, ar stebimas ryšys tarp gyventojų amžiaus ir minėtų aspektų vertinimo.

34 lentelė

Skirtingo amžiaus respondentų aktyvumas savivaldybės veikloje per paskutinius 12 mėn. (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai)

		AMŽIUS			IŠ VISO	Chi2, lfs, p - reikšmė
		18-30	31-40	41 m. ir daugiau		
Apie netvarką, problemas pranešėte savivaldybės ELEKTRONINĖJE SVETAINĖJE ar el. paštu	Ne	58 (90.6)	35 (71.4)	46 (75.4)	139 (79.9)	chi = 7.53; lfs = 2; p = 0.023
	Taip	6 (9.4)	14 (28.6)	15 (24.6)	35 (20.1)	
Teikėte skundą ar prašymą RAŠTU savivaldybės administracijai	Ne	55 (85.9)	35 (71.4)	26 (42.6)	116 (66.7)	chi = 27.06; lfs = 2; p = 0.000
	Taip	9 (14.1)	14 (28.6)	35 (57.4)	58 (33.3)	
DALYVAVOTE savivaldybės tarybos ar komiteto posėdyje	Ne	61 (95.3)	46 (93.9)	50 (82)	157 (90.2)	chi = 7.33; lfs = 2; p = 0.025
	Taip	3 (4.7)	3 (6.1)	11 (18)	17 (9.8)	
DALYVAVOTE vietos bendruomenės susirinkime	Ne	61 (95.3)	39 (79.6)	38 (62.3)	138 (79.3)	chi = 20.7; lfs = 2; p = 0.000
	Taip	3 (4.7)	10 (20.4)	23 (37.7)	36 (20.7)	
IEŠKOJOTE informacijos savivaldybės tinklalapyje	Ne	34 (53.1)	17 (34.7)	12 (19.7)	63 (36.2)	chi = 15.2; lfs = 2; p = 0.001
	Taip	30 (46.9)	32 (65.3)	49 (80.3)	111 (63.8)	

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 34 lentelės matoma, kad tik 20.1 proc. iš visų tyrime dalyvavusių gyventojų nurodė problemas ir apie jas pranešė savivaldybės el. svetainėje ar el. paštu. Palyginus ypatumų

skirtumus amžiaus grupėse, matoma, kad daugiausiai pranešusių yra 31–40 m. amžiaus asmenys (28.6 proc.), o mažiausiai pranešę jauniausi asmenys 18–30 m. (9.4 %). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų gauta, kad požymiai yra susiję, nes $\chi^2 = 7.53$; $df = 2$; $p = 0.023 < 0.05$. Galima teigti, kad vidutinio amžiaus gyventojai yra labiau linkę pranešti apie netvarką, problemas savivaldybės el. svetainėje ar el. paštu nei kitokio amžiaus gyventojai.

Taip pat nustatyta, kad trečdaliui tyrime dalyvavusių gyventojų yra tekę teikti skundą ar prašymą raštu savivaldybės administracijai. Daugiausiai tai darė vyriausi asmenys (41 m. ir daugiau) (57.4 proc.). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų gauta, kad skundo teikimas yra reikšmingai susijęs su tiriamojo amžiumi, nes $\chi^2 = 27.06$; $df = 2$; $p = 0.000 < 0.05$. Galima teigti, kad vyriausi gyventojai yra labiau linkę teikti skundą ar prašymą raštu savivaldybės administracijai nei jaunesni asmenys.

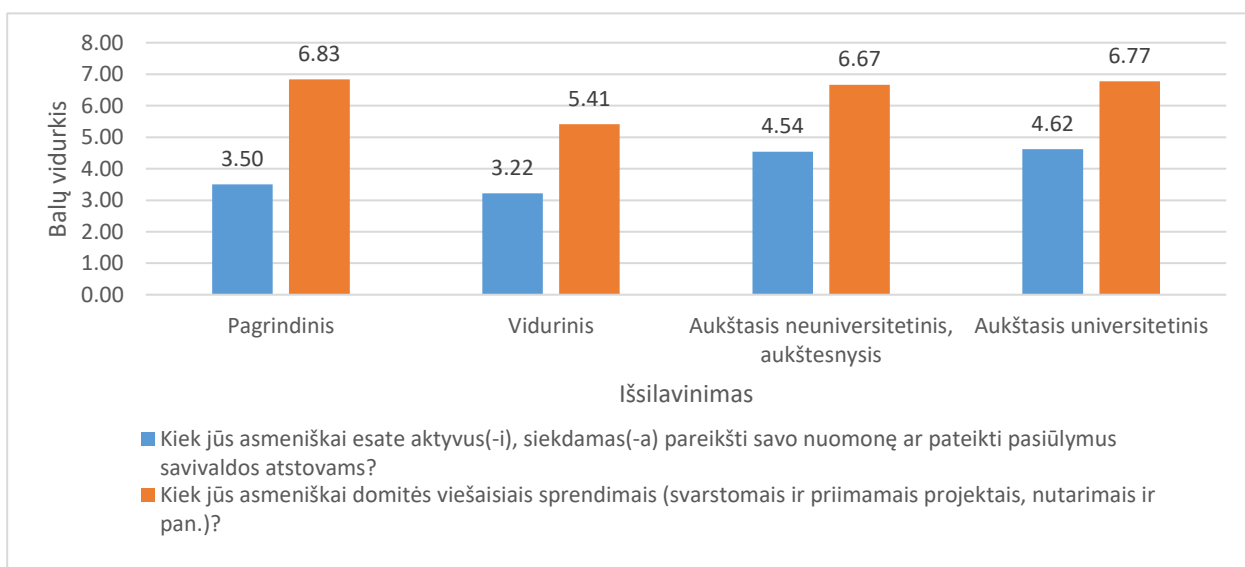
Be to, matoma, kad tik 9.8 proc. respondentams yra tekę dalyvauti savivaldybės tarybos ar komiteto posėdyje. Didžiausia dalis dalyvavusių šiuose posėdžiuose yra vyriausi gyventojai (18 %). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų gauta, kad dalyvavimas tarybos ar komiteto posėdžiuose reikšmingai susijęs su tiriamųjų amžiumi, nes $\chi^2 = 7.33$; $df = 2$; $p = 0.025 < 0.05$. Galima teigti, kad vyresni gyventojai yra labiau linkę dalyvauti posėdžiuose nei jaunesni asmenys.

Tyrimo metu nustatyta, kad 20.7 proc. apklaustųjų yra tekę dalyvauti vietos bendruomenės susirinkimuose. Dauguma dalyvavusių yra 41 m. ir vyresni gyventojai (37.7 proc.). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų gauta, kad dalyvavimas vietos bendruomenės susirinkimuose reikšmingai susijęs su tiriamųjų amžiumi, nes $\chi^2 = 20.7$; $df = 2$; $p = 0.000 < 0.05$. Galima teigti, kad vyresni gyventojai yra labiau linkę dalyvauti vietos bendruomenės susirinkimuose, nei jaunesni asmenys.

Įvertinus respondentų informacijos savivaldybės tinklapyje ieškojimo ypatumus matoma, kad daugumai gyventojų (63.8 proc.) yra tekę ieškoti informacijos savivaldybės tinklalapyje. Vertinant informacijos ieškojimo ypatumus skirtingo amžiaus gyventojų grupėse matyti, kad daugiausiai informacijos tinklapyje ieškojusių yra 41 m. ir vyresnių amžiaus grupėje (80.3 proc.). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų gauta, kad informacijos savivaldybės tinklapyje ieškojimas reikšmingai susijęs su tiriamųjų amžiumi, nes $\chi^2 = 15.2$; $df = 2$; $p = 0.001 < 0.05$ (žr. 34 lentelę). Galima teigti, kad vyresni gyventojai yra labiau linkę ieškoti informacijos savivaldybės tinklapyje nei jaunesni gyventojai.

Dalyvavimo sprendimų priėmimo procese ypatumai bei susidomėjimas tarp skirtingą išsilavinimą turinčių gyventojų

Tolimesniame tyrimo etape siekta nustatyti, ar aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese nei žemesnį išsilavinimą turintys gyventojai. Tyrimo metu iškelta hipotezė (H2) – aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese, nei žemesnį išsilavinimą turintys gyventojai. Tad šiame etape minėta hipotezė yra tikrinama, remiantis vertinimų vidurkių palyginimų ir ANOVA kriterijaus rezultatais. Pirmiausia apskaičiuoti 3 ir 5 anketos klausimų vidurkiai skirtingo išsilavinimo gyventojų grupėse.

9 pav. Skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų aktyvumas siekiant pareikšti nuomonę ar pateikti pasiūlymus savivaldybės atstovams ($F = 2.617$, $p = 0.053$, $\eta^2 = 0.044$) ir domėjimasis viešaisiais sprendimais ($F = 2.48$, $p = 0.062$, $\eta^2 = 0.042$) (balų vidurkis)

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 9 paveikslą matoma, kad aktyvumas reiškiant nuomonę palankiausiai vertinamas aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų grupėje (4.62 balo), o prasčiausiai – vidurinį išsilavinimą turinčių gyventojų grupėje (3.22 balo). Be to, aukštesniu balu savo susidomėjimą viešaisiais sprendimais vertina taip pat aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai (6.77 balo), o žemiausiu balu – vidurinį išsilavinimą turintys gyventojai (5.41 balo). Lyginant nominalius balų vidurkius galima daryti išvadą, kad gyventojai yra mažiau aktyvūs siekdami pareikšti savo nuomonę savivaldos atstovams nei yra susidomėję viešųjų sprendimų priėmimu, t. y. didesnis susidomėjimas nei aktyvumas.

Norint nustatyti, ar minėti aktyvumo ir susidomėjimo skirtumai skirtingo išsilavinimo gyventojų grupėse statistiškai reikšmingai skiriasi, taikytas ANOVA kriterijus. Gauti rezultatai parodė, kad tiek aktyvumas, tiek domėjimasis viešaisiais sprendimais statistiškai reikšmingai

nesiskiria skirtingose tiriamųjų grupėse, nes abiem skalėms $p > 0.05$ (žr. 9 pav.). Tai rodo, kad iš esmės aktyvumas reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams ir susidomėjimas viešaisiais sprendimais yra panašus. Tyrimo hipotezė **H2 yra atmetama**, nes aktyvumas reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams ir susidomėjimas viešaisiais sprendimais reikšmingai nesiskiria skirtingo išsilavinimo gyventojų grupėse.

Kitame etape tikrinta, ar egzistuoja ryšys tarp informacijos apie savivaldybės priimamus sprendimus trūkumo ir gyventojų išsilavinimo. Tam tikslui rezultatai apibendrinti ir pateikti kontingencijos lentelėje (žr. 35 lentelę).

35 lentelė

Informacijos pakankamumo vertinimas skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai)

		IŠSILAVINIMAS			IŠ VISO
		Pagrindinis/Vidurinis	Aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis	Aukštasis universitetinis	
Ar jums asmeniškai pakanka informacijos apie jūsų savivaldybėje priimamus sprendimus?	Informacijos yra per daug	0 (0)	0 (0)	2 (2.5)	2 (1.1)
	Informacijos yra pakankamai	7 (14.9)	9 (18.8)	27 (34.2)	43 (24.7)
	Informacijos yra per mažai	40 (85.1)	39 (81.3)	50 (63.3)	129 (74.1)
IŠ VISO		47 (100)	48 (100)	79 (100)	174 (100)
Chi2 = 10.13, IIs = 4, p = 0.038					

Šaltinis: sudaryta autorės.

Palyginus vertinimus skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų grupėse matyti, kad manančių, jog informacijos pakankamai, daugiausia tarp aukštąjį universitetinį išsilavinimą turinčių gyventojų (34.2 proc.). Tarp pagrindinį/vidurinį ir aukštąjį neuniversitetinį/aukštesnįjį išsilavinimą turinčių gyventojų, informacijos yra pakankamai (atitinkamai 14.9 proc. ir 18.8 proc. gyventojų). Chi-kvadrato kriterijaus rezultatai parodė, kad požymiai yra statistiškai reikšmingi, nes $Chi2 = 10.13$, $IIs = 4$, $p = 0.038 < 0.05$ (žr. 35 lentelę). Galima teigti, kad aukštesnį išsilavinimą turintiems gyventojams informacijos kiekis apie savivaldybėje priimamus sprendimus yra labiau pakankamas nei žemesnį išsilavinimą turintiems gyventojams.

Kitame etape apžvelgtas skirtingą išsilavinimą turinčių gyventojų dialogas su savivaldybės atstovais per pastaruosius metus.

36 lentelė

Skirtingą išsilavinimą turinčių asmenų kalbėjimasis apie netvarką su skirtingais savivaldybės atstovais per paskutinius metus (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai)

		IŠSILAVINIMAS			IŠ VISO	Chi2, IIs, p - reikšmė
		Pagrindinis/Vidurinis	Aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis	Aukštasis universitetinis		
Draugais ar pažįstamais	Ne, nesikalbėjau	16 (34)	9 (18.8)	9 (11.4)	34 (19.5)	Chi2 = 9.64, IIs = 2, p = 0.008
	Taip, kalbėjausi	31 (66)	39 (81.3)	70 (88.6)	140 (80.5)	
Seniūnu	Ne, nesikalbėjau	44 (93.6)	37 (77.1)	61 (77.2)	142 (81.6)	Chi2 = 6.18, IIs = 2, p = 0.045
	Taip, kalbėjausi	3 (6.4)	11 (22.9)	18 (22.8)	32 (18.4)	
Savivaldybės tarnautojais	Ne, nesikalbėjau	42 (89.4)	42 (87.5)	54 (68.4)	138 (79.3)	Chi2 = 10.63, IIs = 2, p = 0.005
	Taip, kalbėjausi	5 (10.6)	6 (12.5)	25 (31.6)	36 (20.7)	
Savivaldybės tarybos nariais	Ne, nesikalbėjau	46 (97.9)	45 (93.8)	62 (78.5)	153 (87.9)	Chi2 = 12.55, IIs = 2, p = 0.002
	Taip, kalbėjausi	1 (2.1)	3 (6.3)	17 (21.5)	21 (12.1)	
Meru	Ne, nesikalbėjau	47 (100)	46 (95.8)	66 (83.5)	159 (91.4)	Chi2 = 11.79, IIs = 2, p = 0.003
	Taip, kalbėjausi	0 (0)	2 (4.2)	13 (16.5)	15 (8.6)	

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų matoma, jog egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp kalbėjimosi su draugais ar pažįstamais ir gyventojų išsilavinimo, nes $Chi2 = 9.64$, $IIs = 2$, $p = 0.008 < 0.05$. Iš 36 lentelės matoma, kad 34 proc. pagrindinį/vidurinį išsilavinimą turinčių gyventojų nurodė, jog per pastaruosius metus nesikalbėjo su pažįstamais ir draugais apie miesto problemas ir kitus aspektus. Tuo metu tarp aukštesnį išsilavinimą (aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis bei aukštasis universitetinis) turinčių respondentų, atitinkamai tik 18.8 proc. ir 11.4 proc. tiriamųjų nurodė, kad nesikalbėjo su pažįstamais ir draugais apie netvarką mieste ir kitus aspektus. Tai rodo, kad su draugais ir pažįstamais apie miesto ir savivaldybės problemas dažniau diskutuoja gyventojai, turintys aukštesnį nei pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą.

Kitame etape apžvelgtas skirtingą išsilavinimą turinčių gyventojų kalbėjimasis su seniūnu. Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų matoma, jog egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp kalbėjimosi su seniūnu ir gyventojų išsilavinimo, nes $\chi^2 = 6.18$, $lks = 2$, $p = 0.045 < 0.05$. Iš 36 lentelės matoma, kad tik 6.4 proc. pagrindinį/vidurinį išsilavinimą turinčių gyventojų yra tekę kalbėti su seniūnų apie savivaldybės problemas. Kitose dviejose grupėse (aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis bei aukštasis universitetinis) kalbėjimasis su seniūnu pasireiškia dažniau, nes tai dariusių yra atitinkamai 22.9 proc. ir 22.8 proc.

Analizuojant ryšį tarp kalbėjimosi su savivaldybės tarnautojais ir gyventojų išsilavinimo lygio nustatyta, kad požymiai statistiškai reikšmingai susiję, nes $\chi^2 = 10.63$, $lks = 2$, $p = 0.005 < 0.05$. Iš 36 lentelės matoma, kad tik 10.6 proc. pagrindinį/vidurinį išsilavinimą turinčių gyventojų yra tekę kalbėti su savivaldybės tarnautojais apie savivaldybės problemas. Kitose dviejose grupėse (aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis bei aukštasis universitetinis) kalbėjimasis su savivaldybės tarnautojais pasireiškia dažniau, nes šiose grupėse kalbėjusių su savivaldybės tarnautojais yra atitinkamai 12.5 proc. ir 31.6 proc. Analizuojant ryšį tarp kalbėjimosi su savivaldybės tarybos nariais ir gyventojų išsilavinimo lygio nustatyta, kad požymiai statistiškai reikšmingai susiję, nes $\chi^2 = 12.55$, $lks = 2$, $p = 0.002 < 0.05$. Iš 36 lentelės matoma, kad tik 2.1 proc. pagrindinį/vidurinį išsilavinimą turinčių gyventojų yra tekę kalbėti su savivaldybės tarybos nariais apie savivaldybės problemas. Kitose dviejose grupėse (aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis ir aukštasis universitetinis) kalbėjimasis su savivaldybės tarybos nariais pasireiškia dažniau, nes šiose grupėse kalbėjusių su savivaldybės tarybos nariais yra atitinkamai 6.3 proc. ir 21.5 proc. Analizuojant ryšį tarp kalbėjimosi su meru ir gyventojų išsilavinimo lygio nustatyta, kad požymiai statistiškai reikšmingai susiję, nes $\chi^2 = 11.79$, $lks = 2$, $p = 0.003 < 0.05$. Iš 36 lentelės matoma, kad nė vienas respondentas, turintis pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą, nėra kalbėjęs su meru. Tuo metu kitose dviejose grupėse (aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis bei aukštasis universitetinis) kalbėjusių su meru yra atitinkamai 4.2 proc. ir 16.5 proc.

Apibendrinant galima teigti, kad žemiausią išsilavinimą turintys gyventojai gerokai rečiau kalbasi su savivaldybės atstovais nei aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai. Be to, žemiausią, t. y. pagrindinį/vidurinį, išsilavinimą turintys gyventojai per pastaruosius 12 mėn. visai nėra kalbėję su meru.

Dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdų žinojimo palyginimas tarp vyrų ir moterų

Kitame tyrimo etape analizuotos vyrų ir moterų žinios apie būdus, kuriais piliečiai gali įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą. Siekta nustatyti, ar vyrų ir moterų žinios,

vertinant šiuos aspektus, statistiškai reikšmingai skiriasi. Tyrime pateikiami tik tų būdų, kuriais galima įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą, vertinimai, reikšmingai besiskiriantys tarp vyrų ir moterų (žr. 37 lentelę).

37 lentelė

Būdų, kuriais galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, žinojimas vyrų ir moterų grupėse (N, % ir Chi2 kriterijaus rezultatai)

		JŪS ESATE:		VISO	Chi2, IIs, p - reikšmė
		Vyras	Moteris		
Dalyvavimas savivaldybės komitetų posėdžiuose	Taip, žinau	26 (37.1)	21 (20.2)	47 (27)	Chi2 = 6.097, IIs = 1, p = 0.014
	Ne, nežinau	44 (62.9)	83 (79.8)	127 (73)	
Nuomonės išreiškimas savivaldybės interneto svetainėje	Taip, žinau	25 (35.7)	55 (52.9)	80 (46)	Chi2 = 4.966, IIs = 1, p = 0.026
	Ne, nežinau	45 (64.3)	49 (47.1)	94 (54)	

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pirmiausia analizuotas piliečių dalyvavimo savivaldybės komitetų posėdžiuose žinojimas. Palyginus vyrų ir moterų vertinimus matoma, kad 37.1 proc. vyrų nurodė dalyvavimą savivaldybės komitetų posėdžiuose kaip vieną iš būdų, kuriuo galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, o moterų dalis, žinančių šį būdą, yra gerokai mažesnė (20.2 proc.). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp būdo žinojimo ir lyties, nes $Chi2 = 6.097$, $IIs = 1$, $p = 0.014 < 0.05$ (žr. 37 lentelę). Galima teigti, kad vyrai yra labiau susipažinę su informacija, jog dalyvavimas savivaldybės komitetų posėdžiuose yra vienas iš būdų, kuriuo galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, nei moterys.

Palyginus vyrų ir moterų vertinimus matyti, kad didesnė dalis moterų (52.9 proc.) žino, kad nuomonės išreiškimas savivaldybės interneto svetainėje yra vienas iš būdų, kuriuo galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, lyginant su vyrų dalimi (35.7 proc.). Pritaikius Chi-kvadrato kriterijų nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp žinojimo būdo ir lyties, nes $Chi2 = 4.966$, $IIs = 1$, $p = 0.026 < 0.05$ (žr. 37 lentelę). Galima teigti, kad moterys labiau nei vyrai yra susipažinusios su informacija, jog nuomonės išreiškimas savivaldybės interneto svetainėje yra vienas iš būdų, kuriuo galima įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą. Šis rezultatas leidžia **patvirtinti tyrimo hipotezę H3**, nes nustatyta, kad moterys labiau nei vyrai labiau informuotos apie galimybę išreikšti nuomonę savivaldybės interneto svetainėje, taip įsitraukdamos į viešųjų sprendimų priėmimo procesą.

Tolimesniame tyrimo etape analizuotos piliečių dalyvavimo sąlygos, kompetencijos, taip pat piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus būtinybė. Siekta nustatyti, ar yra sukurtos palankios sąlygos piliečiams dalyvauti sprendimų priėmimo procese bei kaip piliečiai vertina gyventojų kompetenciją.

Norint įvertinti piliečių dalyvavimo sąlygų ir kompetencijų aspektus (anketos 14 klausimas) bei piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus būtinybę (anketos 15 klausimas), naudotos vertinimų skalės, kurios sudarytos pritaikius faktorinę analizę. Šiame etape įvertintas klausimyno skalių (tyrimo anketos 14 ir 15 kl.) vidinis suderinamumas su duomenimis. Skalės sudarytos nustačius klausimų bloko atsakymų vidurkį. Klausimų blokai gauti atlikus tiriamąją faktorinę analizę (žr. 4 ir 5 priedą). Skalių patikimumui vertinti naudotas Cronbach alfa koeficientas, kuris parodo, ar skalė yra gerai suderinta su duomenimis, t. y. ar klausimų bloko elementai pakankamai stipriai koreliuoja tarpusavyje ir atspindi analizuojamą reiškinių (žr. 38 lentelę). Skalės suderinamumas laikytas priimtiniu, jei Cronbach alfa reikšmė yra didesnė nei 0.6.

38 lentelė

Tyrimo skalių vidinio suderinamumo Cronbach alfa rezultatai

SKALĖ	CRONBACH ALFA	KLAUSIMŲ SKAIČIUS
Dalyvavimo sąlygų vertinimas	0.833	6
Dalyvavimo kompetencijų vertinimas	0.669	2
Piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus būtinybės vertinimas	0.724	4

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis Cronbach alfa rezultatais matyti, kad visos sudarytos skalės yra pakankamai gerai suderintos su duomenimis, nes jų Cronbach alfa yra didesnės nei 0.6 (žr. 38 lentelę). Galima daryti išvadą, jog dalyvavimo sąlygų vertinimo, dalyvavimo kompetencijų vertinimo ir piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus būtinybės vertinimo skalių suderinamumas su duomenimis yra priimtinas ir šios skalės gali būti naudojamos šiame tyrime.

Pasak Pukėno (2009), faktorinė analizė naudojama tada, kai norima sumažinti kintamųjų skaičių koncentruojant informaciją. Šiuo atveju anketos 14 klausime gauti 2 faktoriai. Pirmasis faktorius koreliuoja su kintamaisiais, kuriuos apibendrintai galima apibūdinti kaip piliečių dalyvavimo sąlygų vertinimą, antras faktorius koreliuoja su kintamaisiais, kurie rodo piliečių dalyvavimo kompetencijų vertinimą. Anketos 15 klausime gautas tik 1 faktorius, kuris buvo pavadintas „Piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus būtinybės vertinimas“ (žr. 39 lentelę).

Piliečių dalyvavimo sąlygų, kompetencijų ir įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimų palyginimas vyrų ir moterų grupėse (Vidurkis, Stand. n., Stjudento t-kriterijus)

	VYRAS	MOTERIS	VISO	t, IIs, p-reikšmė
Piliečių dalyvavimo sąlygų vertinimas	2.4 (0.8)	2.4 (0.8)	2.4 (0.8)	t = -0.2; IIs = 172; p = 0.841
Piliečių dalyvavimo kompetencijų vertinimas	2.7 (0.8)	3 (1)	2.9 (0.9)	t = -1.81; IIs = 172; p = 0.071
Piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimas	4.2 (0.7)	4.4 (0.7)	4.3 (0.7)	t = -1.72; IIs = 172; p = 0.087

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pirmiausia palyginta vyrų ir moterų nuomonė apie piliečių dalyvavimo sąlygų vertinimą. Apskaičiavus skalės vidurkius matyti, kad tiek vyrų, tiek moterų grupėje skalės vidurkiai yra lygūs (2.4 balo). Norint nustatyti, ar iš tiesų vyrai ir moterys dalyvavimo sąlygas vertina panašiai, taikytas Stjudento t-kriterijus (žr. 39 lentelę). Gauti rezultatai parodė, kad skalės vidurkių skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, nes $t = -0.2$; IIs = 172; $p = 0.841 > 0.05$. Tai rodo, kad vyrai ir moterys galimybes visuomenei dalyvauti sprendimų priėmimo procese vertina panašiai.

Toliau palyginta, kaip vyrai ir moterys vertina piliečių kompetencijas dalyvaujant sprendimų priėmimo procese. Remiantis skalės vidurkais, matoma, kad moterys šiek tiek palankiau vertina piliečių kompetencijas dalyvauti priimant sprendimus nei vyrai (atitinkamai 3 balai ir 2.7 balo), tačiau Stjudento t-kriterijaus rezultatai parodė, jog vidurkių skirtumai nėra reikšmingi, nes $t = -1.81$; IIs = 172; $p = 0.071 > 0.05$. Galima teigti, kad vyrai ir moterys piliečių kompetencijas vertina panašiai.

Taip pat palyginta vyrų ir moterų nuomonė apie būtinybę įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą. Remiantis skalės vidurkais matyti, kad moterys palankiau vertina tokią būtinybę nei vyrai (atitinkamai, 4.4 balai ir 4.2 balo), tačiau Stjudento t-kriterijaus rezultatai parodė, jog vidurkių skirtumai nėra reikšmingi, nes $t = -1.72$; IIs = 172; $p = 0.087 > 0.05$ (39 lentelė). Galima teigti, kad vyrai ir moterys būtinybę įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą vertina panašiai.

Vėliau palyginta skirtingo amžiaus gyventojų nuomonė apie piliečių dalyvavimo priimant sprendimus sąlygų vertinimą. Apskaičiavus skalės vidurkius matoma, kad vyriausi gyventojai (41 m. ir vyresni) piliečių dalyvavimo sąlygas vertina palankiausiai (2.5 balo), o prasčiausiai minėtas sąlygas vertina jauniausi gyventojai (2.2 balo). Norint nustatyti, ar šie nuomonių skirtumai reikšmingai skiriasi, taikytas ANOVA kriterijus (žr. 40 lentelę).

Piliečių dalyvavimo sąlygų, kompetencijų ir įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimų palyginimas skirtingo amžiaus respondentų grupėse (Vidurkis, Stand. n., ANOVA kriterijus)

	Dalyvavimo sąlygų vertinimas	Dalyvavimo kompetencijų vertinimas	Piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą būtinybės vertinimas
18-30 m.	2.2 (0.8)	3 (1)	4.4 (0.8)
31-40 m.	2.4 (0.7)	2.9 (0.8)	4.3 (0.6)
41m. ir daugiau	2.5 (0.8)	2.6 (0.9)	4.3 (0.6)
VISO	2.4 (0.8)	2.9 (0.9)	4.4 (0.7)
F, IIs, p-reikšmė	F = 2.87; IIs = 2; p = 0.06	F = 2.62; IIs = 2; p = 0.076	F = 0.83; IIs = 2; p = 0.436

Šaltinis: sudaryta autorės.

Gauti rezultatai parodė, kad skalės vidurkių skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, nes $F = 2.87$; $IIs = 2$; $p = 0.06 > 0.05$. Galima teigti, kad dalyvavimo sąlygų vertinimas iš esmės yra vienodas tarp skirtingo amžiaus gyventojų.

Toliau palyginta skirtingo amžiaus gyventojų nuomonė apie piliečių dalyvavimo kompetencijas. Apskaičiavus skalės vidurkius matyti, kad jauniausi (18–30 m.) gyventojai piliečių kompetencijas dalyvauti vertina palankiausiai (3 balai), o prasčiausiai kompetencijas vertina vyriausi (41 m. ir daugiau) gyventojai (2.6 balo). ANOVA kriterijaus rezultatai parodė, kad skalės vidurkių skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, nes $F = 2.62$; $IIs = 2$; $p = 0.076 > 0.05$. Galima teigti, kad dalyvavimo kompetencijų vertinimas iš esmės yra vienodas tarp skirtingo amžiaus gyventojų.

Palyginta skirtingo amžiaus gyventojų nuomonė apie būtinybę įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą. Remiantis skalės vidurkiais matoma, kad vidurkių skirtumai amžiaus grupėse yra nedideli, todėl nėra pagrindo manyti, kad skirtingo amžiaus gyventojai nevienodai vertina įtraukimo būtinybę. Šią prielaidą patvirtina ir ANOVA kriterijaus rezultatai, nes $F = 0.83$; $IIs = 2$; $p = 0.436 > 0.05$ (žr. 40 lentelę). Tai rodo, kad skalės vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria ir galima teigti, kad skirtingo amžiaus gyventojų nuomonė apie būtinybę įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą yra panaši. Taigi manoma, kad respondentai pakankamai įžvelgia būtinybę labiau įtraukti gyventojus į sprendimo priėmimo procesą.

Remiantis rezultatais galima teigti, kad piliečių nuostatos dėl dalyvavimo sprendimų priėmimo procese nepriklauso nuo demografinių charakteristikų, nes nenustatyti nuomonių skirtumai nei vyrų ir moterų grupėse, nei skirtingo amžiaus gyventojų grupėse. Vadinas, tyrimo hipotezė **H4 yra atmetama.**

Apibendrinant galima teigti, kad (1) pirma hipotezė yra patvirtinama, nes nustatyta, jog aktyvumas reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams ir domėjimasis viešaisiais sprendimais reikšmingai didesnis tarp vyresnių gyventojų tarpe, lyginant su jaunesniais gyventojais; (2) antra hipotezė yra atmetama, nes visumoje aktyvumas reiškiant savo nuomonę savivaldos atstovams ir susidomėjimas viešaisiais sprendimais reikšmingai nesiskiria skirtingo išsilavinimo gyventojų grupėse; (3) trečia hipotezė yra patvirtinama, nes nustatyta, kad moterys yra labiau nei vyrai informuotos apie galimybę išreikšti nuomonę savivaldybės interneto svetainėje, taip įsitraukdamos į viešųjų sprendimų priėmimo procesą; (4) ketvirta hipotezė yra atmetama, nes piliečių nuostatos dėl dalyvavimo sprendimų priėmimo procese nepriklauso nuo demografinių charakteristikų: nenustatyti nuomonių skirtumai nei vyrų ir moterų grupėse, nei skirtingo amžiaus gyventojų grupėse.

3.2. Pusiau struktūrizuoto interviu rezultatų analizė

Kokybinis interviu atskleidė informantų patirtį ir požiūrį į piliečių dalyvavimą viešųjų sprendimų priėmimo procese Šiaulių miesto savivaldybėje. Pusiau struktūrizuoto interviu duomenys padėjo apžvelgti piliečių dalyvavimo situaciją, identifikuoti būdus, kuriais dažniausiai naudojami gyventojai siekdami sąlygoti sprendimų priėmimą, išanalizuoti savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesus, atskleisti sunkumus, su kuriais susiduria savivaldybė, siekdama informuoti gyventojus bei paskatinti dalyvauti viešuose svarstymuose, nustatyti piliečių nepakankamo dalyvavimo priežastis ir įžvelgti šio dalyvavimo tobulinimo kryptis.

Norint pasiekti užsibrėžtą tikslą, kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) analizės metu buvo išskirtos 5 temos, 10 kategorijų ir 66 subkategorijos (žr. 41 lentelę).

41 lentelė

Kokybinio interviu struktūra

TURINYS	TEMA	1	2	3	4	5
	TEMA	TEMA	TEMA	TEMA	TEMA	TEMA
Kategorijų skaičius		4	1	2	1	2
Subkategorijų skaičius		25	10	10	5	16

Šaltinis: sudaryta autorės.

40 lentelės duomenimis, daugiausiai kategorijų, subkategorijų ir pagrindžiančių teiginių galima rasti pirmoje temoje. Išskirtos 4 pirmos temos kategorijos: Joje išskirtos 4 kategorijos: (1) aktyvaus piliečio portretas; (2) miesto gyventojų aktyvumas priimant sprendimus; (3) piliečių dalyvavimo tikslai ir motyvai; (4) piliečių dalyvavimo priimant sprendimus nauda.

Antra tema sutampa su kategorija „Piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdai“. Ketvirta tema taip pat smulkiau neskirstyta ir sutampa su kategorija „Gyventojų informavimo ypatumai“. Trečios temos kategorijos: (1) savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesai; (2) gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus. Penktos temos kategorijos: (1) piliečių nepakankamas dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus; (2) piliečių dalyvavimo priimant sprendimus skatinimo galimybės.

1 TEMA. Piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situacija

42 lentelėje pateiktas susistemintas informantų požiūris į aktyvų pilietį. Remiantis informantų įžvalgomis, kategorija „Aktyvaus piliečio portretas“ buvo suskirstyta į 8 subkategorijas (žr. 42 lentelę).

42 lentelė

Aktyvaus piliečio portretas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
1. AKTYVAUS PILIEČIO PORTRETAS	Atsakomybės ir pareigos jausmas	<...> žinoti savo pareigas bei teises <...> (A4). <...> turi jausti atsakomybę ir žinoti ne tik savo teises, bet ir pareigas (A7).
	Domėjimasis situacija mieste	<...> domisi einamaisiais miesto ir valstybės klausimais (A3). <...> domisi ne tik savo artimiausia aplinka, bet ir kas vyksta visame mieste (A4). <...> labai svarbu gyventojams domėtis, kad vyksta aplink <...> (A5). <...> domisi, kokie sprendimai yra priimami jo mieste <...> (A6). <...> jis yra neabejingas miesto problemoms (A6). <...> praneša apie miesto problemas <...> (A6).
	Domėjimasis savivaldybės veikla	<...> domisi savivaldybėje priimamais sprendimais <...> (A1). <...> domisi savivaldybės veikla ir priimamais sprendimais <...> (A2). <...> turi domėtis savivalda <...> (A5). <...> susipažinti su internetiniame tinklapyje skelbiamais posėdžių klausimais, tarybos svarstomais projektais (A5). <...> susipažinęs su posėdžių klausimais, stebi posėdžių transliacijas <...> (A6). <...> jis būtinai bus susipažinęs su posėdžių klausimais (A7).
	Siekis pareikšti savo nuomonę, pateikti pasiūlymus	<...> teikia savo pasiūlymus dėl tam tikrų dalykų <...> (A1). <...> kelia klausimus, teikia skundus, pastebėjimus, pasiūlymus, kaip galima išspręsti vienokią ar kitokią problemą <...> (A2). Uždavinėja klausimus miesto tarybos <...> nariams (A3). Aktualiais klausimais reiškia savo nuomonę ir poziciją (A3). <...> ir išsako savo pasiūlymus <...> (A6).
	Dalyvavimas rinkimuose	Atėjus rinkimų metui, prieš balsuodamas, atsižvelgia į tai, kaip išrinktieji atsakinėjo į klausimus ir reagavo į jo nuomonę (A3). Pirmiausia aktyvus pilietis turi dalyvauti rinkimuose. Manau, tai turėtų būti netgi privaloma (A5).
	Dalyvavimas viešuosiuose svarstymuose, apklausose	<...> dalyvauja viešuosiuose svarstymuose <...> (A2). <...> kultūringais būdais dalyvauja sprendimų priėmimo procese <...> (A4). <...> aktyviai dalyvauja projektų svarstyme <...> (A6). <...> turi dalyvauti įvairiose apklausose ir referendumuose (A5).
	Vyresnio amžiaus žmonių aktyvumas	<...> daugiausiai įvairiais klausimais kreipiasi vyresnio amžiaus žmonės (A2). <...> pensinio amžiaus žmonės, turintys daug laisvo laiko <...> (A4). <...> būna vyresnio amžiaus žmonės <...> turi daugiau laisvo laiko <...> jie jau turi susiformavę požiūrį ir nuostatas (A5). Vyresnio amžiaus gyventojai yra tikrai aktyvesni nei kitų amžiaus grupių piliečiai <...> labiau reaguoja į smulkmenas <...> (A6). <...> aktyviausios yra moterys maždaug nuo 30 iki 50 metų (A7).

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Aktyvaus piliečio portretas“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) atsakomybės ir pareigos jausmas; (2) domėjimasis situacija mieste; (3) domėjimasis savivaldybės veikla; (4) siekis pareikšti savo nuomonę, pateikti pasiūlymus; (5) dalyvavimas rinkimuose; (6) dalyvavimas viešuosiuose svarstymuose, apklausose; (7) vyresnio amžiaus žmonių aktyvumas.

Dauguma informantų aktyvų pilietį apibrėžia kaip žmogų, kuris ne tik dalyvauja rinkimuose, tačiau ir domisi miesto situacija, savivaldybės veikla, reiškia savo nuomonę bei teikia pasiūlymus, susijusius su aktualių problemų sprendimu. Taip pat labai svarbu, kad aktyvus pilietis domėtųsi ne tik savo, bet ir viso miesto aplinkos problemomis bei praneštų apie jas: „<...> domisi ne tik savo artimiausia aplinka, bet ir kas vyksta visame mieste“ (A4); „<...> kelia klausimus, teikia skundus, pastebėjimus, pasiūlymus, kaip galima išspręsti vienokią ar kitokią problemą <...> (A2).

Didžioji dalis informantų išskyrė dalyvavimo viešuosiuose svarstymuose svarbą bei akcentavo, kad aktyvus pilietis turi žinoti savo pareigas, posėdžių klausimus ir kultūringais būdais dalyvauti viešuosiuose svarstymuose dėl atitinkamų klausimų sprendimo.

Interviu metu informantai pasidalino savo patirtimi. Įdomu tai, kad daugelis jų akcentavo, jog aktyviausi piliečiai yra vyresnio amžiaus miesto gyventojai. Pasak informantų, vyresnio amžiaus žmonės yra aktyvesni nei jaunesnio amžiaus miesto gyventojai todėl, kad jie turi daugiau laisvo laiko.

Taigi, aktyvus pilietis yra tas, kuris jaučia atsakomybę, žino savo pareigas, dalyvauja rinkimuose ir viešuosiuose svarstymuose, nuolat domisi miesto aplinka, savivaldybės veikla bei kultūringai dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose. Taip pat galima teigti, kad informantai pastebėjo vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo tendenciją.

Antra kategorija „Miesto gyventojų aktyvumas priimant sprendimus“ buvo suskirstyta į 6 subkategorijas (žr. 43 lentelę). 43 lentelė pateikia informantų nuomonę apie Šiaulių miesto gyventojų aktyvumo tendencijas.

Miesto gyventojų aktyvumas priimant sprendimus

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
2. MIESTO GYVENTOJŲ AKTYVUMAS PRIIMANT SPRENDIMUS	Grupė per daug aktyvių piliečių	<p>Tačiau yra ir per daug aktyvių piliečių <...> tokių nėra daug, gal 3-4 <...> (A4).</p> <p>Yra keletas labai aktyvių <...> neracionalių piliečių, kurie kreipiasi visais klausimais, visur ir visada. <...> rašo savivaldybei vien dėl to, kad rašytų. <...> per vieną mėnesį yra pateikęs daugiau nei 70 įvairių užklausimų (A7).</p>
	Nepagrįstas aktyvumas	<p><...> nes tas aktyvumas nėra visada tikrai pozityvus ir adekvatus <...> (A1).</p> <p><...> žmonės gaišta savo laiką ir teikia tam tikrus raštus, prašymus, ar turi nepagrįstų lūkesčių, kurių nėra galimybės realizuoti <...> (A1)</p> <p><...> kurių prašymai dažnai būna nepagrįsti arba reikalauja skirti tam nemažai lėšų (A2).</p> <p>Deja, jų skundai ar reikalavimai dažnai būna negatyvūs ir nepagrįsti (A4).</p> <p><...> tie užklausimai dažniausiai būna nelabai racionalūs <...> (A7).</p> <p><...> visuomenė dažnai įsivelia į emocijas ir pamiršta argumentus. Tada mes pasigendame argumentais grįstos diskusijos <...> (A7).</p>
	Didelio aktyvumo pasireiškimas dėl asmeninių klausimų	<p><...> dalyvauja <...> tik tais atvejais, kai priimami sprendimai juos, arba jų aplinką liečia tiesiogiai (A1).</p> <p><...> yra sulaukiama tikrai begale <...> gyventojų raštų ir skundų (A2). Gyventojai dažniausiai kreipiasi dėl artimų jų aplinkai problemų <...> (A2).</p> <p><...> nebent svarstomi klausimai liečia asmeniškai (A3).</p> <p><...> didelė laiškų gausa mūsų skyriuje. Tiesa, dažniausiai gyventojai kreipiasi dėl jiems asmeniškai aktualių probleminių klausimų (A4).</p> <p>Per metus mūsų skyrius gauna virš 5000 laiškų <...> pradedant gatvių priežiūros skundais, baigiant apšvietimo ar medžių genėjimo problemomis (A4).</p> <p><...> dėl asmeninių problemų kreipiasi gana dažnai (A5).</p> <p><...> galbūt tik tais atvejais, kai nori išspręsti savo asmenines problemas (A6).</p> <p><...> dažniausiai gyventojai dalyvauja tų sprendimų priėmimo procesuose, kai jie susiję su jų asmenine erdve <...> (A7).</p> <p>Tada žmonės patys įsitraukia ir aktyviai dalyvauja <...> (A7).</p>
	Piliečių aktyvumo stoka sprendžiant miesto masto klausimus	<p><...> nėra labai aktyvūs <...> (A3).</p> <p>Bent pastabų, reikalavimų dėl URBAN projektų aš <...> nesulaukiau (A3).</p> <p>Kažkokių reikšmingų pasiūlymų savivaldybė sulaukia retai (A3).</p> <p>Miesto gyventojai nėra labai aktyvūs <...> (A6).</p> <p>Kadangi tik nedidelė gyventojų dalis ateina į posėdžius ir nedidelė gyventojų dalis žiūri tiesiogines posėdžių transliacijas, aš nematau pakankamo jų aktyvumo (A5).</p> <p><...> retai sulaukiame iš jų argumentuotų nuomonių ir konkrečių pasiūlymų (A7).</p>
	Gyventojų nežinojimas ir menkas domėjimasis projektais jų rengimo/planavimo etapuose	<p>Tarsi <...> kai vyko projektavimas, projektų pristatymai visuomenei <...> nebūtų buvę, nors visa tai tikrai buvo (A1).</p> <p><...> kol gyventojų tiesiogiai tai nepalietė, „grubiai“ tariant, kol su pjūklų prie medžio neatsistojo, tol piliečiams nerūpėjo ir nebuvo motyvo domėtis tuo. (A1).</p> <p>Gyventojai, tiek kaštono alėjos atveju, tiek kitų projektų atveju per vėlai pradeda <...> domėtis. Gyventojai yra kviečiami į projektų pristatymus, posėdžių salėje vykstančius įvairius svarstymus, tačiau <...> juose dalyvauja tik keli piliečiai (A4).</p> <p><...> visi projektai <...> viešinami, tačiau kažkodėl gyventojai apie tai nesužino (A4).</p> <p><...> įvairūs projektai nebūna įgyvendinti laiku būtent dėl to, kad piliečiai per vėlai pradeda domėtis <...> (A4).</p>

	<p><...> piliečiai pradeda dalyvauti ne tada, kai yra pirminė projekto stadija, kurioje gyventojai kviečiami pareikšti savo nuomonę, teikti pasiūlymus ir pastabas <...> (A5).</p> <p><...> piliečiai sužino po laiko, jog kažkas blogai daroma (A5).</p> <p><...> kalbant apskritai apie projektų visumą, reiktų paminėti, kad gyventojai mažai dalyvauja jų pristatymuose (viso labo nuo 20 iki 40 žmonių). Piliečiai mažai domisi svarstomais projektais ir dažniausiai apie juos sužino per vėlai (A6).</p> <p>Planuojant įvairius projektus, kažkodėl gyventojai dažniausiai nedalyvauja <...> (A7).</p> <p><...> svarstant dėl kaštonų alėjos ateities, dalyvavo tik 12 žmonių (A7).</p> <p>Visos šios galimybės ir alternatyvos buvo išdiskutuotos svarstymo metu, nedalyvavę piliečiai visų aplinkybių liko nesužinoję. Piliečiai kažkodėl nematė tikslo dalyvauti šiame svarstyme <...> (A7).</p>
Gyventojų dalyvavimas projektų realizavimo metu	<p><...> tradiciškai, gyventojai URBAN programą atrado tik tada, kai prasidėjo tų projektų realizacija (A1).</p> <p><...> gyventojai tuo pradėjo domėtis tik tada, kai buvo pradėti konkretūs darbai (A2).</p> <p>Tik atėjus laikui vykdyti darbus kilo protestai (A3).</p> <p><...> piliečiai pradeda dalyvauti tada, kai kažkas pradedama daryti. Čia vėlgi pasireiškia piliečių per vėlus domėjimasis tuo, kas vyksta ir kas ketinama daryti jų mieste. (A5).</p> <p>Kaštonų alėjos akcija prasidėjo po to, kai jau kažkas įvyko (A5).</p> <p><...> piliečiai pradėjo reikšti nuomonę tik tada, kai kažkur kažkas nugirdo apie siekį iškirsti medžius (A6).</p> <p><...> pasireiškia tik tada, kai jau vyksta konkrečių darbų realizacija (A7).</p> <p><...> pradėjo ginti žalio medžio teisę į gyvenimą, tik tada, kai jau buvo ruošiamasi atlikti tam tikrus darbus (A7).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Miesto gyventojų aktyvumas priimant sprendimus“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) grupė per daug aktyvių piliečių; (2) nepagrįstas aktyvumas; (3) didelio aktyvumo pasireiškimas dėl asmeninių klausimų; (4) piliečių aktyvumo stoka sprendžiant miesto masto klausimus; (5) Gyventojų nežinojimas ir menkas domėjimasis projektais jų rengimo/planavimo etapuose; (6) gyventojų dalyvavimas projektų realizavimo metu.

Interviu metu kai kurie informantai paminėjo, kad egzistuoja keli per daug aktyvūs piliečiai, kurie dėl įvairių klausimų elektroniniu paštu nuolatos ir įkyriai „atakuoja“ savivaldybę. Interviu metu buvo išsiaiškinta, kad yra tokių piliečių, kurie per mėnesį kreipiasi į savivaldybę net 70 kartų. Informantų nuomone, tokie piliečiai neturi užimtumo ir be racionalaus pagrindo gaišta ne tik savo, bet ir savivaldybės atstovų darbo laiką. Verta paminėti, kad didesnė dalis informantų plačiau apie tai prakalbo tik neoficialioje aplinkoje.

Informantai pabrėžė, kad dažnai miesto gyventojų aktyvumas nėra vien tik pozityvus, neretai jis būna neracionalus, per daug emocionalus ir nepagrįstas. Jų nuomone, piliečiai, kurie nori pareikšti nuomonę dėl tam tikrų sprendimų, pamiršta argumentų svarbą. Savivaldybės atstovai dažnai pasigenda būtent argumentais grįstos diskusijos ir racionalių pastebėjimų.

Taip pat informantai pasigenda gyventojų aktyvumo miesto mastu sprendžiamais klausimais. Didelis miesto gyventojų aktyvumas pasireiškia tik tuomet, kai tam tikri nutarimai

daro įtaką jų artimai aplinkai. Tai įrodo vieningi informantų (A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7) pasisakymai šiuo klausimu.

Interviu metu buvo identifikuota problema, susijusi su gyventojų domėjimosi priimamais sprendimais stoka įvairių projektų rengimo bei planavimo etapuose. Buvo išsiaiškinta, kad piliečiai, norėdami pakeisti tam tikrus projektų sprendinius, pradeda reikštis ne jų pristatymų visuomenei metu, kada gyventojai kviečiami pareikšti nuomonę ar teikti pasiūlymų, tačiau jų realizavimo metu, kada projektai jau pradėdami įgyvendinti. Informantų nuomone, gyventojai per vėlai pradeda domėtis įvairiais projektais, nedalyvauja jų svarstymuose, pristatymuose ir dažniausiai apie juos sužino per vėlai. Deja, gyventojai pradeda reikšti savo nuomonę tik tada, kada yra jau pradėdami realizuoti įvairūs projektai, t. y. kai pradėti vykdyti konkretūs įgyvendinimo darbai. Dėl šios priežasties dauguma projektų nebūna įgyvendinti laiku ir sukelia dar didesnę piliečių nepasitenkinimą bei nepasitikėjimą valdžia.

Remiantis informantų pasisakymais apie miesto gyventojų aktyvumą galima teigti, kad, neskaitant grupės per daug aktyvių piliečių, apskritai gyventojų prašymai ir reikalavimai dažnai būna nepagrįsti. Informantai neretai pasigenda argumentais grįstos diskusijos, nes dažniausiai piliečių dalyvavimas priimant sprendimus būna paremtas emocijomis. Deja, gyventojai pasyviai dalyvauja priimant sprendimus dėl miesto mastu sprendžiamų klausimų. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad visi informantai pasisakė apie tai, kad, kai probleminiai klausimai daro įtaką gyventojų artimai aplinkai, tuomet piliečiai yra labai aktyvūs ir noriai prisideda prie jiems artimų problemų sprendimo. Dar viena tyrimo metu identifikuota problema buvo gyventojų domėjimosi stoka įvairių projektų rengimo ir planavimo etapuose bei aktyvesnio dalyvavimo pasireiškimas realizavimo etapuose. Tad, galima daryti išvadą, jog gyventojai dažnai sprendimų priėmimu pradeda domėtis ne laiku arba sužino per vėlai.

44 lentelė pateikia pagrindinius piliečių dalyvavimo tikslus ir motyvus, remiantis informantų atsakymais. Trečia kategorija „Piliečių dalyvavimo tikslai ir motyvai“ buvo suskirstyta į 5 subkategorijas (žr. 44 lentelę).

Piliečių dalyvavimo tikslai ir motyvai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO TIKSLAI IR MOTYVAI	Asmeniniai tikslai	<p><...> dalyvauja priimant sprendimus tik tais atvejais, kai priimami sprendimai, turintys jiems ir jų aplinkai tiesioginę įtaką (A1).</p> <p><...> jų skambučių labai padaugėja, kai prasideda arba baigiasi šildymo sezonas (A1).</p> <p>Daugumai piliečių rūpi jų artima aplinka <...> pagrindinis dalyvavimo motyvas (A2).</p> <p>Gyventojai dažnai kreipiasi dėl artimų aplinkai problemų, pavyzdžiui, dėl prasto gatvių apšvietimo, medžių genėjimo problemų, kelių rekonstrukcijos darbų ar reikalingų išmokų (A2).</p> <p>Klausimai, kurie svarbūs asmeniškai (pvz., „Valerijono“ vaistinės direktorės kreipimasis dėl nuomos sutarties pratęsimo problemų) (A3).</p> <p><...> siekis pagerinti savo gyvenimo sąlygas (A4).</p> <p><...> su tikslu pagerinti savo artimą aplinką bei gyvenimo kokybę (A6).</p> <p><...> atstovauja savo interesams ir kelia jiems rūpimą klausimą (A7).</p> <p>Asmeniai politiniai motyvai, kurie pasireiškia dažniausiai prieš rinkimus (A7).</p>
	Neabejingumas miesto problemoms	<p><...> kreipiasi dėl gatvių ar šaligatvių būklės <...> (A1).</p> <p>Gyventojai <...> kreipiasi dėl gatvių nepriežiūros <...> (A2).</p> <p><...> gali būti jų neabejingumas dėl miesto problemų <...> (A6).</p> <p>Kai pastebi kokią negerovę mieste (pvz.: dėl darželio direktorės elgesio, prasto gatvių tvarkymo <...> (A3).</p>
	Lūkesčių įgyvendinimas	<p><...> įgyvendinti savo lūkesčius <...> (A4).</p>
	Emociniai ir sentimentalūs motyvai	<p>Dažnai piliečiai dalyvauja <...> dėl pernelyg didelio emocionalumo, t. y. „vedami“ emocijų. <...> buvo emocijos, ryšys, tradicijos bei sentimentai dėl pačios istorijos (A5).</p> <p><...> sentimentų buvimas <...> (A6).</p> <p>Emociniai, idėjiniai motyvai <...> pavyzdys būtų kaštono alėjos atvejis. Dauguma protestavo iš idėjos ir vedami emocijų (A7).</p>
	Noras išreikšti save ir būti išgirstiems	<p><...> siekis būti išgirstiems (A6).</p> <p><...> „etatiniai“ piliečiai, kurie protestuoja, dalyvauja visur ir visada. Tai yra tokia jų išraiškos priemonė (A7).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Piliečių dalyvavimo tikslai ir motyvai“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) asmeniniai tikslai; (2) neabejingumas miesto problemoms; (3) lūkesčių įgyvendinimas; (4) emociniai ir sentimentalūs motyvai; (5) noras išreikšti save ir būti išgirstiems.

Informantai pasisakė, kad piliečiai dažniausiai dalyvauja dėl asmeninių tikslų. Labiausiai jiems rūpi tie aktualūs klausimai, kurie susiję su artima aplinka, t. y. šildymo išlaidos, prastas apšvietimas jų gyvenamojoje gatvėje, medžių genėjimo problemos ar reikalingos išmokos. Gyventojai siekia pagerinti savo artimą aplinką ir gyvenimo kokybę. Tiesa, subkategorijoje „Asmeniniai tikslai“ išskirti asmeniai politiniai motyvai. Jie pasireiškia tada, kada artėja rinkimai. Piliečiai siekia, kad visuomenė juos pastebėtų, tačiau jų tikslai vis tiek išlieka asmeniniai.

Interviu metu informantai paminėjo ir kitus piliečių dalyvavimo motyvus. Vienas informantas išskyrė lūkesčių įgyvendinimą, kiek daugiau asmenų pasisakė dėl noro išreikšti save ir būti išgirstiems bei dėl neabejingumo miesto problemoms.

Galima pabrėžti, kad piliečiai dažnai dalyvauja priimant sprendimus dėl emocinių ir sentimentalių motyvų. Apie šiuos motyvus informantai prakalbo tada, kada prisiminė kaštonų alėjos atvejį. Gyventojai pradėjo protestuoti dėl kertamų medžių.

Remiantis informantų įžvalgomis, galima teigti, kad dažniausiai piliečiai dalyvauja priimant sprendimus dėl asmeninių tikslų. Taip pat galima išskirti emocinius ir sentimentalius motyvus, kai piliečiai gina ir saugo tam tikrą istoriją bei pasiduoda emocijoms. Kiek mažiau informantų pasisakė apie motyvus, susijusius su neabejingumu miesto problemoms, lūkesčių įgyvendinimu bei noru išreikšti save.

Ketvirta kategorija „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus nauda“ buvo suskirstyta į 7 subkategorijas (žr. 45 lentelę). Remiantis informantų įžvalgomis, 45 lentelė pateikia piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese naudą.

45 lentelė

Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus nauda

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
4. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT SPRENDIMUS NAUDA	Lengviau priimami sprendimai	Nuomonių įvairovė ir papildoma informacija tik padeda priimti teisingus sprendimus (A3). <...> tarybai yra lengviau priimti tinkamus nutarimus <...> (A4). Kai gyventojai abejoja yra labai gerai <...> dalyvavimas priimant sprendimus padeda apsispręsti, ką ir kaip reikia tobulinti (A5). <...> piliečių dalyvavimas <...> lengvina sprendimų priėmimą (A6). <...> palengvėja pats sprendimų priėmimo procesas (A7).
	Palankesni sprendimai	<...> gyventojai, dalyvaudami <...> galėtų <...> tikėtis kuo geresnių ir palankesnių priimamų sprendimų (A1). Kuo daugiau nuomonių, tuo optimalesnis sprendimas <...> (A3).
	Stiprėjantis pasitikėjimo ryšys tarp valdžios ir piliečių	<...> tiesioginis būdas sumažinti atskirtį tarp valdžios institucijos ir gyventojų (A1). <...> stiprėja gyventojų pasitikėjimas mumis (A2). <...> piliečiai <...> labiau pasitiki tiek savimi, tiek savivaldybe (A6).
	Naujų pasiūlymų ir idėjų generavimas	<...> mes gauname naujų idėjų <...> (A2). <...> mes galime <...> gauti naudingų pasiūlymų, idėjų <...> (A5). <...> padeda sužinoti naujų idėjų <...> (A6). <...> savivalda gauna idėjų <...> (A7).
	Piliečių pasitenkinimas	Piliečiai <...> jaučiasi labiau įvertinti, išgirsti ir mylimi (A2). <...> patenkinti ir patys piliečiai (A4). <...> jie jaučiasi svarbūs ir galintys daryti įtaką priimant tam tikrus sprendimus (A5). Gyventojams rūpi suprasti, kiek jie yra svarbūs, kai yra priimami sprendimai (A5). <...> piliečiai <...> jaučia, kad valdžia juos išklauso <...> (A6). Piliečiai <...> turi galimybę pasireikšti ir būti išgirsti (A7).

	Neigiamų pasekmių išvengimas	<...> didesnė tikimybė išvengti neigiamų pasekmių (A3).
	Lūkesčių supratimas	<...> mes galime geriau suprasti jų lūkesčius (A5). <...> mes galime labiau suprasti gyventojų lūkesčius ir padėti pašalinti jų problemas (A6).

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus nauda“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) lengviau priimami sprendimai; (2) palankesni sprendimai; (3) stiprėjantis pasitikėjimo ryšys tarp valdžios ir piliečių; (4) naujų pasiūlymų ir idėjų generavimas; (5) piliečių pasitenkinimas; (6) neigiamų pasekmių išvengimas; (7) lūkesčių supratimas.

Iš 44 lentelės galima matyti, kad informantai išvelgė piliečių dalyvavimo naudą ne tik gyventojams, bet ir sprendimą priimančiai pusei. Informantų nuomone, piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra naudingas abiem pusėms, norinčioms prisidėti prie sprendimų priėmimo.

Informantai įsitikinę, kad piliečių dalyvavimas valdžiai padeda suprasti visuomenės norus, identifikuoti ir išspręsti gyventojų problemas, lengviau priimti teisingus sprendimus, gauti naujų idėjų bei naudingų pasiūlymų. Jei piliečiai dalyvauja sprendimų priėmimo procese, tuomet didėja tikimybė išvengti neigiamų pasekmių. Informantų nuomone, piliečių dalyvavimas yra būdas sumažinti atskirtį tarp valdžios ir gyventojų, kad stiprėtų piliečių pasitikėjimas savimi ir sprendimą priimančia institucija.

Interviu metu informantai taip pat išskyrė piliečių dalyvavimo naudą patiems piliečiams. Pasak jų, gyventojams svarbu jaustis įtakingiems, išgirstiems, įvertintiems ir išklaustytiems, tad, norint tai pasiekti, piliečiams reikia dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Jei daugiau gyventojų dalyvautų šiame procese, tuomet sprendimai labiau atspindėtų daugumos nuomonę, piliečiai galėtų tikėtis geresnių ir palankesnių priimamų sprendimų, tai sąlygotų didesnę piliečių pasitenkinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra naudingas tiek sprendimus priimančiai pusei (valdžiai), tiek sprendimo priėmimo procese dalyvaujančiai pusei (piliečiams).

2 TEMA. Piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdai

46 lentelėje pateikti piliečių dažniausiai ir rečiausiai naudojami dalyvavimo priimant sprendimus būdai. Remiantis informantų įžvalgomis, kategorija „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus būdai“ buvo suskirstyta į 10 subkategorijų (žr. 46 lentelę).

46 lentelė

Piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus būdai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
<p style="text-align: center;">5. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS BŪDAI</p>	Masiški prašymų ir skundų teikimai el. paštu	<p>Gyventojai gana aktyviai teikia administracijai prašymus, skundus <...> (A1).</p> <p><...> gyventojai aktyviai elektroniniu paštu siunčia skundus ir prašymus <...> (A2).</p> <p>Prašymai ir reikalavimai miesto tarybos nariams <...> ir elektroniniu paštu (A3).</p> <p><...> skundų ir prašymų teikimas elektroniniu paštu <...> (A4).</p> <p>Dažniausiai rašo elektroniniu paštu <...> (A5).</p> <p>Pradinis kontaktas su gyventojais dažniausiai būna elektroniniu paštu (A6).</p> <p>Gyventojai dažniausiai rašo elektroniniu paštu (A7).</p>
	Didelė raštų gausa	<p>Didelė dalis gyventojų, kurie skambina telefonu <...> yra nukreipiami tiesiogiai rašyti raštą (A2).</p> <p>Paprastai būna suinteresuotų asmenų grupės raštas, kuriame išsakoma tam tikra pozicija (A5).</p>
	Populiarėjantys mitingai ir protestai	<p>Protestai (A3).</p> <p><...> gyventojai pamėgo organizuoti <...> mitingus (A4).</p>
	Skambučių gausa	<p><...> piliečiais dažnai <...> skambina įvairiais telefono numeriais arba išsirenka vieną <...> ir bando juo gauti reikalingą informaciją (A1).</p> <p><...> dažniausiai <...> skambina telefonu. (A2).</p> <p><...> gyventojai savo bėdas nori išspręsti <...> vienu skambučiu (A2).</p> <p><...> gyventojai nori konsultuotis tradiciniu ir visiems labiausiai įprastu būdu <...> telefonu <...> (A2).</p> <p>Prašymai ir reikalavimai miesto tarybos nariams telefonu <...> (A3).</p> <p><...> vieni populiariausių būdų <...> skambučiai telefonu (A4).</p> <p>Dažniausiai <...> arba skambina telefonu (A5).</p>
	Populiarėjanti savivaldybės „facebook“ paskyra	<p><...> išreiškia savo nuomonę socialiniuose tinkluose <...> (A1).</p> <p>Dažniausiai rašo <...> „facebook“ <...> (A5).</p> <p><...> jau kurį laiką labai intensyviai gaunamų žinučių kiekis savivaldybės „facebook“ paskyroje (A7).</p>
	Menkas piliečių dalyvavimas tarybos posėdžiuose ir jų tiesioginių transliacijų peržiūrų skaičius	<p>Tarybos posėdžiuose gyventojų būna nedaug <...> nuo 10 iki 40 žmonių (A6).</p> <p><...> nedidelė dalis žiūri tiesiogines posėdžių transliacijas <...> (A6).</p> <p><...> šią dieną mes turime tik 106 prenumeratorius <...> (A7).</p>
	Retas peticijų teikimas ir nežinojimas jų reikšmės	<p>Peticijų bei forumų galimybės yra taip pat menkai išnaudojamos (A1).</p> <p>Gyventojai peticijas teikia tikrai nedažnai <...> (A2).</p> <p>Vietos savivaldos lygmeniu teikiamų peticijų yra labai nedaug. Galbūt gyventojai nelabai supranta, kas yra ta peticija, koks jos tikslas, paskirtis ir kaip ji veikia (A5).</p> <p>Per mano praktiką jų tikrai buvo nedaug <...> (A6).</p> <p>Peticijas gyventojai teikia labai retai, per mano kadenciją jų buvo gal tik 4, o paskutinė peticija buvo <...> prieš pusantų metų (A7).</p>

	Gyventojai nelabai supranta peticijų reikšmę. Peticija nėra visuomenės „šauksmas“, kad medžių kirsti negalima. Peticija reiškia, kad gyventojai prašo pakeisti teisės aktą, kuris reglamentuoja tam tikrą dalyką, arba <...> vidines tvarkas (A7).
Retas atvykimas į gyventojų priėmimą ir kreipimasis į frakciją	Kiek rečiau piliečiai <...> registruojasi į susitikimus su tarybos nariais (A1). Rečiau kreipiasi į frakciją arba ateina į gyventojų priėmimą (A5).
Retas naudojimasis e. demokratijos modulių	<...> e. demokratijos modulis <...> išnaudojamas dar nedidele dalimi (A1). <...> norisi, kad piliečiai dažniau naudotųsi e. demokratijos modulių <...> internetiniame puslapyje yra skiltis „e. konsultavimas“, tačiau šia galimybe gyventojai naudojami dar nedažnai, vidutiniškai 4 gyventojai per mėnesį (A2). <...> startavo interesantų konsultavimas per e. konsultavimo modulį, nors kol kas gyventojai juo naudojami ne taip dažnai (A7).
Viešųjų svarstymų bei projektų pristatymo svarbos nesuvokimas ir nedalyvavimas juose	Gyventojai yra kviečiami į projektų pristatymus, į posėdžių salėje vykstančius įvairius svarstymus, tačiau dažniausiai juose dalyvauja tik keli piliečiai (A4). Tad labai svarbu gyventojams dažniau dalyvauti projektų pristatymuose <...> (A5). <...> gyventojai retai dalyvauja jų pristatymuose <...> nuo 20 iki 40 žmonių (A6). <...> kaštonų alėjos svarstyme <...> dalyvavo <...> 12 žmonių (A7). Viešojo svarstymo tikslas buvo išsiaiškinti gyventojų lūkesčius, jų nuomonę ir norus apie tai, ko jie tikisi ateityje (A7). <...> kai buvo vykdomi viešieji svarstymai, projekto pristatymai ir skelbiami konkursai, piliečiai nedalyvavo (A7). Svarbu, kad <...> dalyvautų įvairių projektų svarstymuose <...> padėtų priimti konstruktyvų sprendimą (A7).

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus būdai“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) masiški prašymų ir skundų teikimai el. paštu; (2) didelė raštų gausa; (3) populiarėjantys mitingai ir protestai; (4) skambučių gausa; (5) populiarėjanti savivaldybės „facebook“ paskyra; (6) menkas piliečių dalyvavimas tarybos posėdžiuose ir jų tiesioginių transliacijų peržiūrų skaičius; (7) retas peticijų teikimas ir nežinojimas jų reikšmės; (8) retas atvykimas į gyventojų priėmimą ir kreipimasis į frakciją; (9) retas naudojimasis e. demokratijos modulių; (10) viešųjų svarstymų bei projektų pristatymo svarbos nesuvokimas ir nedalyvavimas juose.

Informantų patirtis parodė, kad gyventojai masiškai teikia įvairius skundus, prašymus ir raštus elektroniniu paštu. Taip pat informantai, prisiminę kaštonų alėjos atvejį, pabrėžė, kad piliečiai pamėgo įvairius mitingus bei protestus. Tačiau neformalioje aplinkoje informantai pasisakė, kad tai tikrai nėra geriausias būdas atkreipti valdžios dėmesį.

Kitas populiarus būdas prisidėti prie sprendimų priėmimo – telefoniniai skambučiai. Gyventojai tikisi visas problemas išspręsti greitai. Tad, informantų nuomone, būtent dėl šios priežasties piliečiai dažniausiai kreipiasi į savivaldybės atstovus telefonu, tokiu būdu norėdami konsultuotis ar gauti reikiamą informaciją.

Informantai pastebėjo, jog gyventojai vis dažniau pradeda reikštis socialinėje erdvėje. Jų teigimu, labai populiarėja savivaldybės „facebook“ paskyra, kurioje pastaruoju metu iš piliečių gaunamas didelis žinučių kiekis.

Informantų patirtis rodo, kad tik gyventojų mažuma dalyvauja tarybos posėdžiuose, stebi posėdžių transliacijas ar atvyksta į pokalbius su savivaldybės atstovais. Taip pat gyventojai retai teikia peticijas savivaldybės lygmeniu bei naudojami e. demokratijos moduliui.

Interviu metu buvo identifikuota dalyvavimo viešuosiuose svarstymuose ir projektų pristatymuose svarba. Gyventojų dalyvavimas juose yra labai svarbus, nes tai padėtų išsiaiškinti gyventojų norus, ateities lūkesčius ir priimti konstruktyvų sprendimą. Deja, įvairių svarstymų ir pristatymų metu dalyvauja tik keli piliečiai, dėl to sudėtinga priimti tinkamus sprendimus.

Remiantis informantų nuomone, galima teigti, kad gyventojai, norėdami prisidėti prie sprendimų priėmimo, dažniausiai teikia skundus, prašymus ir pasiūlymus elektroninius paštu, rašo į savivaldybės „facebook“ paskyrą, taip pat skambina telefonu arba organizuoja mitingus. Kiek rečiau gyventojai dalyvauja viešuosiuose svarstymuose, projektų pristatymuose, tarybos posėdžiuose, stebi tiesiogines jų transliacijas, atvyksta į gyventojų priėmimą ir teikia peticijas.

3 TEMA. Savivaldybės atstovų patirtis, susijusi su piliečių dalyvavimu priimant sprendimus

Norint išanalizuoti savivaldybės atstovų patirtį, susijusią su piliečių dalyvavimu priimant sprendimus, tikslinga išsiaiškinti jų komunikacijos procesus ir gyventojų įtraukimo būdus. Šiam tikslui pasiekti buvo išskirtos dvi kategorijos. Viena jų „Savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesai“ buvo suskirstyta į 5 subkategorijas (47 lentelė).

Savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
6. SAIVALDYBĖS IR PILIEČIŲ KOMUNIKACIJOS PROCESAI	Nuolatinis bendradarbiavimas ir konsultavimas	<p><...> savivaldybės atstovai tikrai noriai bendradarbiauja su gyventojais ir atsako į jiems rūpimus klausimus arba nukreipia pas tuos asmenis, kurie gali į juos atsakyti (A1).</p> <p><...> gyventojai dažnai susiduria su tam tikrais nesklandumais <...> tad šiuo atveju tiek e. konsultavimas, tiek konsultavimas telefonu labai padeda (A1).</p> <p>Bendradarbiavimas vyksta padedant atsakyti į <...> rūpimus klausimus arba nukreipus piliečius pas kitus specialistus, turinčius tuo klausimu didesnę kompetenciją (A2).</p> <p><...> konsultacijos vyksta gyventojų priėmimo skyriuje <...> taip pat ir elektroniniais paštais (A5).</p> <p>Mes visada piliečius išklausome, konsultuojame, o jei tam neturime kompetencijos, tuomet nukreipiame pas atsakingą specialistą (A7).</p> <p>Mes su piliečiais bendradarbiaujame <...> susitikimų metu, projektų pristatymuose, viešuosiuose svarstymuose <...> (A7).</p> <p><...> gyventojų konsultavimas yra savivaldybės atstovo kiekvienos dienos darbas (A7).</p>
	Savivaldybės reagavimas į pagrįstą piliečių nuomonę	<p>Gyventojų nuomonė dažniausiai daro tiesioginę įtaką savivaldybei <...> (A1).</p> <p>Jei yra kolektyviniai gyventojų prašymai <...> dažniausiai savivaldybė rimtai į tai pasižiūri ir <...> bando išspręsti bėdas (A2).</p> <p>Į gyventojų laiškus yra reaguojama visada <...> tam skirta 20 darbo dienų <...> specialistas privalo visada atsakyti <...> (A2).</p> <p>Jeigu nuomonė yra pagrįsta, atsakingi asmenys rimtai svarsto ją ir, jeigu atitinka įstatymus <...> atsižvelgia (A3).</p> <p>Į piliečių nuomonę atsižvelgiama visada <...> (A4).</p> <p><...> jei gyventojų prašymai <...> yra nepagrįsti <...> tuomet jų prašymai yra atmetami <...> arba jų svarstymai nukeliami į kitus metus (A4).</p> <p><...> savivaldybė turi reaguoti į gyventojų skundus <...> (A4).</p> <p>Tie piliečiai, kurie <...> pateikia argumentuotus ir svarius pastebėjimus, tuomet <...> į jų nuomonę yra atsižvelgiama (A5).</p> <p><...> kaštonų alėjos mitingas tikrai liko pastebėtas <...> gyventojai juo išprovokavo papildomą medžių tyrimą. Tai tik įrodo, kad savivaldybė atsižvelgia į gyventojų nuomonę (A6).</p> <p>Mūsų pareiga yra į juos reaguoti <...> savivaldybė per 20 darbo dienų turi į juos atsakyti (A7).</p> <p>Visi dirba stropiai ir atsakinėja į visus <...> užduodamus klausimus (A7).</p> <p>Jei piliečiai ateina į viešąjį svarstymą ir pareiškia, kad nesutinka dėl tam tikro sprendimo, išdėsto svarius argumentus įvardija tam tikras pasekmes, tuomet valdžia tikrai į tai reaguoja. <...> mes koreguojame atitinkamą užduotį, o projektuotojas, atsižvelgdamas į tai, priima tinkamesnius sprendimus (A7).</p>
	Ilgas atsakymų laukimas ir gyventojų pasipiktinimas	<p><...> gyventojai savo bėdas nori išspręsti greitai <...> tačiau viską būtina užfiksuoti ir užregistruoti <...> nusiųsti tam tikram specialistui, ir dėl to piliečiai <...> yra nepatenkinti ir pasipiktinę (A2).</p> <p><...> dėl laiko stokos nespėjama visada gyventojams atsakyti operatyviai <...> (A2).</p>

	Greiti, aiškūs ir tikslūs atsakymai į miestiečių klausimus turi būti vienas iš savivaldybės prioritetų. Deja, atsakoma negreitai. Parašius elektroninį laišką, atsakymo gali tekti laukti ir savaitę (kartais ilgiau) (A3).
Menka piliečių dalyvavimo įtaka tarybos posėdžių metu priimamiems sprendimams	<p><...> tarybos posėdžių metu <...> galutiniam tarybos sprendimui gyventojai įtakos neturi (A2).</p> <p><...> jei piliečiai ateina į tarybos posėdį tada, kai jau reikia priimti sprendimą, tuomet <...> pakeisti sprendimo jau nebegalima (A5).</p> <p>Pats dalyvavimas tarybos posėdžiuose sprendimo pakeisti ar kitaip turėti kitokios įtakos nebegali (A6).</p> <p>Jei gyventojas nori keisti sprendimą, tuomet dažniausiai šie pokalbiai vyksta prieš komitetų ir tarybos posėdžius (A6).</p> <p>Nėra labai svarbu, kad pilietis būtinai dalyvautų tarybos posėdyje (A7).</p>
Gyventojų prašymų atmetimas dėl lėšų trūkumo	<p><...> gauname daug laiškų <...> reikalauja skirti tam nemažai lėšų. Tokiu atveju ne visada yra atsižvelgiama į jų prašymus ir pastebėjimus dėl riboto biudžeto <...> problemų svarstymas nukeliamas į kitus metus (A2).</p> <p><...> dažniausiai tai būda dėl riboto biudžeto (A2).</p> <p><...> jei gyventojų prašymai ar pastebėjimai <...> reikalauja skirti papildomų lėšų, kurių skirti negali, tuomet jų prašymai yra atmesti nurodant priežastis arba nukeliami kitiems metams (A4).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Savivaldybės ir piliečių komunikacijos procesai“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) nuolatinis bendradarbiavimas ir konsultavimas; (2) savivaldybės reagavimas į pagrįstą piliečių nuomonę; (3) ilgas atsakymų laukimas ir gyventojų pasipiktinimas; (4) menka piliečių dalyvavimo įtaka tarybos posėdžių metu priimamiems sprendimams; (5) gyventojų prašymų atmetimas dėl lėšų trūkumo.

Interviu metu informantai pasisakė apie tai, kad savivaldybė stengiasi bendradarbiauti su piliečiais ir nuolatos juos konsultuoti. Pasak jų, bendradarbiavimas vyksta atsakant į piliečių užduodamus klausimus, juos išklausanč, konsultuojant arba nukreipiant gyventojus pas tam tikrus specialistus, kurie turi kompetencijos atitinkamu klausimu. Informantai teigė, kad su piliečiais dažniausiai bendradarbiaujama ir konsultuojamasi telefonu, elektroniniu paštu, taikant e. demokratijos modulį, susitikimų metu, projektų pristatymuose ir viešuosiuose svarstymuose. Pasak informantų, gyventojų konsultavimas yra savivaldybės atstovų kiekvienos dienos darbas.

Taip pat buvo išsiaiškinta, kad savivaldybė visada privalo reaguoti į gyventojų nuomonę. Pavyzdžiui, į bet kokio pobūdžio gyventojų laiškus savivaldybė turi atsakyti ne vėliau kaip per 20 darbo dienų. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad reagavimas nėra lygus problemos išsprendimui. Informantai atvirai prakalbo apie tai, kad savivaldybė labiausiai atsižvelgia tik į pagrįstą piliečių nuomonę. Pasak jų, savivaldybė visada atsižvelgia į gyventojų nuomonę, kai piliečių pastebėjimai arba prašymai yra organizuoti, argumentuoti, svarūs, pagrįsti ir

neprieštarauja įstatymams. Tuomet savivaldybė deda visas pastangas, kad išspręstų piliečių problemas.

Interviu metu buvo išsiaiškinta, kad kai kurie komunikacijos procesai nėra tobuli ir dėl šios priežasties gyventojai dažnai būna pasipiktinę. Pasak informantų, vienas iš savivaldybės prioritetų turėtų būti operatyvūs ir aiškūs atsakymai į gyventojų klausimus. Deja, savivaldybės atstovai dažnai nespėja gyventojams atsakyti greitai, o atsakymo piliečiai gali laukti kartais ilgiau nei savaitę. Informantai paaiškino, kad taip yra dėl laiškų gausos ir laiko trūkumo. Atsakinėjimas į gyventojų klausimus yra gana ilgas procesas, nes gyventojų užklauso yra užfiksuojamos, užregistruojamos, perduodamos specialistams, turintiems kompetencijos atitinkamais klausimais ir t.t. Taip pat gyventojai dažnai būna nepatenkinti dėl jų prašymų atmetimo. Piliečiai dažnai teikia prašymus, kuriems įgyvendinti reikia skirti nemažai lėšų. Dėl riboto biudžeto savivaldybės atstovai privalo jų prašymus atmesti, nurodyti priežastis arba prašymų svarstymą nukelti į kitus metus.

Įdomu tai, kad informantai prisipažino, jog piliečiai, dalyvaudami tarybos posėdžiuose, galutiniam sprendimui įtakos nedaro. Posėdžių metu tarybos nariai dažniausiai jau yra priėmę galutinį sprendimą, tuomet yra trys variantai: (1) balsuojama už; (2) balsuojama prieš; (3) sprendimas būna atidėtas kitam posėdžiui. Trečias variantas būna labai retai. Jei posėdžio metu piliečiai kelia argumentuotą klausimą, kurio sprendimas nereikalauja daug finansų, tuomet sprendimas būna atidėtas kitam posėdžiui. Tačiau, jei piliečiai nori pakeisti ar turėti kitokią įtaką sprendimui, jie turi savo nuomonę reikšti ne tarybos posėdžių metu, o viešuosiuose svarstymuose, projektų pristatymuose arba susitikimų su savivaldybės atstovais metu.

Apibendrinant galima teigti, kad savivaldybė kasdien bendradarbiauja su piliečiais, juos konsultuoja, reaguoja į jų nuomonę ir atsižvelgia į išsakytas pastabas, jei jos būna argumentuotos, pagrįstos ir nereikalaujančios skirti didelių lėšų. Informantai pabrėžė, kad gyventojams tenka ilgai laukti atsakymų į klausimus, kuriuos jie užduoda el. paštu ar telefonu. Taip pat buvo išsiaiškinta, kad piliečių dalyvavimas tarybos posėdžiuose sprendimo pakeisti dažniausiai negali, tad gyventojams būtina aktyviai reikštis prieš komitetų ir tarybos posėdžius.

Kita kategorija „Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus“ buvo išskirta, norint išanalizuoti gyventojų įtraukimo būdus, kuriuos naudoja savivaldybė. Ši kategorija buvo suskirstyta į 5 subkategorijas (žr. 48 lentelę).

Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
7. GYVENTOJŲ ĮTRAUKIMAS Į SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUS	„Facebook“ paskyros sukūrimas	<p><...> prieš mažiau nei dvejus metus savivaldybė susikūrė savo „facebook“ paskyrą <...> (A1).</p> <p>Socialiniai tinklai padeda pasiekti dalį savivaldybės darbuotojų ir tarybos narių (A3).</p> <p><...> būtent dėl to visai neseniai buvo sukurta savivaldybės „facebook“ paskyra. Tokiu būdu savivaldybė siekia daugiau gyventojų įtraukti į sprendimo priėmimo procesus (A7).</p>
	Įtraukimas per informacijos viešinimą	<p>Apie URBAN programą tikrai buvo nemažai informacijos <...> (A1).</p> <p>Savivaldybė visuomet informuoja gyventojus apie vykdomus projektus <...> (A2)</p> <p><...> informacijos visada buvo gausu ir ji buvo nuolatos talpinama Šiaulių internetiniame puslapyje (A2).</p> <p><...> visos įmanomos informacijos viešinimas (A3).</p> <p>„Open Data“ esmė – informacija, kurios viešinimo nedraudžia įstatymai, privalo būti vieša. Kai žinai, kas vyksta, gali turėti savo nuomonę ir argumentus (A3).</p> <p>URBAN projektų planai skelbiami viešai nuo 2016 m. <...> (A3).</p> <p><...> visi projektai pagal taisykles yra viešiniami <...> (A4).</p> <p><...> viešiniami kvietimai atvykti į projektų pristatymus <...> tinklalapyje talpinama informacija apie sprendimų priėmimą <...> (A5).</p> <p><...> vietinėje žiniasklaidoje savivaldybė yra išpirkusi informacijos skiltį (A5).</p> <p>Į sprendimų priėmimą gyventojai įtraukiami per viešinimą. Periodiškai viešinama informacija apie biudžeto ir įvairių projektų pristatymo laiką bei vietą (A6).</p> <p><...> skelbdama konkursus ar tam tikrus projektus, savivaldybė viešai nurodo tiesioginius atsakingų asmenų kontaktus (A6).</p> <p><...> savivaldybė taip pat informuoja gyventojus apie savo veiklą ir įvairius renginius (A7).</p> <p>Vyko projekto viešinimai <...> (A7).</p>
	Registracija dėl pokalbio su valdžios atstovais	<p><...> kada vyksta gyventojų priėmimai, registruojasi susitikimams su tarybos nariais (A1).</p> <p><...> gyventojai yra kviečiami į pokalbius su valdžios atstovais <...> (A2).</p> <p><...> piliečiai visada gali registruotis dėl pokalbių su valdžios atstovais <...> (A5).</p> <p><...> tuomet registruojasi dėl pokalbio (A6).</p>
	Tiesioginis posėdžių ir svarstymų transliavimas	<p><...> galimybės stebėti ar net dalyvauti tarybos posėdžiuose <...> (A2).</p> <p>Posėdžiai ir svarbių klausimų svarstymai transliuojami viešai „youtube“ (A3).</p> <p>Tiesioginis posėdžių transliavimas <...> (A5).</p>
	Sąlygų gyventojams dalyvauti posėdžiuose ir svarstymuose sudarymas	<p>Savivaldybės pagrindinė užduotis pasirūpinti tais instrumentais, kuriais gyventojai galėtų patogiai naudotis (A1).</p> <p><...> savivaldybės žingsniai <...> sudaromos sąlygos gyventojams, kurie turi motyvą vienaip ar kitaip lemti sprendimų priėmimą, turėti tą galimybę (A1).</p> <p><...> gyventojams sudarytos galimybės dalyvauti viešuosiuose svarstymuose, tarybos posėdžiuose <...> (A1).</p> <p>gyventojai yra kviečiami į <...> įvairius svarstymus <...> sudaromos galimybės <...> dalyvauti tarybos posėdžiuose <...> (A2).</p> <p>Biudžeto viešo svarstymo metu buvo įmanoma užduoti klausimus (A3).</p>

	Savivaldybė sudaro sąlygas gyventojams dalyvauti viešuose svarstymuose, tarybos posėdžiuose <...> (A4). <...> piliečiai ateina į tarybos posėdį <...> (A5).
--	--

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) „facebook“ paskyros sukūrimas; (2) įtraukimas per informacijos viešinimą; (3) registracija dėl pokalbio su valdžios atstovais; (4) tiesioginis posėdžių ir svarstymų transliavimas; (5) sąlygų gyventojams dalyvauti posėdžiuose ir svarstymuose sudarymas.

Piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimą svarbą akcentuoja Garrigues (2017), kuri teikia, kad piliečiai negalės dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, jei savivaldybė nesuteiks jiems dalyvavimo „įrankių“. Pasak autorės, savivaldybė privalo nuolat konsultuoti gyventojus, teikti jiems aktualią informaciją, kviešti į susitikimus su išrinktais savivaldybės atstovais, skatinti gyventojus stebėti įvairių projektų įgyvendinimą bei bendradarbiauti su jais.

Interviu metu informantai akcentavo, kad kažkokių ypatingų veiksmų, norėdama labiau įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą, savivaldybė neatlieka. Vis dėlto labai svarbus Šiaulių miesto savivaldybės naudojamas įtraukimo būdas – galimybių piliečiams dalyvauti sprendimų priėmimo procese sudarymas. Kitaip tariant, Šiaulių miesto savivaldybė suteikia instrumentus, kuriais gyventojai gali patogiai naudotis.

Šiam tikslui pasiekti savivaldybė sudaro sąlygas gyventojams dalyvauti viešuose svarstymuose, tarybos posėdžiuose, stebėti tiesiogines jų transliacijas, registruotis dėl pokalbių su valdžios atstovais ir pan. Taip pat, siekdama įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą, savivaldybė visai neseniai sukūrė savo „facebook“ paskyrą. Tokiu būdu tikimasi pasiekti daugiau jaunesnio amžiaus piliečių.

Taip pat informantai paminėjo, kad į sprendimų priėmimo procesą gyventojai yra įtraukiami per informacijos viešinimą. Informantų teigimu, savivaldybė visais įmanomais būdais visuomet informuoja gyventojus apie savo veiklą, vykdomus projektus, planus, taip pat viešina kvietimus atvykti į projektų pristatymus, informaciją apie biudžeto ir įvairių projektų pristatymo laiką, konkursus ir įvairius renginius.

Apibendrinant galima teigti, kad savivaldybės atstovai, stengdamiesi įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą, ypač daug apie tai negalvoja, tačiau vis dėlto sudaro tam galimybes. Pagrindinės galimybės, kurias savivaldybė suteikia, yra sąlygų gyventojams dalyvauti posėdžiuose ir svarstymuose sudarymas, „facebook“ paskyros sukūrimas ir visos galimos informacijos viešinimas.

4 TEMA. Gyventojų informavimo ypatumai

49 lentelėje išskirti šaltiniai, kurie geriausiai pateikia gyventojams informaciją, reikalingą prisidedant prie viešųjų sprendimų priėmimo, bei pagrindiniai sunkumai, su kuriais susiduria savivaldybė, siekdama informuoti gyventojus ar paskatinti dalyvauti viešuosiuose svarstymuose.

49 lentelė

Gyventojų informavimo ypatumai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
8. GYVENTOJŲ INFORMAVIMO YPATUMAI	Didėjantis gyventojų pasiekiamumas per socialinius tinklus	<p><...> labai svarbus yra socialinių tinklų vaidmuo <...> pasiekiamo jaunesnę gyventojų kartą (A1).</p> <p><...> pasiekti didelę dalį žmonių padeda socialiniai tinklai ir savivaldybės „facebook“ paskyra (A2).</p> <p>Socialiniai tinklai <...> puikiai tinka aktualių temų viešam nagrinėjimui (A3).</p> <p><...> vis daugiau žmonių kreipiasi į savivaldybės „facebook“ paskyrą <...> talpinama visa naujausia informacija apie savivaldybės vykdomą veiklą ar priimamus sprendimus (A6).</p> <p><...> „facebook“ <...> padeda išspręsti tam tikras problemas greičiau ir efektyviau. „Facebook“ paskyroje savivaldybė <...> informuoja gyventojus apie savo veiklą ir įvairius renginius. Šiuo kanalu lengviau pasiekiami jaunimą ir vidutinio amžiaus žmonės <...> tiek meras, tiek kiti tarybos nariai labai aktyviai naudoja socialinius tinklus (A7).</p>
	Didelė informacijos sklaida vietinėje žiniasklaidoje	<p>Svarbus <...> vietinės televizijos vaidmuo <...> (A1).</p> <p><...> stipriausias kanalas yra žiniasklaida <...> savivaldybė mažiausiai vieną kartą per savaitę dalyvauja spaudos konferencijoje, kurios metu yra išsakytos <...> mero, įvairių specialistų aktualijos, pateikiami tarybos nutarti sprendimai, aptariami įvairūs projektai <...> (A2).</p> <p><...> per žiniasklaidos priemones yra plačiai ir intensyviai skleidžiama informacija apie vykdomus projektus <...> Taip pat vietinės žinios (A5).</p> <p><...> vyresnio amžiaus žmonės, manau, informaciją lengvai randa ketvirtadieniais spausdinamoje miesto dienraščio rubrikoje „Savivaldybės žinios“ (A7).</p>
	Daugiau populiarumo sulaukianti savivaldybės interneto svetainė	<p>Svarbus <...> interneto tinklapis, kuris pastaruoju metu populiarėja, sulaukia vis daugiau lankytojų ir tos informacijos skaitytojų <...> (A1).</p> <p><...> informacija savivaldybės internetiniame puslapyje periodiškai atnaujinama, nestokojama naujovių <...> (A2).</p> <p>Naujausia informacija ir didžiausias jos kiekis yra interneto svetainėje (A3).</p> <p>Tiek savivaldybės tinklalapyje <...> yra plačiai ir intensyviai skleidžiama informacija apie vykdomus projektus <...> (A5).</p> <p>Posėdžių klausimai pateikiami pagrindiniame Šiaulių miesto internetiniame puslapyje, taip pat yra viešai skelbiami Šiaulių miesto strateginiai planai (A5).</p> <p><...> kaip ir internetiniame puslapyje www.siauliai.lt, talpinama visa naujausia informacija apie savivaldybės vykdomą veiklą ar priimamus sprendimus (A6).</p> <p><...> galėčiau išskirti savivaldybės interneto svetainę <...> buvo atnaujinta jos turinio valdymo sistema <...> piliečiai gali lengviau rasti reikiamą informaciją telefonu, nes jos turinys buvo pritaikytas mobiliesiems įrenginiams (A7).</p>

	<p>2017 metais savivaldybės puslapyje buvo įdiegta nauja dokumentų paieškos sistema <...> (A7). <...> per 2015 metus savivaldybės puslapyje apsilankė tik apie 150000 lankytojų, o 2017 metais – net 500000 lankytojų <...> šis puslapis darosi patrauklesnis gyventojams (A7).</p>
<p>Informacijos gausos ir jos atsirinkimo problema</p>	<p>Informacija turėtų būti konkretesnė ir paprasčiau randama (A1). <...> informacijos visada buvo gausu <...> A2. Naujausia informacija ir didžiausias jos kiekis yra interneto svetainėje. Deja, ji kol kas nėra labai patogi (A3). Pagrindinis informacijos šaltinis yra www.siauliai.lt portalas. Deja, prie jo dar reiki padirbėti. Jame sudėtinga rasti aktualią informaciją (A3). <...> Šiaulių miesto savivaldybės internetiniu tinklapiu yra gana sudėtinga naudotis paprastam piliečiui. Informacijos jame yra labai daug ir naudingos, tačiau, kai reikia žmogui rasti tai, ko ieško, dažniausiai misija neįmanoma <...> (A4). <...> savivaldybės oficialiame internetiniame puslapyje surasti reikiamą informaciją yra sudėtinga (A4). Informacijos piliečiams yra pateikiama tikrai pakankamai <...> (A5). Manau, kad informacijos yra pakankamai, tačiau klausimas, ar ji teisingai ir tikslingai pateikiama miesto gyventojams (A6). Informacijos yra tikrai gausu ir gyventojams turėtų jos pakakti (A7).</p>
<p>Sudėtingas informacijos pateikimas</p>	<p><...> dėl savo oficialumo ir rašto kalbos, visas viešasis sektorius yra sunkiau suprantamas gyventojams negu verslas <...> viena iš savivaldybės <...> užduočių ir būtų stengtis informaciją piliečiams padaryti suprantamesnę bei ją pateikti kuo paprasčiau ir trumpiau (A1). <...> kol kas pateikiama informacija nėra visiškai aiški ir lengvai suprantama vietos gyventojams (A4). <...> kai kurie sprendimai yra sudėtingiau pateikiami ir jie <...> reikalauja didesnės piliečių kompetencijos, keliolikos teisės aktų pasiskaitymo ir bendro supratimo (A6). Oficialūs dokumentai, kuriuose aprašomi sprendimai ar nutarimai, yra sudėtingesni, ir, norint juos iš esmės suprasti, reikalinga šokia tokia piliečių kompetencija (A7).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Gyventojų informavimo ypatumai“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) didėjantis gyventojų pasiekiamumas per socialinius tinklus; (2) didelė informacijos sklaida vietinėje žiniasklaidoje; (3) daugiau populiarumo sulaukianti savivaldybės interneto svetainė; (4) informacijos gausos ir jos atsirinkimo problema; (5) sudėtingas informacijos pateikimas.

Informantai pasisakė apie vis daugiau gyventojų populiarumo sulaukiančią savivaldybės interneto svetainę. Pastebima, kad interneto svetainė www.siauliai.lt sulaukia didėjančio gyventojų skaičiaus. Joje periodiškai atnaujinama informacija, taip pat yra atnaujinta jos turinio valdymo sistema.

Informantų nuomone, gyventojų informavimas yra labai svarbus, tad informacijos apie sprendimų priėmimą yra gausu ir gyventojams turėtų jos pakakti. Informantai teigė, kad informacija visuomet turėtų būti konkreti, aiški ir lengvai randama. Deja, reali situacija yra

kitokia. Interviu metu buvo išsiaiškinta: nors savivaldybės interneto svetainėje informacijos yra itin daug, tačiau jos paieška nėra patogi ir dažnai per daug sudėtinga jos lankytojams.

Informantai taip pat pabrėžė socialinių tinklų ir vietinės žiniasklaidos svarbą. Jų nuomone, socialiniai tinklai padeda pasiekti jaunesnę gyventojų kartą, greičiau ir efektyviau išspręsti piliečių problemas, o per vietinę žiniasklaidą būtent vyresnio amžiaus žmonės lengviau pasiekia reikiamą informaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad geriausi šaltiniai, kurie pateikia gyventojams informaciją, reikalingą prisidedant prie viešųjų sprendimų priėmimo, yra socialiniai tinklai, oficiali savivaldybės interneto svetainė bei vietinė žiniasklaida. Didžiausias savivaldybės iššūkis – sugalvoti informacijos pateikimo būdą, kuris palengvintų gyventojams ją atsirinkti.

5 TEMA. Piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys ir skatinimo dalyvauti perspektyvos

50 lentelėje išskirtos pagrindinės priežastys, kodėl gyventojai nepakankamai dalyvauja viešųjų sprendimų priėmimo procesuose. Remiantis informantų įžvalgomis, kategorija „Piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys“ buvo suskirstyta į 7 subkategorijas (žr. 50 lentelę).

50 lentelė

Piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
9. PILIEČIŲ NEPAKANKAMO DALYVAVIMO PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS PRIEŽASTYS	Informacijos gausos ir jos pasiekiamumo problema	<p><...> informacijos sklaidos klausimas vis tiek išlieka aktualus (A1).</p> <p><...> dažnai <...> informacija lieka nepastebėta <...> (A1).</p> <p><...> galima būtų išskirti vyresnio amžiaus žmonės, kuriuos sunku pasiekti internetu (A2).</p> <p><...> informacija apie tai nepasiekia gyventojų <...> (A4).</p> <p><...> dažnai informacija apie priimamus sprendimus gyventojų nepasiekia <...> (A4).</p> <p><...> sulaukiame daug laiškų iš piliečių su įvairiais klausimais, kurie aptariami ir pateikiami viešai <...> kol kas pateikiama informacija nėra visiškai aiški ir lengvai suprantama vietos gyventojams (A4).</p> <p><...> problema – kaip pateikti informaciją, kad ji pasiektų kiekvieną pilietį (A5).</p> <p><...> informacija pasiekia tik tuos piliečius, kurie patys labai domisi viešųjų sprendimų priėmimu (A5).</p> <p><...> sunkiausia surasti sprendimą, kad informacija, kurią nori paskleisti savivaldybė, pasiektų kiekvieną pilietį (A6).</p> <p><...> labai sunku tampa „prisibelsti“ prie piliečio, kai jį atakuoja <...> daug informacijos, įvairios reklamos, antraštės ir skandalai (A7).</p> <p>Pilietis dažnai sutrinka <...> informacijos sraute <...> (A7).</p>
	Per vėlus piliečių informavimas	<...> taip yra todėl, kad piliečiai per vėlai informuojami (A4).

	<p><...> jei koks nors svarstymas yra labai sudėtingas ir reikalaujantis gyventojų prisidėjimo, skleisti informaciją reikėtų pradėti kuo anksčiau (A4).</p> <p><...> gyventojai dažnai informuojami <...> likus <...> kelioms dienoms (A6).</p> <p><...> piliečiai nėra laiku apie tai informuoti (A6).</p>
Pilietiško ir domėjimosi stoka	<p><...> yra didelė siekiamybė, kad žmonės <...> turėtų daugiau <...> pilietiško <...> (A1).</p> <p><...> tiesiog reikia daugiau domėtis (A2).</p> <p>Pagrindinė problema – gyventojų domėjimosi stoka (A3).</p> <p><...> kaip svarbu būti pilietiškam <...> (A4).</p> <p><...> piliečiai laiku nepradeda domėtis tam tikrais projektais <...> (A4).</p> <p><...> projektai nebūna įgyvendinti laiku dėl to, kad piliečiai per vėlai pradeda domėtis <...> (A4).</p> <p>Kitos nedalyvavimo priežastys gali būti <...> menkas domėjimasis sprendimų priėmimu ir kitais aktualiais klausimais bei pilietiško nebuvimas (A5).</p> <p>Menkas domėjimasis miesto aplinka, abejingumas savo pareigoms <...> (A7).</p>
Didelis gyventojų užimtumas ir laiko trūkumas	<p><...> didelis užimtumas gyventojų, nes dažniausiai aktyvesni yra tie žmonės, kurie nedalyvauja darbo rinkoje <...> (A1).</p> <p><...> pagrindinė laiko problema (A1).</p> <p>Manau, kad piliečiai yra užimti ir neturi laiko dalyvauti priimant viešuosius sprendimus (A6).</p> <p><...> ir laiko trūkumas (A7).</p>
Netinkamas gyventojų nuomonės formavimas	<p>Žiniasklaida dažniausiai išryškina skandalingus, bet ne visada aktualius klausimus (pvz.: įvairios politikų rietenos dėl smulkmenų) (A3).</p> <p>Tarybinės spaudos metų pasekmės (A3).</p> <p><...> gyventojai, užuot dalyvavę posėdžiuose, pasiduoda aplinkos įtakai, pavyzdžiui, žiniasklaidos skandalams, politikų pasisakymams, o tai blogai formuoja jų nuomonę (A5).</p> <p><...> dažnai gyventojų nuomonė būna paveikta kai kurių politikų (A7).</p> <p>Gyventojai turėtų formuoti savo nuomonę dalyvaudami viešuosiuose svarstymuose, diskutuodami su valdžios atstovais, o ne leisti, kad jų nuomonei įtaką turėtų tam tikri politikos „vilgai“ ar kiti asmenys (A7).</p> <p>Pilietis dažnai nesusivokia <...> informacijos sraute ir pradeda skaityti tik antraštes, iš kurių vėl susiformuoja netinkama nuomonė (A7).</p>
Nepatogus projektų pristatymo laikas	<p><...> galima būtų išskirti netinkamą įvairių projektų pristatymo laiką <...> gyventojams labai nepatogu, kai jie vyksta darbo valandomis (A1).</p> <p><...> labai sunku surasti visiems patogų projektų pristatymų laiką (A6).</p> <p><...> įvairūs projektų pristatymai vyksta darbo valandomis <...> (A6).</p>
Baimė ir manymas, kad niekas nepasikeis	<p><...> baimė, kad jų dalyvavimas nieko nepakeis (A2).</p> <p>Galbūt jie jaučia nusivylimą ir kitą kartą nedalyvauja, nes mano, kad niekas nepasikeis (A5).</p> <p><...> gali būti baimė pareikšti savo nuomonę <...> (A5).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kategorijoje „Piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys“ buvo išskirtos šios subkategorijos: (1) informacijos gausos ir jos pasiekiamumo problema; (2) per vėlus piliečių informavimas; (3) pilietiško ir domėjimosi stoka; (4) didelis

gyventojų užimtumas ir laiko trūkumas; (5) netinkamas gyventojų nuomonės formavimas; (6) nepatogus projektų pristatymų laikas; (7) baimė ir manymas, kad niekas nepasikeis.

Informantai vieningai pripažino, kad egzistuoja informacijos gausos ir jos pasiekiamumo problema bei per vėlus piliečių informavimas, tai turi įtaką nepakankamam piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo procese. Jų nuomone, informacijos sklaidos klausimas vis dėlto išlieka aktualus, nes dažnai informacija lieka nepastebėta, gyventojai laiku nesužino apie tam tikrus sprendimus, projektų svarstymo laiką ir pan. Informantai teigė, kad gyventojai apie įvairių projektų svarstymų laiką turėtų būti anksčiau informuojami, nes šiuo metu dažniausiai tai daroma, kai lieka tik kelios dienos iki jo.

Informantų patirtis byloja, kad aktyvesni piliečiai yra tie žmonės, kurie nedalyvauja darbo rinkoje, todėl, jų nuomone, didelė dalis gyventojų yra labai užimti žmonės, kurie paprasčiausiai neturi laiko dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Informantai nurodė dar vieną nepakankamo dalyvavimo priežastį, t. y. nepatogų projektų pristatymų ir svarstymų laiką. Pasak jų, jie dažniausiai vyksta darbo valandomis, todėl didelė dalis užimtų gyventojų net neturi galimybės juose dalyvauti.

Kitos, informantų išskirtos, nepakankamo dalyvavimo priežastys buvo gyventojų baimė ir manymas, kad niekas nepasikeis, bei neteisingas gyventojų nuomonės formavimas. Informantai galvoja, kad piliečiai bijo pareikšti savo nuomonę ir jaučia nusivylimą. Taip pat informantai įsitikinę, kad piliečių netinkamą nuomonę suformuoja žiniasklaidos skandalai, straipsnių antraštės bei įvairūs politikų pasisakymai. Jų manymu, gyventojai neturėtų pasiduoti aplinkos spaudimui, o savo nuomonę turėtų formuoti dalyvaudami įvairiuose svarstymuose.

Remiantis informantų atsakymais, piliečiai per mažai domisi priimamais sprendimais. Pasak jų, gyventojams labai trūksta pilietiškumo ir pareigos jausmo. Dėl šių priežasčių įvairūs projektai nebūna įgyvendinti laiku ir gyventojai būna nepatenkinti. Informantų nuomone, labai svarbu, kad pilietis žinotų savo pareigas, būtų pilietiškas ir laiku pradėtų domėtis tuo, kas vyksta jų mieste.

Apibendrinant informantų pasisakymus, galima teigti, kad piliečiai nepakankamai dalyvauja priimant viešuosius sprendimus dėl informacijos atsirinkimo ir jos pasiekiamumo problemos, per vėlaus piliečių informavimo, baimės, kad niekas nepasikeis, pilietiškumo ir domėjimosi stokos, didelio gyventojų užimtumo ir laiko trūkumo, blogai formuojamos gyventojų nuomonės bei nepatogaus projektų pristatymo laiko.

51 lentelėje išskirtos piliečių dalyvavimo priimant sprendimus tobulinimo sritys, remiantis informantų įžvalgomis. Kategorija „Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus skatinimo galimybės“ buvo suskirstyta į 9 subkategorijas (žr. 51 lentelę).

51 lentelė

Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus skatinimo galimybės

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
10. PILIEČIŲ DALYVAVIMO PRIIMANT SPRENDIMUS SKATINIMO GALIMYBĖS	Politinių partijų atstovų didesnė informacijos sklaida	Įvairios politinės partijos, kurios turi savo atstovus taryboje, galėtų labiau dalintis informacija ir kviesti piliečius į projektų svarstymus (A7).
	Pilietiškumo stiprinimas	<p><...> yra didelė siekiamybė, kad žmonės <...> turėtų daugiau <...> pilietiškumo <...> (A1).</p> <p><...> reikia nepamiršti jaunosios kartos, kuri auga ir yra mūsų ateitis. Reikėtų daugiau dėmesio skirti pilietiškumo ugdymo pamokoms bei mokyti mokinius, kaip svarbu būti pilietiškam, domėtis įvairiais dalykais, turėti apie tai nuomonę <...> (A4).</p> <p><...> kaip svarbu būti pilietiškam <...> (A4).</p> <p><...> Lietuvoje reikėtų stiprinti pilietiškumą nuo mažų dienų tiek mokyklose, tiek ir universitetuose. Mokyklose reikėtų, kad pilietiškumo pamokas vestų vaikų autoritetą turintis asmuo. Universitetai turėtų skatinti studentus eiti į įvairias organizacijas, bendruomenes ar net politines partijas ir stebėti jos narius, bendrauti, būti jose. Tada žmonės formuos savo nuomonę, sužinos kelius, kuriais pilietiškai jie gali pasiekti tam tikrų tikslų, taps tolerantiškesni, praplės savo akiratį, supras, kad gyvenime egzistuoja daugiau įvairių tiesų, o galbūt galiausiai ir įsijungs į šias organizacijas (A7).</p>
	Prievartos priemonių taikymas	<p><...> priverstinė priemonė <...> naudojama kai kuriose išsivysčiusiose šalyse ir puikiai veikia siekiant aktyvinti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Šios priemonės principas yra toks, jei pilietis nedalyvauja sprendimų priėmimo procese, rinkimuose, apklausose <...> vadinasi, jis neišreiškia savo pilietinės pozicijos ir tuomet netenka tam tikrų garantijų (A5).</p> <p><...> Italijoje, Graikijoje, Olandijoje, Belgijoje egzistuoja tam tikra gyventojų įtraukimo „per prievartą“ priemonė. Kitaip sakant, jeigu gyventojas neatlieka savo pilietinės pareigos (nedalyvauja rinkimuose kelis kartus iš eilės), jam atitinkamai bus ilgesnis terminas gauti tam tikras paslaugas, kurias teikia viešasis sektorius. Ši priemonė <...> tikrai suveiktų (A7).</p>
	Projektų pristatymų laiko koregavimas	Šiuo metu įvairūs projektų pristatymai vyksta darbo valandomis, tad dirbantys gyventojai net neturi galimybės juose dalyvauti. Savivaldybės administracija turėtų pakoreguoti projektų pristatymo laiką, kad jie vyktų po darbo valandų (A6).
	Išankstinis gyventojų informavimas	<...> gyventojus apie įvairius svarstymus ir projektų pristatymus reikėtų informuoti anksčiau <...> bent 10 dienų prieš jiems įvykstant (A6).
	Savivaldybės interneto puslapio tobulinimas	<p><...> reikėtų ieškoti sprendimų, kaip gyventojams lengviau ir suprantamiau pateikti informaciją savivaldybės interneto puslapyje (A1).</p> <p>Informacija turėtų būti konkretesnė ir paprasčiau randama (A1).</p> <p><...> pasirinkti aktualiausia gyventojams informaciją ir pateikti jiems tinkamu formatu, tai yra kuo paprasčiau ir aiškiau (A5).</p> <p><...> Kauno miesto savivaldybės puslapyje teko matyti pateiktą informaciją apie tai, kaip skirstomi pinigai, žaidimo forma. Tai gera priemonė sudominti gyventojus ir galbūt labiau įtraukti jaunas žmones į sprendimų priėmimo procesą (A5).</p> <p>Reali priemonė <...> gali būti aktualios informacijos <...> pateikimas nauju formatu <...> žaidimo forma (A5).</p>

	Palengvinti gyventojų informacijos ieškojimo procesą <...> padaryti Šiaulių savivaldybės internetinį puslapį lengviau suprantamą vietos gyventojams (A6).
Įstatymų tobulinimas	Norint, kad piliečius laiku pasiektų informacija, reikia atnaujinti įstatymą dėl projektų viešinimo (A4). <...> posėdžių procesas yra netinkamai sureguliuotas. Šis procesas galėtų vykti kaip seime, kai svarstomiems sprendimams priimti yra skirti keli etapai, t. y. pateikimas, nagrinėjimas, svarstymas ir tik tada tvirtinimas. Minėtas sprendimų priėmimo procesas yra ilgesnis ir sudėtingesnis, tačiau žymiai kokybiškesnis (A5).
Nemokamo laikraščio leidimas ir platinimas	<...> savivaldybė galėtų atkreipti dėmesį į Latvijos pavyzdį (A4). <...> Jelgavoje <...> kiekvieną savaitę visi miesto gyventojai pašto dėžutėje nemokamai gauna savaitės laikraštį, kuriame yra paskelbta visa naujausia informacija apie savivaldybės veiklą, planuojamus projektus, apie jų pristatymo gyventojams laiką <...> jų tiražas leidžiamas iš biudžeto lėšų (A4). <...> gyventojams suteikiama nemokama galimybė, nors ir kiekvieną savaitę domėtis tuo, kas vyksta jų mieste (A4).
Seniūnaitijų ir seniūnaičių veiklos stiprinimas	<...> didelį darbą galėtų padaryti seniūnaičiai <...> reikėtų galvoti apie jų funkcijas ir galias (A1). <...> yra <...> to žmogiško bendravimo galimybė ir tokio žmogiško tiesioginio atstovavimo <...> jis yra arčiau žmonių ir geriau žino gyventojų norus ir pageidavimus (A1). Siekiant padidinti gyventojų dalyvavimą <...> didelę tam reikšmę turi seniūnaičių veikla (A2). <...> pasigendame aktyvesnės seniūnaitijų ir seniūnaičių veiklos <...> iš jų nesulaukiame jokių naujovių ar pasiūlymų (A2).

Šaltinis: sudaryta autorės.

Interviu tyrimo rezultatai padėjo identifikuoti pagrindines piliečių dalyvavimo tobulinimo sritis. 51 lentelė vaizduoja skirtingų informantų pasisakymus apie tai, ką reikėtų daryti, norint paskatinti daugiau piliečių dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese.

Informantų nuomone, svarbu didelį dėmesį skirti jaunesnei kartai, kuri yra miesto ateitis, ir stiprinti jų pilietiškumą ugdymo įstaigose. Pasak informantų, pilietiškumo stiprinimas įveiks tokias problemas kaip menkas gyventojų domėjimasis miesto aplinka, abejingumas savo pareigų vykdymui, baimė pareikšti savo nuomonę bei netinkamos nuomonės formavimas.

Taip pat informantai pasisakė, kad nors savivaldybės puslapis sulaukia vis daugiau lankytojų, tačiau iki jo tobulumo dar labai toli. Informantų nuomone, savivaldybės interneto puslapis turi būti lengviau suprantamas vietos gyventojams. Labai svarbu, kad informacija jame būtų aiški ir lengvai randama. Tad viena iš savivaldybės užduočių – surasti būdą, kaip gyventojams pateikti aktualią informaciją tinkamu formatu, kad ji būtų aiški ir piliečiai lengvai ją rastų.

Verta akcentuoti, kad gyventojų dalyvavimas viešuosiuose svarstymuose yra labai svarbus, todėl informantai siūlo anksčiau apie tai informuoti gyventojus bei padaryti šiuos svarstymus ne darbo valandomis. Taip pat išsiaiškinta, kad įvairios politinės partijos turi savo

atstovus taryboje, todėl, pasak informanto (A7), šie atstovai turėtų labiau dalintis informacija ir kviesti piliečius į projektų svarstymus.

Kai kurie informantai pasigenda iš seniūnaičių ir seniūnaitijų naujovių bei pasiūlymų, taip pat aktyvesnės jų veiklos. Seniūnaičiai yra arčiausiai žmonių ir geriausiai žino gyventojų lūkesčius, todėl, informantų nuomone, labai svarbu pagalvoti apie jų funkcijas ir galias.

Remiantis informantų nuomone, reikėtų pabrėžti įstatymų netobulumą. Kai kurie informantai įsitikinę, kad reikia atnaujinti vietos savivaldos įstatymą ir įstatymą dėl projektų viešinimo. Jų nuomone, projektai turėtų būti pradėti viešinti anksčiau ir dažniau. Taip pat informantai paminėjo netinkamai sureguliuotą posėdžių procesą ir pateikė seimo pavyzdį, kai tam tikri sprendimai svarstomais keliais etapais. Pasak jų, toks procesas būtų kokybiškesnis už esamą.

Įdomu tai, kad informantas (A4) iš Latvijos parsivežė naują patirtį, susijusią su piliečių dalyvavimo skatinimu. Jo teigimu, Jelgavos savivaldybė puikiai susidorojo su šia problema. Šiame mieste kiekvieną savaitę visi gyventojai gauna nemokamą leidinį, kuriame tikslingai skelbiama aktualiusia gyventojams informacija apie savivaldybės veiklą, planuojamus viešuosius svarstymus ir t.t. Tai yra puiki galimybė paskatinti visų amžiaus grupių gyventojų domėjimąsi priimamais sprendimais, nes tiražas leidžiamas iš savivaldybės lėšų, o laikraščius gauna visi miesto gyventojai.

Dar vienas informantų pasiūlymas buvo Lietuvoje pritaikyti kai kurių išsivysčiusių šalių patirtį. Informantų nuomone, reali galimybė paskatinti gyventojus dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose yra prievartos priemonių taikymas. Tai reiškia, kad jei gyventojai nėra pilietiškai, nedalyvauja priimant viešuosius sprendimus, tuomet jie netenka tam tikrų garantijų, pavyzdžiui, piliečiams bus skirtas ilgesnis terminas gauti paslaugas, kurias teikia viešasis sektorius. Įdomu tai, kad informantai labai tiki šio pasiūlymo realizavimu.

Apibendrinant informantų pasisakymus, galima daryti išvadą, kad, norint gyventojus paskatinti aktyviau dalyvauti priimant viešuosius sprendimus, reikia stiprinti pilietiškumą, koreguoti projektų pristatymo laiką, gerinti seniūnaičių ir seniūnaitijų veiklą, surasti būdą, kaip piliečiams pateikti aktualią informaciją tinkamu formatu, galbūt pasinaudoti Jelgavos nemokamo laikraščio įvedimo pavyzdžiu ar taikyti griežtesnes prievartos priemones.

3.3. Nestruktūrizuoto stebėjimo rezultatų analizė

2018 m. gegužės 2 d. Šiaulių m. Vasario 16-osios g. 62, tarybos posėdžių salėje, vyko Šiaulių miesto Centrinio parko rekonstravimo techninio projekto viešasis svarstymas. Centrinio parko rekonstravimo techninį projektą rengia Vilniaus UAB „Infes“. Šio projekto užsakovas yra Šiaulių miesto savivaldybės administracija. Projekto rengėjai Virginijus Skardžiukas, Arūnas Latakas ir Vytenis Navickas antrą kartą jį pristatė visuomenei. Susirinkimo pirmininkas buvo Šiaulių miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas Marijus Velička. Viešojo svarstymo metu atliktas nestrukūrizuotas stebėjimas, kurio tikslas – analizuojant gyventojų dalyvavimo viešajame svarstyme atvejį, patikslinti interviu ir anketinės apklausos metu gautą informaciją apie gyventojų dalyvavimą priimant sprendimus.

Didelis miesto gyventojų susidomėjimas viešuoju svarstymu. Labiausiai miestiečius domino pokyčiai, susiję su Centrinio parko medžių kirtimu. Stebėjimo būdu buvo suskaičiuoti viešajame svarstyme dalyvavę gyventojai. Iš viso dalyvavo 71 žmogus, iš jų 7 miesto savivaldybės atstovai. Svarstymo metu buvo užimtos visos sėdimos vietos. Didžioji dalis dalyvavusių piliečių – vyresnio amžiaus moterys ir suinteresuoti asmenys, pavyzdžiui, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ pirmininkas, švenčių organizatoriai, dizaineriai, architektai ir pan. Jų dalyvavimą lėmė jiems aktualūs tam tikri projekto sprendiniai. Viešajame svarstyme trūko jaunesnio amžiaus piliečių nuomonių ir jų idėjų, nes dalyvių visumą sudarė vyresnio amžiaus gyventojai. Tad visuomenės nuomonę formavo projekto pristatyme dalyvavę vyresnio amžiaus piliečiai. Tiesa, projektų rengėjai pabrėžė, jog buvo nurodytas laikas, kada gyventojai galėjo teikti pasiūlymus dėl projekto įgyvendinimo, tačiau jų gavo tik du. Galima daryti išvadą, kad gyventojų aktyvumas projekto pasiūlymų etape buvo menkas. Tikėtina, kad šiame svarstyme gyventojus paskatino dalyvauti sprendimas iškirsti medžius.

Svarstymo laikas netenkina gyventojų poreikių. Į projekto svarstymą vėlavo labai daug piliečių. Svarstymas prasidėjo 17 val., o 16:55 val. buvo susirinkę tik 10 žmonių. Bėgant laikui, piliečiai vienas po kito prisijungdavo prie viešojo svarstymo. Daugiausiai žmonių prie svarstymo prisijungė apie 18:05 val. Piliečiai reiškė nepasitenkinimą, kad svarstymas vyksta per anksti ir jų artimieji ar pažįstami dėl darbo negali jame dalyvauti. Kai gyventojams buvo skirtas laikas užduoti klausimus, tuomet jie drąsiai išsakė nuomonę ne tik apie projekto pristatymo laiką, bet ir apie netinkamą susipažinimą su juo laiką. Stračinskienės (2015) nuomone, vietos savivaldos institucijos turėtų pasirinkti tinkamus būdus dirbti su visuomene ir sugebėti patenkinti jos kintančius poreikius, tačiau šiuo atveju svarstymo laikas netenkina gyventojų poreikių.

Projekto pristatymas nepakankamai parengtas. Pristatymo metu buvo demonstruojamos „Microsoft PowerPoint“ skaidrės. Skaidrėse pateikiamas šriftas buvo per mažas, todėl toliau sėdintiems žmonėms buvo sunku perskaityti jose parašytą tekstą ir piliečiai reiškė nepasitenkinimą. Architektas Vytenis Navickas, pristatydamas techninę projekto dalį, dažnai palikdavo savo pristatymo vietą todėl, kad galėtų parodyti skaidrėse demonstruojamą tam tikrą projekto plano vietą. Architektui teko bėgioti nuo pristatymo vietos iki projekcinės lentos, tad, dėl šios priežasties, didžioji dalis jo pasakojimo buvo neišgirsta, nes architektas (bėgiojimo metu) kalbėjo be mikrofono. Tiesa, tik po kurio laiko Vytenio Navicko kolega, jam bepasakojant, atsistojo prie projekcinės lentos ir padėjo demonstruoti tai, ką architektas norėjo gyventojams perduoti. Po pristatymo gyventojai užsiminė, kad jiems trūko išsamesnės informacijos apie šį projektą viešojoje erdvėje, pavyzdžiui, savivaldybės interneto svetainėje. Pasak Marcinkevičiūtės ir Petrauskienės (2008), demokratinės valstybės privalo informuoti vietos žmones apie tai, kas vyksta. Tad galima daryti išvadą, kad Šiaulių miesto savivaldybė turi ne tik rasti tinkamą būdą informuoti gyventojus, tačiau ir daugiau dėmesio skirti informacijos sklaidai.

Gyventojų aktyvumą lėmė prasidėjęs URBAN programos įgyvendinimas. Dauguma Šiaulių miesto gyventojų į viešąjį svarstymą atėjo iš anksto paruošę savivaldybės atstovams ir projektų rengėjams klausimus. Kol vyko pristatymas, piliečiai taip pat konspektavo mintis užrašų knygelėse, ruošėsi užduoti konkrečius klausimus, o kai kurie sukūrė netgi eilėraščius. Klausimų etapo metu piliečiai uždavė po 2–4 klausimus. Norinčių pareikšti savo nuomonę buvo tiek daug, kad svarstymo pirmininkas dėl laiko stokos neleido visiems pasisakyti. Svarstyme dalyvavę gyventojai vieningai palaikė medžių išsaugojimo idėją. Projekto pristatymo metu dendrologas užsiminė, kad projektuojamoje zonoje suskaičiuota 2510 medžių. Pasak jo, dėl prastos medžių būklės reikės pašalinti 600 medžių, o dėl negražaus estetinio vaizdo, kuris trukdo tinkamai išnaudoti parke planuojamas funkcijas, – 150. Projekto rengėjas, įvardinęs ligotus medžius, rėmėsi 2012 m. atlikta parko želdinių inventORIZACIJA, tačiau pridūrė, kad nemažai medžių planuojama atsodinti kitais želdiniais. Tai išgirdę šiauliečiai susivienijo ir emociškai pradėjo reikšti savo nuomonę. Pasak jų, parkas privalo išsaugoti senuosius medžius, net jei ir reikės paaukoti numatytus sporto aikštynus. Bielskienės (2016) nuomone, valdžios atstovai dažnai priima sudėtingus sprendimus, kurių, be piliečių įsitraukimo į diskusiją, patys negali visiškai suprasti, kaip ir negali žinoti visų visuomenėje egzistuojančių problemų, jei visuomenės nariai organizuotai nereiškia savo nuomonės. Todėl labai svarbu, kad įvairių svarstymų metu kuo daugiau piliečių išreikštų savo nuomonę, nes tik su daugumos žmonių pagalba valdžia galės priimti sprendimą, tinkamiausią visuomenei.

Nepakankami gyventojų gebėjimai dalyvauti diskusijoje (emocijos ir logika).

Įpusėjus svarstymui, t. y. atėjus gyventojų klausimų ir pasisakymų etapams, pasireiškė piliečių nekultūringas dalyvavimas. Gyventojai pradėjo protestuoti, skanduoti ir ploti, tikėdamiesi atkreipti savivaldybės atstovų dėmesį. Susirinkimo pirmininkas Marijus Velička kultūringais būdais stengėsi išlaikyti gerą atmosferą. Pirmininkas paaiškino, kad gyventojai savo nuomonę gali išsakyti dviem etapais. Pirmame etape gyventojai gali užduoti klausimus, o antrame etape turi galimybę pasisakyti ir pareikšti savo nuomonę. Dauguma piliečių nesilaikė minėto susitarimo, todėl pirmininkas taktiškai prašė gyventojų palaukti savo eilės, kelti rankas ir pasisakyti tik tam skirtu laiku. Klausimų etape gyventojai pertraukinėjo projektų rengėjų bandymus atsakyti į jiems užduodamus klausimus. Piliečiai taip pat pasigedo miesto mero pozicijos dėl planuojamų pokyčių. Gyventojai teigė, kad visuomenė rinko ne vicemerą, o merą, todėl diskusijos įkarštyje įnirtingai reikalavo mero pasisakymo dėl žadamų kirsti medžių. Tačiau meras susirinkime nedalyvavo, todėl gyventojai jo nuomonės neišgirdo. Smith (2009) teigimu, piliečiams dažnai trūksta įgūdžių, patirties ir kompetencijos priimant nuoseklius ir protingus politinius sprendimus. Šią nuomonę palaiko Stračinskienė (2015), kuri priduria, kad piliečiai nebus išsilavinę ir tolerantiški, jei neturės dalyvavimo patirties bei gebėjimų. Pilietinė visuomenė pasižymi pilietinės pareigos jausmu bei socialiniu gebėjimu bendradarbiauti bendrų interesų labui (Jančaitytė, 2011). Tad labai svarbu gyventojams būti tolerantiškiems. Reikia juos mokyti kultūringais būdais dalyvauti priimant sprendimus.

Savivaldybės atstovų reagavimas į piliečių siūlymus. Projekto vadovas pabrėžė, kad po pirmojo viešojo svarstymo Šiaulių miesto savivaldybės administracija atsižvelgė į gyventojų pasiūlymus išlaikyti vasaros estradą, todėl buvo keičiami kai kurie projekto sprendiniai. Projekto rengėjai ir savivaldybės administracijos pavaduotojas noriai atsakinėjo į visus gyventojų užduotus klausimus, reagavo į kiekvieną piliečių išsakytą pastebėjimą. Kai baigėsi klausimų ir pasisakymų etapai, Šiaulių miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas žadėjo atkreipti dėmesį į visas gyventojų išsakytas pastabas. 2018 m. gegužės 10 dieną vyks darbinis pasitarimas su rengėjais. Pasitarime bus išnagrinėtos viešajame svarstyme išsakytos gyventojų pastabos. Tuomet savivaldybės administracija priims sprendimą, ar projekto sprendiniai bus koreguojami. Jei minėti sprendiniai bus keičiami, vyks dar vienas viešasis pasitarimas su visuomene. Vietos savivaldos įstatymo 4 straipsnis numato, kad savivaldybė turi reaguoti į gyventojų nuomonę: „Savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės <...> darbą“ (vietos savivaldos įstatymas, 1994). Nestruktūrizuoto stebėjimo metu išsiaiškinta, kad savivaldybės

atstovai ne tik reaguoja į piliečių nuomonę, atsako į jiems rūpimus klausimus, konsultuoja, tačiau taip pat į ją atsižvelgia (pvz., pagal gyventojų teikiamus pasiūlymus koregavo projekto sprendinius, žadėjo atkreipti į piliečių išsakytą nuomonę ir pan.).

Apibendrinant stebėjimo rezultatus galima teigti, kad Šiaulių miesto Centrinio parko rekonstravimo techninio projekto viešuoju svarstymu labiausiai susidomėjo vyresnio amžiaus moterys, kurias šiame svarstyme dalyvauti paskatino nutarimas iškirsti medžius, ir suinteresuoti asmenys, kurių dalyvavimą lėmė jiems aktualūs tam tikri projekto sprendiniai. Savivaldybės atstovams ir projekto rengėjams buvo sunku priimti konstruktyvų sprendimą todėl, kad viešojo svarstymo metu trūko jaunesnio amžiaus piliečių nuomonių ir jų idėjų, o visuomenės nuomonę sudarė svarstyme dalyvavę vyresnio amžiaus žmonės, kuriuos labiausiai domino pokyčiai, susiję su Centrinio parko medžių kirtimu. Taip pat galima teigti, kad projekto rengėjai nebuvo tinkamai pasiruošę pristatymui ir netinkamas viešojo svarstymo bei projektų supažindinimo laikas lėmė dirbančių žmonių nedalyvavimą. Piliečiai išreiškė nepasitenkinimą dėl projektų supažindinimo ir viešųjų svarstymų netinkamo laiko. Taip pat gyventojams trūko daugiau informacijos apie projektą viešojoje erdvėje. Galima daryti išvadą, kad piliečiai aktyviau dalyvautų priimant sprendimus tuomet, jei juos pasiektų daugiau informacijos, todėl reikalingas didesnis dėmesys informacijos sklaidai visuose projekto etapuose. Nors viešojo svarstymo dalyviai aktyviai uždavinėjo klausimus projekto rengėjams ir savivaldybės atstovams, tačiau gyventojams labai trūko dalyvavimo kultūros ir kompetencijos prisidėti priimant sprendimus. Tad stebėjimas atskleidė, kad gyventojus būtina mokyti dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus. Tačiau, nepaisant piliečių gebėjimų trūkumo, savivaldybės atstovai noriai reagavo į pastabas ir atsižvelgė į jų nuomonę.

DISKUSIJA IR APIBENDRINIMAS

Analizuojant piliečių dalyvavimo teorines prieigas pastebėta, kad piliečių „dalyvavimo“, „įsitraukimo“ ir „įtraukimo“ sąvokas skirtingi autoriai kartais vartotoja kaip sinonimus. Galima daryti išvadą, kad minėtų sąvokų panašumą lemia jų bendras tikslas, t. y. pagerinti viešųjų sprendimų priėmimo kokybę. Vis dėlto tikslinga šių sąvokų nepainioti, nes jos turi esminį skirtumą. Piliečių įtraukimui didžiausią iniciatyvą turi sprendimą priimančioji pusė, o dalyvavimui ir įsitraukimui – patys piliečiai, todėl kaip sinonimus galima naudoti tik šias sąvokas: „dalyvavimas“ ir „įsitraukimas“.

Atlikus mokslinių straipsnių ir kitų šaltinių analizę buvo išsiaiškinta, kad piliečių dalyvavimas priimant viešuosius sprendimus yra svarbus kiekvienos demokratinės valstybės stabilumo garantas. Nuo piliečių aktyvumo ir dalyvavimo demokratinio valdymo procesuose priklauso tinkamas demokratijos funkcionalumas, objektyvesni ir lengviau priimami viešieji sprendimai, sėkmingas valstybės vystymasis, stiprėjanti pilietinė visuomenė bei pasitikėjimas valdžios institucijomis. Šalies strateginiuose dokumentuose piliečių dalyvavimo priimant sprendimus galimybių gerinimui skiriama nemažai dėmesio, tai reiškia, kad vis dėlto jos nėra tobulos. Strateginių dokumentų analizė parodė, kad piliečių dalyvavimo klausimai išlieka aktualūs.

Remiantis įvairių mokslininkų (Imbrasaitė, 2013; Bielskienė, 2016; Dietz, Stern, 2008; Tijūnaitienė, 2013; Lovitt, 2017) įžvalgomis ir atliktais tyrimais, piliečiai gali įvairiais būdais dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose vietos savivaldos lygmeniu (pvz.: rinkimai, viešieji posėdžiai, referendumai, apklaustos, susitikimai su valdžios atstovais, viešosios konsultacijos, peticijos, nuomonės išreiškimas savivaldybės interneto puslapyje ar socialiniuose tinkluose, pranešimai apie problemas ir pan.), tačiau vis dėlto kokybinis interviu ir anketinė apklausa atskleidė, kad piliečiai ne visomis dalyvavimo galimybėmis naudojami.

Mokslinėje literatūroje (Bellamy, Palumbo, 2016; Jančaitytė, 2011; Niessen, Huddleston, 2010; Hahn, 2017) galima rasti ne vieną pilietiškumo ar pilietinės visuomenės požiūrį. Remiantis teorinėmis ir praktinėmis įžvalgomis galima teigti, kad aktyvus pilietis turi jausti atsakomybę, žinoti savo pareigas, domėtis savivaldybės veikla ir situacija mieste, dalyvauti rinkimuose ir apklausose. Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje (2016) teigiama „skatinsime jaunimo ir su jaunimu dirbančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą jaunimo pilietiškumo ugdyme“. Tai reiškia, kad Lietuvoje vis dar trūksta pilietiško jaunimo ir pilietiškumo ugdymas turėtų būti tobulinamas. Šiuos duomenis taip pat patvirtina atlikti kiekybinis ir kokybinis tyrimai. Kokybinio tyrimo (interviu ir stebėjimo)

metu buvo išsiaiškinta, kad priimant sprendimus dažniausiai dalyvauja vyresnio amžiaus moterys, o didžiausias gyventojų aktyvumas pasireiškia tada, kada priimami sprendimai jiems turi įtaką. Stebėjimas atskleidė, kad viešojo svarstymo metu labai trūko jaunesnio amžiaus piliečių, jų nuomonės ir idėjų, todėl savivaldybės atstovams buvo sunku priimti konstruktyvių sprendimų, nes visuomenės nuomonę išsakė tik vyresnio amžiaus žmonės. Taip pat kiekybinis tyrimas atskleidė, kad vyresnio amžiaus gyventojai labiau domisi viešaisiais sprendimais bei aktyviau dalyvauja juos priimant nei jaunesnio amžiaus piliečiai. Todėl labai svarbu ugdyti pilietinę kartą ir skatinti jaunimo pilietiškumą.

Remiantis mokslininkų (Fraenkel-Haeberle, Kropp, Palermo, Sommermann, 2015; Imbrasaitė, 2013 ir kt.) darbais bei vidaus reikalų ministerijos leidiniu „Spręskite patys“ (2013), piliečiai, norėdami daryti tiesioginę įtaką sprendimų priėmimui, dažniausiai rašo laiškus, dalyvauja viešuosiuose susirinkimuose, vietos gyventojų apklausose, teikia prašymus, skundus ir peticijas. Atlikti tyrimai parodė, kad gyventojai, norėdami prisidėti prie sprendimų priėmimo, dažniausiai teikia skundus, prašymus el. paštu, rašo į savivaldybės „facebook“ paskyrą, taip pat skambina telefonu arba organizuoja mitingus. Tačiau ženkliai rečiau gyventojai dalyvauja viešuosiuose svarstymuose, projektų pristatymuose, tarybos posėdžiuose, stebi tiesiogines jų transliacijas, atvyksta į gyventojų priėmimą ir teikia peticijas. Kokybinis interviu atskleidė, kad labai svarbu, jog gyventojai aktyviai dalyvautų viešuosiuose svarstymuose, nes būtent jų metu piliečiai gali daryti didžiausią įtaką sprendimų priėmimui, tačiau kol kas juose dalyvauja tik nedidelė Šiaulių miesto gyventojų dalis.

Remiantis Europos mainų ir mokymosi programa (2017) „Citizen Participation & Citizen Engagement, the construction of a dialogue in the Urban Environment“, Pilietinės visuomenės instituto tyrimo „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas“ ataskaita (2015), kai kurių mokslininkų (Stračinskienė, 2015; Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Louw, 2017) išvalgomis, bei atliktais tyrimais, apibendrinant galima teigti, kad piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra naudingas tiek sprendimą priimančiai pusei, tiek patiems piliečiams. Tai skatina visuomenės ir vietos valdžios dialogą, lengvina problemų sprendimą, didina tikimybę išvengti neigiamų pasekmių, mažina valdžios ir gyventojų atskirtį, stiprina piliečių pasitikėjimą valdžios atstovais, gerina sprendimų priėmimo kokybę bei padeda valdžiai geriau suprasti visuomenės norus, gauti naujų idėjų ir naudingų pasiūlymų. Jei sprendimų priėmimo procese dalyvautų daugiau gyventojų, tuomet sprendimai labiau atspindėtų daugumos nuomonę, o piliečiai galėtų tikėtis tobulesnių ir palankesnių priimamų sprendimų, tai nulemtų didesnę piliečių pasitenkinimą.

Atlikti tyrimai atskleidė, jog gyventojai dažniausiai per vėlai sužino apie priimamus sprendimus ir mažai domisi projektais jų rengimo/planavimo laikotarpiu. Norėdami daryti įtaką sprendimų priėmimui, dažniausiai piliečiai pradeda dalyvauti tik projektų realizavimo metu, t. y. tada, kada pradedami vykdyti konkretūs darbai.

Dauguma mokslininkų (Garrigues, 2017; Gigler, Bailur, Anand, 2014; Stračinskiene, 2015; Smith, 2009; Domarkas, 2008 ir kt.) pabrėžia gyventojų įtraukimo svarbą. Kokybinis interviu atskleidė, kad pagrindinis Šiaulių miesto savivaldybės naudojamas gyventojų įtraukimo būdas yra – galimybių dalyvauti priimant viešuosius sprendimus sudarymas. Kitaip tariant, Šiaulių miesto savivaldybė suteikia instrumentus, kuriais gyventojai gali patogiai naudotis. Pagrindinės galimybės, kurias savivaldybė suteikia, yra sąlygų gyventojams dalyvauti posėdžiuose ir svarstymuose sudarymas, registracijos į pokalbius su valdžios atstovais, „facebook“ paskyros sukūrimas ir visos galimos informacijos viešinimas. Tad galima daryti išvadą, kad gyventojų įtraukimas yra pagrindinė Šiaulių miesto savivaldybės naudojama priemonė, kuri skatina piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus.

Lietuvoje egzistuoja gana tvirta piliečių dalyvavimo priimant sprendimus teisinė bazė. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai, Europos Taryba, įstatymai (ypač vietos savivaldos) ir įvairūs poįstatyminiai teisės aktai. Vietos savivaldos įstatymas itin plačiai apibrėžia piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes, t. y. vietos savivalda turi būti atskaitinga visuomenei, reaguoti į jos nuomonę, viešai dalintis darbo ar priimtų sprendimų rezultatais. Taip pat įstatymas aiškiai nustato gyventojų teisę tiesiogiai dalyvauti sprendžiant savivaldybės reikalų tvarkymo klausimu, dalyvauti rinkimuose bei apklausose, gauti paaiškinimus ir visus atsakymus apie savivaldybės priimamus sprendimus. Tačiau atlikti tyrimai parodė, kad Šiaulių miesto savivaldybės gyventojai ne visas teises žino ir ne visada jomis naudojasi.

Šiais laikais dalyvavimo kultūra – vienas esminių politinės kultūros elementų ir, nors demokratijos principai apibrėžia visuomenės galimybes dalyvauti priimant sprendimus, tačiau atlikti tyrimai parodė, kad dažnai piliečiams trūksta kultūringo bendravimo įgūdžių, argumentais pagrįstos diskusijos, dalyvavimo patirties bei kompetencijos, todėl jie negali tinkamai suformuluoti ir pagrįsti savo nuomonės. Pasak Simonsen, Bobbins (2018), piliečiai dalyvavimo patirties galėtų įgauti tik tada, jei valdžia daugiau šviestų ir mokytų visuomenę apie tai, kaip jie gali dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Todėl labai svarbu, kad valdžia socializuotų ir informuotų visuomenę, labiau įsigilintų į piliečių lūkesčius, mokytų juos daryti įtaką sprendimų priėmimui bei kultūringais būdais dalyvauti priimant sprendimus.

Analizuojant mokslinę literatūrą (Tijūnaitienė, 2013; Astrauskas, 2013; Stračinskiene, 2015; Nickson, 2011; Kak, Tandon, 2007) ir teisės aktus (vietos savivaldos įstatymas, Europos

vietos savivaldos chartija, Europos vietos savivaldos chartijos papildomas protokolas dėl teisės dalyvauti sprendžiant vietos valdžios reikalus) buvo išsiaiškinta, kad vietos savivalda turi reaguoti į visuomenės nuomonę, o atliktas kokybinis interviu ir stebėjimas atskleidė, kad savivaldybės atstovai ne tik reaguoja, bet ir atsižvelgia į gyventojų nuomonę, tačiau svarbu, kad ji būtų pagrįsta ir nereikalautų skirti daug papildomų lėšų iš savivaldybės biudžeto. Vis dėlto anketinės apklausos rezultatai parodė, kad gyventojai mano kitaip. Didžiausia dalis respondentų galvoja, kad savivaldybės atstovai nereaguoja į jų nuomonę ir sutinka su teiginiu, kad valdžia turėtų labiau konsultuoti visuomenę apie priimamus sprendimus.

Gigler, Bailur, Anand (2014) teigia, kad sprendimų priėmimo kokybė gerės tik tada, kai valdžia įgalins piliečius dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, bendradarbiaus su piliečiais ir juos informuos (Louw, 2017). Interviu metu buvo išsiaiškinta, kad savivaldybės interneto svetainėje informacijos apie sprendimų priėmimą yra labai daug, tačiau jos paieška nėra patogi ir dažnai per daug sudėtinga jos lankytojams. Kita vertus anketinės apklausos ir struktūrizuoto stebėjimo rezultatai atskleidė, kad, gyventojų nuomone, informacijos apie Šiaulių miesto savivaldybėje priimamus sprendimus yra per mažai ir tai charakteringa visose amžiaus grupėse. Viešojo svarstymo metu gyventojai išreiškė nepasitenkinimą dėl to, kad nerado informacijos apie Šiaulių Centrinio parko projektą viešojoje erdvėje.

Apibendrinant tyrimų rezultatus, buvo nustatytos pagrindinės piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys: informacijos gausos ir jos pasiekiamumo problema, informacijos apie dalyvavimo būdų trūkumas, savivaldybės atstovų nereagavimas į gyventojų nuomonę, per vėlus piliečių informavimas apie vykstančius renginius ar priimamus sprendimus, pilietiškumo ir domėjimosi stoka, didelis gyventojų užimtumas ir laiko trūkumas, netinkamas projektų pristatymo laikas, baimė ir manymas, kad niekas nepasikeis. Kokybinio interviu metu informantai atskleidė, kad norint, jog piliečiai labiau įsitrauktų į sprendimų priėmimo procesą, turi būti stiprinamas jaunosios kartos pilietiškumo jausmas, koreguojamas projektų pristatymo laikas, tobulinamas savivaldybės interneto puslapis ir sutelkiamas dėmesys į informacijos sklaidos problemos sprendimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

- (1) Pagrindinės analizuojamos teorijos, tiriant gyventojų dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus, yra demokratijos ir pilietiškumo teorijos. Demokratija turi būti suvokiama kaip procesas, kuriame nuolat derinami atstovaujamosios ir dalyvaujamosios demokratijos principai, o piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra vienas demokratinio valdymo bruožų. Visose demokratinėse valstybėse yra skatinamas piliečių tiesioginis įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus būtent todėl, kad valdžios institucijų ir visuomenės dialogas bei partnerystė priimant viešuosius sprendimus yra pilietinės bei demokratinės visuomenės plėtros pagrindas.
- (2) Piliečių dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procese reiškia, kad visuomenė yra aktyvi ir atvira, piliečių interesai atsispindi priimtuose sprendimuose, sprendimai yra konstruktyvesni, kokybiškesni, efektingesni ir lengviau priimami, skatinamas pasitikėjimas vietos savivaldos institucija bei formuojama pilietinė atsakomybė. Jei sprendimų priėmimo procese dalyvautų daugiau gyventojų, tuomet sprendimai labiau atspindėtų daugumos nuomonę, o piliečiai galėtų tikėtis tobulesnių ir palankesnių priimamų sprendimų, tai nulemtų didesnę piliečių pasitenkinimą.
- (3) Lietuvoje egzistuoja gana tvirta piliečių dalyvavimo priimant sprendimus teisinė bazė. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai, Europos Taryba, įstatymai ir įvairūs poįstatyminiai teisės aktai. Plačiausiai piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes apibrėžia Vietos savivaldos įstatymas.
- (4) Tyrimo duomenys patvirtina hipotezę, kad vyresnio amžiaus gyventojai aktyviau dalyvauja sprendimų priėmimo procese negu jaunesnio amžiaus gyventojai, o didžiausias gyventojų aktyvumas pasireiškia tada, kada priimami sprendimai turi jiems įtaką. Labai svarbu, kad gyventojai aktyviai dalyvautų viešuosiuose svarstymuose, nes būtent jų metu piliečiai gali daryti didžiausią įtaką sprendimų priėmimui, tačiau kol kas juose dalyvauja tik nedidelė Šiaulių miesto gyventojų dalis.
- (5) Gyventojai dažniausiai per vėlai sužino apie priimamus sprendimus ir mažai domisi projektais jų rengimo/planavimo laikotarpiu. Norėdami daryti įtaką sprendimų priėmimui, dažniausiai piliečiai pradeda dalyvauti tik projektų realizavimo metu, t. y. tada, kada pradedami vykdyti konkretūs darbai, o tai labai apsunkina projektų įgyvendinimą.
- (6) Pagrindinės piliečių nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys yra informacijos gausos ir jos pasiekiamumo problema, informacijos apie dalyvavimo būdų trūkumas, savivaldybės atstovų nereagavimas į gyventojų nuomonę, per vėlus piliečių

informavimas apie vykstančius renginius ar priimamus sprendimus, pilietiškumo ir domėjimosi stoka, didelis gyventojų užimtumas ir laiko trūkumas, netinkamas projektų pristatymo laikas, baimė ir manymas, kad niekas nepasikeis.

Rekomendacijos

Seimui, švietimo ir mokslo ministerijai bei ugdymo įstaigoms rekomenduojama:

- (1) **Stiprinti pilietiškumo ugdymą.** Reikia didinti visuomenės aktyvumą bei pilietiškumą, gerinant pilietiškumo ugdymo pamokų kokybę, daugiau dėmesio skirti pilietiškumo projektams ir panašioms iniciatyvoms. Labai svarbu, kad pilietiškumas būtų stiprinamas tiek mokyklose, tiek ir universitetuose. Reikėtų, kad mokyklose pilietiškumo pamokas vestų vaikų autoritetą turintis asmuo. Universitetai galėtų skatinti studentus eiti į įvairias organizacijas, bendruomenes ar net politines partijas ir stebėti jos narius, bendrauti, būti jose. Tada gyventojai formuotų savo nuomonę, sužinotų būdus, kuriais pilietiškai jie galėtų pasiekti norimų tikslų, taptų tolerantiškesni, praplėstų savo akiratį, suprastų, kad gyvenime egzistuoja daugiau įvairių nuomonių, o galbūt galiausiai ir įsijungtų į šių organizacijų veiklą. Taip pat tiek mokyklų, tiek universitetų ugdytiniai turėtų būti mokomi dalyvauti sprendimų priėmimo procese, vykdyti savo pareigas bei kultūringai reikšti nuomonę.

Šiaulių miesto savivaldybės administracijai rekomenduojama:

- (2) **Visuomenę įtraukti į kuo ankstesnius sprendimų priėmimo etapus.** Kadangi Šiaulių miesto gyventojai dažniausiai dalyvauja priimant viešuosius sprendimus tik sprendimų projektų įgyvendinimo etape, o minėtame etape daryti esmines korekcijas ar pakeisti priimtus sprendimus būna labai sunku, todėl piliečius reikia įtraukti į kuo ankstesnius sprendimų priėmimo etapus. Jei piliečiai dalyvaus nuo pat sprendimų planavimo pradžios, tikėtina, kad savivaldybės atstovai labiau įsigilins į aktualias problemas, gyventojų lūkesčius, o visuomenė galės tikėtis jai palankesnių priimamų sprendimų.
- (3) **Gerinti informacijos turinį ir jos prieinamumą.** Dėl savo oficialumo ir sudėtingos rašto kalbos visas viešasis sektorius yra sunkiau suprantamas nei privatus. Šiaulių miesto savivaldybės atstovai atskleidė, jog piliečiams keblu rasti reikiamą informaciją ir ji dažnai yra per daug sudėtinga, be to, gyventojai paminėjo, kad informacijos apie sprendimų priėmimą yra per mažai, todėl informaciją, reikalingą dėl viešųjų sprendimų priėmimo, būtina padaryti kuo aiškesnę ir konkretesnę visuomenei. Taip pat labai svarbu išnaudoti įvairius komunikacijos šaltinius, nes skirtingų amžiaus grupių gyventojus galima pasiekti skirtingomis priemonėmis. Norint, kad informacija pasiektų kuo daugiau Šiaulių miesto gyventojų, reikėtų pasinaudoti Jelgavos miesto, kuris turi gerą visuomenės informavimo

patirtį, pavyzdžiui. Kiekvieną savaitę visi miesto gyventojai pašto dėžutėje nemokamai gauna savaitės laikraštį, kuriame yra paskelbta visa naujausia informacija apie savivaldybės veiklą, planuojamus projektus, apie jų pristatymo gyventojams laiką ir pan. Kiekvieną savaitę minėtų laikraščių skaičius atitinka miesto gyventojų skaičių, o jų laikraštis leidžiamas iš biudžeto lėšų. Tad gyventojams suteikiama nemokama galimybė kiekvieną savaitę domėtis tuo, kas vyksta jų mieste.

- (4) **Periodiškai atlikti komunikacijos su piliečiais tyrimus.** Labai svarbu, kad savivaldybės atstovai periodiškai tirtų ir analizuotų gyventojų dalyvavimo būdus, kuriais piliečiai dažniausiai naudojasi, rodydami iniciatyvą priimant sprendimus. Tai padėtų identifikuoti gyventojams priimtinausios komunikacijos kanalus, neišnaudotas galimybes bei užtikrintų sėkmingą bendradarbiavimą ir partnerystę.
- (5) **Koreguoti projektų pristatymo laiką.** Atlikti tyrimai atskleidė, kad gyventojų pagrindinis būdas daryti įtaką sprendimų priėmimui yra dalyvavimas viešuosiuose svarstymuose ir projektų pristatymuose. Tačiau buvo išsiaiškinta, kad piliečiams, kurie aktyviai dalyvauja darbo rinkoje, yra keblu juose dalyvauti dėl to, kad minėti svarstymais vyksta darbo valandomis. Labai svarbu koreguoti viešųjų svarstymų laiką. Pageidautina, kad jie vyktų po darbo valandų. Tikėtina, kad tokiu būdu daugiau piliečių dalyvautų priimant sprendimus ir sprendimai labiau atspindėtų visuomenės nuomonę.
- (6) **Viešinti sėkmingą bendradarbiavimo patirtį su gyventojais.** Empirinio tyrimo metu buvo nustatytos gyventojų nepakankamo dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus priežastys, o viena jų buvo savivaldybės atstovų nereagavimas į visuomenės nuomonę. Būtent taip galvoja Šiaulių miesto gyventojai. Todėl visuomenės motyvavimo priemonė galėtų būti sėkmingo bendradarbiavimo viešinimas, pavyzdžiui, piliečiai, teikdami pasiūlymus ar kitaip dalyvaudami sprendimų priėmimo procesuose, pakeitė tam tikrus sprendinius. Tai skatintų gyventojų pasitikėjimą savivaldos institucija bei įtikintų visuomenę, kad ji turi galią daryti įtaką sprendimų priėmimui.

LITERATŪRA

Mokslinė literatūra

1. Astrauskas, A. (2013). *Vietos savivalda: teoriniai ir praktiniai aspektai*: mokymo knyga viešojo administravimo ir ekonomikos papildomų, iššęstinių ir neakivaizdinių studijų studentams, *Vilnius*. P. 47, 49.
2. Aurylaitė, I. (2017). *Vietos valdžios ir piliečių interakcija socialiniame tinkle „Facebook“: Lietuvos savivaldybių atvejis*. *Public policy and administration*. T. 16, Nr. 1/2017, vol. 16, no 1. P. 68–80.
3. Bartuškaitė, M., Žilys, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Socialinių tyrimų žurnalas*. P. 31.
4. Bellamy, R., Palumbo, A. (2016). *Citizenship*. The Library of Contemporary Essays in Political Theory and Public Policy. Routledge; 1 edition. 11, 16 p. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=SYJBDgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=citizenship&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwieooqEvpjZAhUPY1AKHZ9zBvI4ChDoAQhWMAk#v=onepage&q=participation&f=false> (Žiūrėta 2018. 02. 14.)
5. Bernotienė, M. *Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: sąvoka ir esmė*.– Vilnius, 2010. P. 241–242. Prieiga per internetą: https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/25150111820207 (Žiūrėta 2017. 09. 14.)
6. Bielskienė, J. (2016). „Profesionalaus” pilietinio dalyvavimo įtaka demokratijos deficitui. *Sociologija*. Mintis ir veiksmas, 2016/1(38). P. 51.
7. Blaško, R., Blašková, M. (2010). *Motivation Policies in the Public Sector of the Slovak Republic*. *Public policy and administration*. Nr. 32. P. 29.
8. Buškevičiūtė, J., Raipa, A. (2011). *Sprendimai šiuolaikinio viešojo valdymo evoliucijoje*. *Public Policy and Administration*. P. 17–26.
9. Buškevičiūtė, J. (2014). *Sumaniojo viešojo valdymo koncepcijos paieškos: skirtingų teorinių priegų kritinė analizė*. *Public policy and administration*, T.13, Nr. 3, P. 359–371. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12955/3957-8378-1-SM.pdf?sequence=1> (Žiūrėta 2017.08.04)
10. Civinskas., R.; Tamutienė, I.; Lazauskienė, A. (2014). *Lietuvos jaunimo įgalinimas: situacijos analizė*. P. 8.
11. Damkuvienė, M., Tījūnaitienė, R. (2010). Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. P. 127– 128.

12. Dietz, T., Stern, P. C. (2008) *Public participation in environmental assessment and decision making*. National Research Council. P. 1,46, 56.
13. Dikčius, V. (2011). *Anketos sudarymo principai*.-Vilnius. P. 48-52.
14. Domarkas, V. (2008). *Nukreipiantis Jungtinių Tautų Organizacijos vaidmuo viešojo administravimo raidos procesuose*.- Nr. 23. P. 10.
<https://repository.mruni.eu/pdfpreview/bitstream/handle/007/12678/2007-4218-1-SM.pdf?sequence=1> (Žiūrėta 2017. 05.07.)
15. Domarkas, V. (2005). *Viešojo administravimo raidos aktualijos*. - Nr. 13. P. 9.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13536/2397-5118-1-SM.pdf?sequence=1> (Žiūrėta 2017.07.14.)
16. Dvarionas, D.; Mažeikienė, N.; Motiečienė, R.; Naujanienė, R. (2013). *Igalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste*. P. 25, 30. Prieiga per internetą:
https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/30831/ISSN2029-5820_2013_N_12_2.PG_9-43.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Žiūrėta 2017 09 16)
17. Fagence, M. (2014). *Citizen Participation in Planning*. Elsevier. P. 4, 21. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=ZZbOBQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=democracy+and+citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiOwIyHu5jZAhUFVywKHeKIDmE4ChDoAQgnMAA#v=onepage&q=democracy%20and%20citizen%20participation&f=false> (žiūrėta 2018 02 15)
18. Fraenkel-Haeberle, C., Kropp, S., Palermo, F., Sommermann, K-P. (2015) *Citizen Participation in Multi-level Democracies*. Brill Nijhoff. P. 80. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=SZ69BwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=democracy+and+citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjWs7eZupjZAhUCBSwKHQNMBagQ6AEIRjAF#v=onepage&q=democracy%20and%20citizen%20participation&f=false> (Žiūrėta 2018 02 14)
19. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Mykolo Romerio universitetas,- Vilnius. P. 61, 210.
20. Garrigues, J. (2017). *What is the Difference between Citizen Engagement and Participation?* Prieiga per internetą: <https://www.citizenlab.co/blog/civic-engagement/what-is-the-difference-between-citizen-engagement-and-participation/> (Žiūrėta 2018.04.11)
21. Hughes, M., Kertbo, K., Roberts, D. (2013). *Exploring consumers' motivations to engage in innovation through co-creation activities*. Working Paper. Durham Research Online (DRO), Durham. P. 29 . Prieiga per internetą:

- <http://dro.dur.ac.uk/11445/1/11445.pdf?DDD2+dnnt49+dul4eg+rsjf35+cqjd36> (žiūrėta 2018 02 05)
22. Imbrasaitė, J. (2013). *Parama demokratijai ir piliečių dalyvavimas Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universitetas. P. 18-19. Prieiga per internetą:
https://issuu.com/vmuniversity/docs/2013_parama_pilieciu_demokratijai_2 Žiūrėta (2017.08.05)
23. Imbrasaitė, J. (2011). *Sociotropiniai vertinimai ar asmeninės patirtys? Politinis pasitikėjimas Lietuvoje*. Socialinių tyrimų žurnalas. P. 11.
24. Jančaitytė, R. (2011). *Pilietinės visuomenės vaidmuo priimant šeimos politikos sprendimus*. Sociologija ir socialinė politika. P. 292-294. Prieiga per internetą:
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=8b215e86-12d8-484d-8b9e-f15fcf6973ea%40sessionmgr103> Žiūrėta [2018.02.20]
25. Jasanoff, S. (2016). Technologies of humility: *Citizen participation in governing science*. In *Communicating Biological Sciences*. P. 237.
26. Jeffrey W. HaHn (2017). *Soviet Grassroots. Citizen Participation in Local Soviet Government*. Princeton legacy library. P.4. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=tJUrDgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi52vyNtJZAhWBDywKHQc1DWYQ6AEIMzAC#v=onepage&q=citizen%20participation&f=false> (žiūrėta 2018 02 13)
27. Johansson, H. (2004.) *Bendradarbiavimas tarp vietos valdžios ir nevyriausybių organizacijų Suomijoje*.- (red. Krupavičius A., Skardžius P.) Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje. P. 52.
28. Juknevičienė, V. (2008). *Kintamas viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių vaidmuo šiuolaikiniuose demokratijos vystymo procesuose*. P. 80. Prieiga per internetą:
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12685/2014-4232-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Žiūrėta 2017.09.15)
29. Kak, M., Tandon, R. (2007). *Citizen Participation and Democratic Governance: in Our Hands*. Published for Priya, New Delhi by concept publishing company, new delhi-110059. P. 8–14. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=SJA04FSP1KgC&printsec=frontcover&dq=citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi52vyNtJZAhWBDywKHQc1DWYQ6AEIPjAE#v=onepage&q=citizen%20participation&f=false> (žiūrėta 2018 02 13)
30. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai: mokslo ir enciklopedijų leidybos centras,– Vilnius. P. 25, 80, 91, 92, 277, 352, 357.

31. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Ketvirtasis leidimas, Šiauliai. P. 21, 89.
32. Krupavičius, A., Lukošaitis, A. (2004). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Poligrafija ir informatika. P. 214.
33. Krupavičius, A. *Viešojo valdymo samprata ir geras valdymas*.- (red. Krupavičius A., Šaparnienė D.). Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos. Vilnius, 2013. P. 8, 18-19.
34. Kurikka, P. (2004). *Piliečių dalyvavimo ir įtakos vietiniams reikalams skatinimo patirtis Suomijoje*.- (red. Krupavičius, A., Skardžius, P.) Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje. P. 13,14.
35. Lazauskienė, A. (2013) *Vietos savivalda*.- (red. Krupavičius, A., Šaparnienė, D.) Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos. – Vilnius. P. 253.
36. Linkola, T. (2004). Piliečiai ir asociacijos.- (red. Krupavičius, A., Skardžius, P.) *Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje*. P. 31
37. Lovitt, J. (2017). *Civil Participation in Decision Making in the Eastern Partnership Countries - Part Two: Practice and Implementation*. P. 10–13, 15, 79, 338.
38. Macedo, S. (2005) *Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation and what We Can Do about it*. Brookings Institution Press. P. 1–16. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=PIGSWiF764MC&printsec=frontcover&dq=democracy+and+citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjWs7eZupjZAhUCBSwKHQNMBagQ6AEIQDAE#v=snippet&q=the%20current%20situation&f=false> (Žiūrėta 2018 02 14)
39. Marcinkevičiūtė, L., Petrauskienė, R. (2008). *Piliečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valdyme galimybės: Vilniaus ir Jurbarko rajonų savivaldybių pavyzdys*. P. 102.
40. Melnikas, B., Smaliukienė, R (2007). *Strateginis valdymas*. Mokomoji knyga. P. 45–103.
41. Nefas, S., Smalskys, V., Šlapauskas, V. (2011). *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje*.- Vilnius. P. 7-8. Prieiga per internetą:
https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/297721051616016 (Žiūrėta 2017.09.17)
42. Nefas S. (2012). *Vietos demokratijos funkcionavimo objektas – savivaldybė*. Mykolo Romerio universitetas. P. 842.
43. Nickson, A. (2011). *Where Is Local Government: Going in Latin America? A Comparative Perspective*. Printed in Visby, Sweden 2011 by iVisby Tryckeri AB. P. 2. Prieiga per internetą: <http://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/396/Where->

[is-Local-Government-Going-in-Latin-America-a-Comparative-Perspective.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#) (Žiūrėta 2017.10.25)

44. Obrazcovas, V. (2006). *Valdymo ir administravimo metodai*. P. 99–101.
45. Novelskaite, A. (2012). *Socialinio tyrimo terminija: tyrimo strategija, tyrimo planas, tyrimo dizainas, tyrimo procesas*. P. 5–21.
46. Petrauskienė, R.; Žilinskas, G. (2013). *Informacinių technologijų įtaka politiniam dalyvavimui: interneto skverbties ir rinkėjų aktyvumo tendencijos Lietuvoje*. Viešojo Politika ir administravimas, 2013, T. 12, Nr. 1 / 2013, Vol. 12, No 1, P. 50–64.
47. Petukienė, E., Tijūnaitienė, R., Raipa A. (2007). *Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga*. Nr. 21. P. 87–93.
48. Pukėnas, K. (2009). *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa*. P.33,46.
49. Raipa, A. (2014). *Metodologiniai viešojo valdymo demokratizavimo aspektai*. Kauno technologijos universitetas. P. 12–17.
50. Smalskys, V., Šilinskytė, A. (2016). *Visuomenės įtraukimas į Lietuvos vietos savivaldos valdymą duomenų atvirumo kontekste*. P. 644-645. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2016~1493736523236/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (Žiūrėta 2018.02.21)
51. Smith, G. (2009). *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge University Press. P. 1–17. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=7sWgZPDINqIC&printsec=frontcover&dq=democracy+and+citizen+participation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiOwIyHu5jZAhUFVywKHeKIDmE4ChDoAQgyMAI#v=onepage&q=democracy%20and%20citizen%20participation&f=false> (Žiūrėta 2018.01.15)
52. Spurga, S. (2012). *Demokratija Ir Pilietinė Visuomenė Nacionalistinėse Valstybėse Ir Europos Sąjungoje: Vidurio Ir Rytų Europos Demokratizacija*. Mykolo Romerio universitetas. P. 24.
53. Šiliauskas, S. (2005) *Pilielinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje*.- Klaipėdos universitetas. P. 26.
54. Simonsen, W., Bobbins, D. (2018). *Citizen Participation in Resource Allocation*. P. 17-18.
55. Choi, Y., Glikman, Y., Irani, Z., Lee, H., Morgan, R., Sivarajah, U., Waller, P., Weerakkody, V. (2016). *The role of e-participation and open data in evidence-based policy decision making in local government*. Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce. P. 8. Prieiga per internetą:

http://bradscholars.brad.ac.uk:8080/bitstream/handle/10454/14107/Irani_JOCEC.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Žiūrėta 2018.04.09)

56. Stračinskienė, L. (2015). „Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje.“ Studija. P. 1–15.
57. Stringham, S. (2012). *Strategic Leadership and Strategic Management: Leading and Managing Change on the Edge of Chaos*. P. 75. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=6EOaa1pHhNkC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Shand+Stringham+\(2012+Strategic+Leadership+and+Strategic+Management:&ots=-YYzmtD9Fh&sig=OArjwwDou-sCa04uPPEqsXxq3BE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=6EOaa1pHhNkC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Shand+Stringham+(2012+Strategic+Leadership+and+Strategic+Management:&ots=-YYzmtD9Fh&sig=OArjwwDou-sCa04uPPEqsXxq3BE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) (Žiūrėta 2018.02.25)
58. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius. P.190,474, 487, 598.
59. Tijūnaitienė R. (2013). *Demokratija ir piliečių dalyvavimas*.- (red. Krupavičius A., Šaparnienė D.). Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos,- Vilnius. P. 71–84.
60. Vaičiūnienė, J. (2004). Piliečių dalyvavimas ir savivalda.– (red. Krupavičius, A., Skardžius, P.) *Vietos demokratija. Bendruomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Suomijoje ir Lietuvoje*. P. 18,19.
61. Vanagas, R. (2007). *Naujosios viešosios vadybos taikymo prielaidos Lietuvos Respublikos savivaldos sistemoje*. Mykolo Romerio universitetas,– Vilnius. P. 60, 62.
62. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams.

Teisės aktai ir kiti dokumentai

63. Europos vietos ir regionų valdžių kongresas (2012). 22 -oji SESIJA. Vietos ir regionų demokratija Lietuvoje: *Rekomendacija Nr.321*. P. 2,4.
64. EUROPOS VIETOS SAVIVALDOS CHARTIJA (1985). *Valstybės žinios, 1999-10-01, Nr. 82-2418*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7EB8808F6CBC> (Žiūrėta 2018.03.21)
65. EUROPOS VIETOS SAVIVALDOS CHARTIJOS PAPILDOMAS PROTOKOLAS DĖL TEISĖS DALYVAUTI SPRENDŽIANT VIETOS VALDŽIOS REIKALUS (2009). *Valstybės žinios, 2012-08-17, Nr. 96-4915*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBB583805C92> (Žiūrėta 2018.04.05)
66. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> (Žiūrėta 2018.01.05)

67. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (2015). *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564. (Žiūrėta 2018.02.14.) Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B4FA4C56B8D5>
68. Lietuvos Respublikos Vietos Savivaldos įstatymas (1994). *Galiojanti suvestinė redakcija: 2018-01-01 - 2018-06-30*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D0CD0966D67F/KOvWuQDrjs> (Žiūrėta 2018.02.09)
69. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. Prieiga per internetą: <https://www.docdroid.net/OHqeBsc/lietuva2030.pdf#page=2> (Žiūrėta 2017.11.06)
70. NACIONALINĖ DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJA (2003). *Redaguota: 2011-04-08*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.217644> (Žiūrėta 2017.11.18)
71. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija „2020 M. EUROPA“. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC2020> 2017.10.03)
72. SEPTYNIOLIKTOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMA (2016). *TAR*, 2016-12-13, Nr. 28737. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ed6be240c12511e6bcd2d69186780352>

Kiti šaltiniai

73. Citizen Participation & Citizen Engagement, the construction of a dialogue in the Urban Environment (2017). Prieiga per internetą: <http://urbact.eu/citizen-participation-citizen-engagement-construction-dialogue-urban-environment> (Žiūrėta 2018.04.11).
74. European Governance (2001). *European Governance: A White Paper*, Commission of the European communities, Brussels. P. 10
75. Europos komisija (2010). *Integracijos vadovas politikos kūrėjams ir vykdytojams*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010. P. 109, 128. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rfpTcAlunDgJ:https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm%3Faction%3Dmedia.download%26uuid%3D29CB84B8-DC3B-9948-3809E5A9F69880D2+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> (Žiūrėta 2017.09.08.)
76. Good Governance and Human Rights (2016). Prieiga per internetą: <http://www.bgobahrain.org/?p=177> (Žiūrėta 2018.05.03)

77. IBM Knowledge Center. *Eta-square*. Prieiga per internetą:
https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/SS4QC9/com.ibm.solutions.wa_an_overview.2.0.0.doc/etasquared.html (Žiūrėta 2018.04.09.)
78. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (2010). *Europos vartotojų pasitenkinimo valdymo vadovas*. P.14,68. Prieiga per internetą:
<http://vakokybe.vrm.lt/index.php?id=525> (Žiūrėta 2017.08.12.)
79. Lietuvos žinios (2011). *Kas yra ta dalyvaujamoji demokratija?* Prieiga per internetą:
<https://www.lzinios.lt/lzinios/lietuva/kas-yra-ta-dalyvaujamoji-demokratija/153619>
80. Louw, H. (2017). *Are we there yet? The Journey of Digital Citizen Engagement*. Prieiga per internetą: <http://www.blog.mobisam.net/2017/05/are-we-there-yet-the-journey-of-digital-citizen-engagement/> (Žiūrėta 2018.04.11.)
81. Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras (2012). *Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė*. Lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė. P. 4,5,6,10,11,12.
82. NVO teisės institutas (2017). „*Pilietinės visuomenės plėtros agentūra*“ studija. Prieiga per internetą: http://www.3sektorius.lt/docs/PVPA_galimybiu_studija_su_citata_2017-12-19_12_36_49.pdf (Žiūrėta 2018.01.31)
83. Pilietinės visuomenės institutas (2015). Tyrimo ataskaita „*Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas.*”- Vilnius. P. 7,23.
84. Pilietinės visuomenės institutas (2016). „*Rekomendacijos dėl visuomenės dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo skatinimo.*”- Vilnius. P. 1.
85. Telešienė, A. (2017). *Mišrių metodų prieiga*. 2 dalis. Įvadinio kurso į kompiuterizuotą kokybinių duomenų analizę mokomoji medžiaga. Prieiga per internetą:
http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_II_2_9.html. (Žiūrėta 2018-04-04)
86. Vidaus reikalų ministerija (2010). Gyventojų dalyvavimas vietos reikalų tvarkyme. P. 2, 11.
87. Vidaus reikalų ministerija (2016). *Seniūnaičio žinynas: Informacinis leidinys seniūnaičiams ir aktyvioms bendruomenėms*. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/seniunaicio-zinyne-kiekvienas-ras-naudingos-informacijos> (Žiūrėta 2018.03.06) P. 31.
88. Vidaus reikalų ministerija. „Spėskite patys“-2013, Vilnius. P. 14,17,32. Prieiga per internetą:
http://www.3sektorius.lt/docs/Pilieciu_dalyvavimas_sprendimu_priemime_2013-01-15_15_09_47.pdf (Žiūrėta 2017.08.09)

Kiekybinio tyrimo anketa

PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS: Šiaulių miesto savivaldybės atvejis

Labą dieną,

esu Šiaulių universiteto, Verslo ir viešosios vadybos katedros, Viešojo valdymo magistro programos studentė. Atlieku tyrimą, kurio **tikslas** – išanalizavus piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus naudą, būdus ir galimybes, iširti piliečių dalyvavimo Šiaulių miesto savivaldybėje situaciją ir pagrįsti šio dalyvavimo tobulinimo kryptis. Labai prašau nuoširdžiai pažymėti tokius atsakymus, kurie labiausiai atspindi Jūsų asmeninę nuomonę. Gauta informacija yra konfidenciali, o atsakymai bus panaudoti tik apibendrinti mokslo tikslams.

APIBRĖŽIMAS

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese – Tai valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris grindžiamas atskirų piliečių, suinteresuotų piliečių grupių (interesų grupių) įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, derinimo, priėmimo procedūrą (*pvz.: apie daugiabučių atnaujinimą, kelių rekonstravimą, gatvių priežiūrą, teritorijų planavimą, lėšų skirstymą ir pan.*) teisės aktų nustatytais būdais, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus. (Bertonaitė, M., 2010)

1) KIEK, JŪSŲ NUOMONE, SAVIVALDYBĖS POLITIKAI ATSIŽVELGIA Į VISUOMENĖS NUOMONĘ PRIIMDAMI SPRENDIMUS?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kai 1 – niekada neatsižvelgia, o 10 – visada atsižvelgia.

Niekada neatsižvelgia	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Visada atsižvelgia
	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	

2) KIEK, JŪSŲ NUOMONE, GYVENTOJAI YRA AKTYVŪS, SIEKDAMI PAREIKŠTI SAVO NUOMONĘ AR PATEIKTI PASIŪLYMUS SAVIVALDOS ATSTOVAMS?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kai 1 – labai pasyvūs, o 10 – labai aktyvūs.

Labai pasyvūs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Labai aktyvūs
	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	

3) KIEK JŪS ASMENIŠKAI ESATE AKTYVUS(-I), SIEKDAMAS(-A) PAREIKŠTI SAVO NUOMONĘ AR PATEIKTI PASIŪLYMUS SAVIVALDOS ATSTOVAMS?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kai 1 – labai pasyvus, o 10 – labai aktyvus.

Labai pasyvus	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Labai aktyvus
	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	

4) KIEK, JŪSŲ NUOMONE, APSKRITAI YRA REIKALINGAS BENDRADARBIAVIMAS TARP SAVIVALDYBĖS IR PILIEČIŲ PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kai 1 – labai pasyvus, o 10 – labai aktyvus.

BENDRADARBIAVIMAS Visiškai nereikalingas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	BENDRADARBIAVIMAS Labai reikalingas
	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	

5) KIEK JŪS ASMENIŠKAI DOMITĖS VIEŠAISIAIS SPRENDIMAIS (SVARSTOMAIS IR PRIIMAMAIS PROJEKTAIS, NUTARIMAIS IR PAN.)?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kai 1 – visiškai nesidomiu, o 10 – labai domiuosi.

Visiškai nesidomiu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Labai domiuosi
	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	

6) KURIE SAVIVALDYBĖS SPRENDIMAI JUMS ASMENIŠKAI YRA AKTUALIAUSI?

Galite žymėti kelis variantus.

- Statinių priežiūra
- Teritorijų planavimas
- Kelių rekonstrukcija
- Gatvių priežiūra
- Biudžeto skirstymas
- Mokyklų tinklo optimizavimas
- Vietinio transporto organizavimas
- Kita

(įrašykite) _____

7) AR JUMS ASMENIŠKAI PAKANKA INFORMACIJOS APIE JŪSŲ SAVIVALDYBĖJE PRIIMAMUS SPRENDIMUS?

- Informacijos yra per daug
- Informacijos yra pakankamai
- Informacijos yra per mažai

8) IŠ KURIŲ INFORMACIJOS ŠALTINIŲ JŪS ASMENIŠKAI SUŽINOTE APIE SAVIVALDYBĖJE SVARSTOMUS PROJEKTUS AR PRIIMAMUS SPRENDIMUS?

<i>Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą</i>	Taip, sužinau	Ne, nesužinau
Savivaldybės interneto svetainėje	1	2
Laikraščiuose, žurnaluose	1	2
Televizijoje	1	2
Per radiją	1	2
Internetu	1	2
Socialiniuose tinkluose (pvz.: Facebook, Twitter ir pan.)	1	2
Apie sprendimus man asmeniškai praneša savivaldybė	1	2
Kreipiuosi į aktyvius piliečius	1	2
Kreipiuosi į savivaldybę ar seniūniją telefonu	1	2
Kreipiuosi nuėjęs / nuėjusi į savivaldybę ar seniūniją	1	2
Kreipiuosi į draugus, gimines, kolegas	1	2

9) YRA ĮVAIRIŲ BŪDŲ PILIEČIAMS ĮSITRAUKTI Į VIEŠŲJŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIMĄ. KURIUOS IŠ IŠVARDINTŲ BŪDŲ ŽINOTE?

<i>Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą</i>	Taip, žinau	Ne, nežinau
Rinkimai	1	2
Pokalbis su valdžios atstovais	1	2
Dalyvavimas sudarant biudžetą	1	2
Dalyvavimas savivaldybės tarybos posėdžiuose	1	2
Dalyvavimas savivaldybės komitetų posėdžiuose	1	2
Dalyvavimas NVO (nevyriausybinių organizacijų) veikloje	1	2
Skundų ir prašymų teikimas savivaldybės administracijai	1	2
Viešosios konsultacijos (savivaldybės interneto svetainėje)	1	2
Peticijos	1	2
Pranešimai apie pažeidimus, trūkumus, piktnaudžiavimą, neteisėtus veiksmus arba neveikimą ir korupciją (savivaldybės interneto svetainėje)	1	2
Nuomonės išreiškimas savivaldybės interneto svetainėje	1	2
Nuomonės išreiškimas socialiniuose tinkluose (pvz. FACEBOOK)	1	2
Naudojimasis internetine svetaine www.parasykjiems.lt	1	2
Nuolatiniai forumai (pokalbių klubai, kurie nustatytais atvejais gali pateikti rekomendacijų savivaldybės tarybos komitetams arba net dalyvauti sprendimų priėmimo procese)	1	2

10) AR PER PASKUTINIUS 12 MĖN. JŪS ASMENIŠKAI KALBĖJOTĖS APIE NETVARKĄ, MIESTO PROBLEMAS AR JŲ SPRENDIMĄ SU:

<i>Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą</i>	Taip, kalbėjau	Ne, nesikalbėjau
Draugais ar pažįstamais	1	2
Šeimos nariais	1	2
Kaimynais	1	2
Seniūnu	1	2
Seniūnaičiu	1	2
Savivaldybės tarnautojais	1	2
Savivaldybės tarybos nariais	1	2
Meru	1	2

11) AR PER PASKUTINIUS 12 MĖN. JŪS ASMENIŠKAI:

<i>Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą</i>	Taip	Ne
Apie netvarką, problemas pranešėte savivaldybės ELEKTRONINĖJE SVETAINĖJE ar el. paštu	1	2
Teikėte skundą ar prašymą RAŠTU savivaldybės administracijai	1	2
PASIRAŠĖTE kitų gyventojų inicijuotą prašymą savivaldybei	1	2
Pasisakėte socialinių tinklų DISKUSIJŲ GRUPĖSE, kuriose dalyvauja ir valdžios atstovai	1	2
DALYVAVOTE savivaldybės tarybos ar komiteto posėdyje	1	2
DALYVAVOTE vietos bendruomenės susirinkime		
PILDĖTE ANKETĄ savivaldybės tinklalapyje	1	2
KONSULTAVOTĖS savivaldybės tinklalapyje	1	2
IEŠKOJOTE informacijos savivaldybės tinklalapyje	1	2

12) JEI TEKO KALBĖTIS SU SAVIVALDOS ATSTOVAIS, TEIKTI PRAŠYMĄ, PRANEŠTI APIE PAŽEIDIMUS IR PAN., KOKIŲ REZULTATŲ PASIEKĖTE?

Pasirinkite vieną atsakymą, kuris atspindi dažniausiai pasiektą rezultatą.

- Į mano nuomonę buvo atsižvelgta
- Į mano nuomonę buvo iš dalies atsižvelgta
- Mano nuomonei buvo nepritarta nurodant priežastis
- Mano nuomonei buvo nepritarta nenurodant priežasčių
- Į mano nuomonę nebuvo sureaguota
- Neteko

13) JŪSŲ NUOMONE, DĖL KURIOS PAGRINDINĖS PRIEŽASTIES PILIEČIAI NEDALYVAUJA VIEŠŲJŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIME?

- Galvoja, kad dalyvavimas nieko nepakeis (savivaldybės tarnautojai nereaguoja į piliečių nuomonę)
- Neturi pakankamai žinių arba įgūdžių
- Piliečiams trūksta informacijos apie dalyvavimo būdus ir galimybes
- Galvoja, kad tuo turi užsiimti jų interesus atstovaujanti visuomeninė organizacija
- Piliečiai pasitiki tarybos narių sprendimais (galvoja, kad jie nusprendžia tai, kas yra geriausia visiems)
- Neturi pakankamai laiko
- Jiems neįdomu

14) ŽEMIAU PATEIKTI TEIGINIAI SUSIJĘ SU PILIEČIŲ DALYVAVIMU PRIIMANT VIEŠUOSIUS SPRENDIMUS.

Remiantis 5 balų skale (kur 1 – visiškai nesutinku, o 5 – visiškai sutinku), įvertinkite juos:

Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
	1	2	3	4	5
Įstatymai numato pakankamai galimybių visuomenei dalyvauti priimant sprendimus.	○	○	○	○	○
Savivaldybės darbuotojai yra suinteresuoti bendradarbiavimu su gyventojais.	○	○	○	○	○
Savivaldybės pateikiama informacija apie sprendimų priėmimą yra aiški ir lengvai suprantama.	○	○	○	○	○
Savivaldybės darbuotojai reagoja į piliečių nuomonę.	○	○	○	○	○
Piliečiai turi pakankamai informacijos apie galimybes dalyvauti priimant sprendimus.	○	○	○	○	○
Piliečiai pasitiki savivaldybės tarnautojais.	○	○	○	○	○
Piliečiai turi pakankamai kompetencijos, kad galėtų dalyvauti priimant sprendimus.	○	○	○	○	○
Piliečiai turi pakankamai įgūdžių, kad galėtų dalyvauti priimant sprendimus.	○	○	○	○	○

15) ŽEMIAU PATEIKTI TEIGINIAI SUSIJĘ SU PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠŲJŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIME SKATINIMU.

Remiantis 5 balų skale, įvertinkite pritarimą nurodytiems teiginiams (kur 1 – visiškai nepritariu, o 5 – visiškai pritariu):

Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
	1	2	3	4	5
Valdžia turėtų labiau konsultuoti visuomenę apie priimtus arba svarstomus priimti sprendimus.	○	○	○	○	○
Prieš priimant sprendimus, valdžia turėtų labiau atsižvelgti į visuomenės norus ir pageidavimus.	○	○	○	○	○
Reikia daugiau šviesti visuomenę apie būdus ir galimybes dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo.	○	○	○	○	○
Reikia daugiau dėmesio skirti dalyvavimo svarbos aiškinimui jau mokyklose.	○	○	○	○	○

16) ŽEMIAU PATEIKTOS JŪSŲ NUOSTATOS SUSIJUSIOS SU PASITIKĖJIMU SAVIVALDOS ATSTOVAIS.

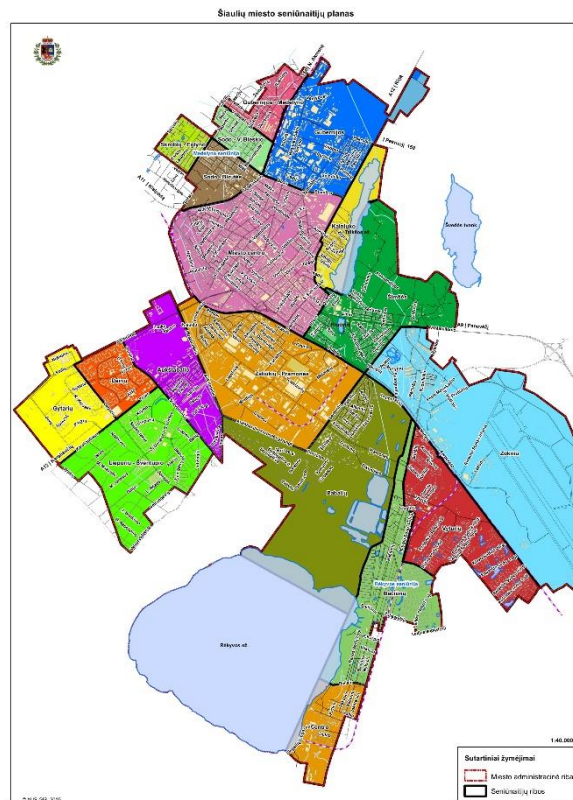
Remiantis 5 balų skale, nurodykite, ar Jūs asmeniškai pasitikite, ar nepasitikite šiais savivaldos atstovais (kur 1 – visiškai nepasitikiu, o 5 – visiškai pasitikiu)

Kiekvienoje eilutėje – po atsakymą	Visiškai nepasitikiu	Nepasitikiu	Nei pasitikiu, nei nepasitikiu	Pasitikiu	Visiškai Pasitikiu
	1	2	3	4	5
Savivaldybės tarnautojais	○	○	○	○	○
Savivaldybės tarybos nariais	○	○	○	○	○
Meru	○	○	○	○	○
Seniūnu	○	○	○	○	○

17) KURIAI ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖS SENIŪNAITIJAI

PRIKLAUSOTE?

- Gytarių
- Dainų
- Lieporių–Šventupio
- Aukštabalio
- Žaliūkių–Pramonės
- Miesto centro
- Gubernijos
- Kalniuko
- Šimšės
- Zoknių
- Pabalių
- Medelyno Skroblų–Eglyno
- Medelyno Birutės-Sodo
- Medelyno Sodo-V. Bielskio
- Medelyno Gubernijos
- Rėkyvos Vyturių
- Rėkyvos Bačiūnų
- Rėkyvos Centro
- Nežinau

18) JŪS ESATE:

- Vyras
- Moteris

19) JŪSŲ AMŽIUS:

- 18- 30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61 ir daugiau

20) JŪSŲ IŠSILAVINIMAS:

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Aukštasis neuniversitetinis, aukštesnysis
- Aukštasis universitetinis

21) JŪSŲ UŽSIĖMIMAS:

- Verslininkas, įmonės savininkas(-ė)
- Vadovas(-ė), direktorius(-ė)
- Tarnautojas(-a)
- Specialistas(-ė)

- Technikas(-ė), jaunesnysis(-ioji) specialistas(-ė)
 - Paslaugų sektoriaus darbuotojas(-a), pardavėjas(-a)
 - Kvalifikuotas žemės, miškų ar žuvininkystės ūkio darbuotojas(-a)
 - Kvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė), amatininkas(-ė)
 - Nekvalifikuotas(-a) darbininkas(-ė)
 - Pensininkas(-ė)
 - Namų šeimininkas(-ė)
 - Moksleivis(-ė)
 - Studentas(-ė)
 - Bedarbis(-ė)
 - Kita
- (įrašykite)*_____

Kokybinio tyrimo (pusiau struktūrizuoto interviu) klausimyno gairės

Labą diena,

esu Šiaulių universiteto, Verslo ir viešosios vadybos katedros, Viešojo valdymo magistro programos studentė. Atlieku tyrimą, kurio **tikslas** – atskleisti savivaldybės atstovų patirtį ir požiūrį į piliečių dalyvavimą priimant viešuosius sprendimus Šiaulių miesto savivaldybėje. Šiame tyrime labai svarbi Jūsų nuomonė, siekiant išsiaiškinti piliečių dalyvavimo priimant viešuosius sprendimus situaciją, gyventojų dalyvavimo ir informavimo būdus bei galimybes, taip pat piliečių skatinimo dalyvauti perspektyvas. Gauta informacija bus panaudota tik apibendrinti mokslo tikslams.

1. Kaip apibūdintumėte aktyvaus piliečio portretą?
2. Kaip vertinate miesto gyventojų aktyvumą, siekiant pareikšti savo nuomonę arba teikiant pasiūlymus savivaldybei? Kodėl toks vertinimas?
3. Jūsų nuomone, kokie piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo motyvai (t. y. kodėl jie dalyvauja v. sprendimų priėmimo) ir kokiais tikslais jie dažniausiai kreipiasi?)
4. Gal galite papasakoti apie gyventojų dalyvavimą priimant sprendimus dėl URBAN programos įgyvendinimo (tame tarpe ir kaštono alėjos atvejais)?
5. Kokiais būdais dažniausiai naudojasi gyventojai, siekdami daugiau ar mažiau sąlygoti sprendimus?
6. Ką manote apie piliečių dalyvavimą komitetų posėdžiuose ir ar tai padeda priimti konstruktyvų sprendimą?
7. Kiek, jūsų nuomone, yra reikšmingos peticijos ir kodėl?
8. Kiek, jūsų nuomone, yra reikšmingas gyventojų konsultavimas ir kaip jis vyksta?
9. Kaip dažnai tenka bendradarbiauti su miesto gyventojais?
10. Kaip savivaldybė stengiasi įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą?
11. Kokią įtaką gyventojų nuomonė daro savivaldybės veiklai ar priimamiems sprendimams?
12. Kokie kanalai geriausiai pateikia miesto gyventojams informaciją, reikalingą prisidedant prie viešųjų sprendimų priėmimo (pvz.: žiniasklaidos priemonės, socialiniai tinklai, savivaldybės interneto svetainė, kreipimasis į pačią instituciją ar pan.) Ir kodėl?
13. Su kokiais sunkumais susiduriama siekiant informuoti gyventojus, paskatinti dalyvauti viešuose svarstymuose?
14. Kaip manote, ar savivaldybės pateikiama informacija apie sprendimų priėmimą yra aiški ir lengvai suprantama vietos gyventojams? Kodėl?

15. Jūsų nuomone, kuo naudingas piliečių dalyvavimas priimant sprendimus savivaldai ir patiems piliečiams?
16. Kaip manote, dėl kokių pagrindinių priežasčių, piliečiai nepakankamai dalyvauja viešųjų sprendimų priėmimo procese? Kodėl taip manote?
17. Jūsų nuomone, kas ir ką turėtų daryti, siekiant padidinti gyventojų dalyvavimą sprendimų priėmimo procese?

Kokybinio tyrimo (nestruktūrizuoto stebėjimo) protokolas

NESTRUKTŪRIZUOTO STEBĖJIMO PROTOKOLAS

**Centrinio Šiaulių miesto parko - šeimos ir laisvalaikio parko- teritorijos ir jo prieigų
Žemaitės g. 70B, Šiauliuose, rekonstravimo techninio projekto viešas svarstymas**

Stebėjimo data _____

Stebėjimo pradžia _____

Stebėjimo pabaiga _____

Stebėjimo vieta _____

Susirinkimo pirmininkas _____

Projekto rengėjai _____

Dalyvių skaičius _____

Piliečių dalyvavimas _____

Susirinkimo etapai _____

Techninis pristatymas _____

Dendrologo pristatymas _____

Klausimų etapas _____

Pasisakymų etapas _____

Gyventojų dalyvavimo motyvai _____

Savivaldybės atstovų reagavimas į gyventojų nuomonę _____

Faktorinės analizės rezultatai 14 klausimui

Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
Savivaldybės darbuotojai yra suinteresuoti bendradarbiavimu su gyventojais.	.827		
Savivaldybės darbuotojai reaguoja į piliečių nuomonę.	.794		
Piliečiai pasitiki savivaldybės tarnautojais.	.783		
Įstatymai numato pakankamai galimybių visuomenei dalyvauti priimant sprendimus.	.717		
Savivaldybės pateikiama informacija apie sprendimų priėmimą yra aiški ir lengvai suprantama.	.688		-.485
Piliečiai turi pakankamai informacijos apie galimybes dalyvauti priimant sprendimus.	.616		-.472
Piliečiai turi pakankamai įgūdžių, kad galėtų dalyvauti priimant sprendimus.		.921	
Piliečiai turi pakankamai kompetencijos, kad galėtų dalyvauti priimant sprendimus.		.635	.705

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 3 components extracted.

Faktorinės analizės rezultatai 15 klausimui

Component Matrix^a

	Component
	1
Valdžia turėtų labiau konsultuoti visuomenę apie priimtus arba svarstomus priimti sprendimus.	.880
Reikia daugiau šviesti visuomenę apie būdus ir galimybes dalyvauti viešųjų sprendimų priėmime.	.879
Prieš priimant sprendimus, valdžia turėtų labiau atsižvelgti į visuomenės norus ir pageidavimus.	.648
Reikia daugiau dėmesio skirti dalyvavimo svarbos aiškinimui jau mokyklose.	.624

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.